

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการจัดโครงการเพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในระดับประถมศึกษา ของศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ได้เสนอวรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามลำดับดังต่อไปนี้

1. ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา
  - 1.1 ความหมายของพระพุทธศาสนา
  - 1.2 ความสำคัญของพระพุทธศาสนา
  - 1.3 ความสัมพันธ์ของศาสนาและจริยธรรม
2. การเรียนการสอนพระพุทธศาสนา
  - 2.1 ความสำคัญในการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา
  - 2.2 หลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับประถมศึกษา
  - 2.3 หลักการสอนวิชาพระพุทธศาสนา
  - 2.4 การจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา
  - 2.5 สื่อการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา
  - 2.6 การวัดและประเมินผล
  - 2.7 ปัญหาการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา
3. การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของประเทศ
  - 3.1 แนวทางในการปลูกฝังสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม
  - 3.2 วิธีดำเนินการในการสร้างเสริมคุณสมบัติทางจริยธรรม
  - 3.3 การจัดโครงการเพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในระดับประถมศึกษา
4. การฝึกอบรม
  - 4.1 ความหมายของการฝึกอบรม
  - 4.2 การดำเนินการฝึกอบรม
  - 4.3 ปัญหาในการพัฒนาบุคคลในรูปแบบของการฝึกอบรม
  - 4.4 บทบาทของเจ้าหน้าที่ฝึกอบรม
  - 4.5 การฝึกอบรมครูและนักเรียนในระดับประถมศึกษา
5. ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย
  - 5.1 ประวัติความเป็นมา

- 5.2 แนวคิดในการจัดตั้ง
- 5.3 หลักการ
- 5.4 วัตถุประสงค์
- 5.5 การดำเนินงาน
- 5.6 หน้าที่และบทบาทด้านการพัฒนาการศึกษา
- 5.7 โครงการเพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา
  - 5.7.1 โครงการอบรมพัฒนาคณะธรรมจริยธรรมครู
  - 5.7.2 โครงการอบรมเยาวชนเข้าค่ายพุทธธรรม
  - 5.7.3 โครงการจัดรายการวิทยุกระจายเสียง

ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

ความหมายของพระพุทธศาสนา

มีผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ความหมายของพระพุทธศาสนาไว้หลายท่าน ดังนี้

สุชีพ ปุญญานุภาพ (2511) ได้ให้ความหมายของพระพุทธศาสนาว่า

“พระพุทธศาสนา คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และคำสั่งสอนนั้นถ้าจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ เรื่องของความจริงที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงค้นพบแล้วนำมาชี้แจงเปิดเผย”

พระโสภณคณาภรณ์ (2526) ได้กล่าวว่า

...พระพุทธศาสนาก็คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงประทานแก่มนุษย์ เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อการพ้นทุกข์ทั้งนี้เพราะพระองค์เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงตรัสรู้ความจริงในเรื่องต่างๆ จนได้รับการยกย่องว่าทรงรู้แจ้งโลก ได้ทรงแสดงเรื่องที่ควรประพฤติ และควรเว้นไว้อย่างชัดเจน แจ่มแจ้ง เป็นหลักในการดำรงชีวิต เพื่อสร้างความสุข ความเจริญในด้านต่าง ๆ...

พุทธทาสภิกขุ (2527) กล่าวว่า “พระพุทธศาสนา แปลว่า ศาสนาของผู้รู้ เพราะพุทธะ แปลว่า ผู้รู้ คือ รู้ความจริงของสิ่งทั้งปวงว่าอะไรเป็นอะไร พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่อาศัยสติปัญญา หรืออาศัยวิชาความรู้ที่ถูกต้อง เพื่อทำลายความทุกข์และต้นเหตุของความทุกข์”

จากคำกล่าวของผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่กล่าวมา พอสรุปได้ว่า พระพุทธศาสนา หมายถึงคำสั่งสอนของผู้ตรัสรู้อื่น ได้แก่ พระธรรมเทศนา หรือการเทศน์แสดงธรรม ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยพระธรรมนี้มีลักษณะที่เป็นคำสั่งสอนหรือการสั่งสอน แนะนำฝึกอบรม ซึ่งพระธรรมนี้เป็นปัจจัยธรรมชาติความจริงของกฎธรรมชาติ เพื่อช่วยให้มวลมนุษยชาติหลุดพ้นจากความทุกข์อันยิ่งใหญ่

ความสำคัญของพระพุทธศาสนา

คนไทยยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาตามบรรพบุรุษมาเป็นเวลานาน พระพุทธศาสนา จึงเป็นศาสนาประจำชาติไทย และเพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีหลักธรรมที่ตีมีเหตุผล และทันสมัยอยู่เสมอ (พระโสภณคณาภรณ์, 2526) หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานแห่งความประพฤติของคนไทยในทุกด้าน ทั้งทางกาย วาจา และใจ จึงกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนา มีบทบาทต่อชีวิตของคนไทยทุกด้าน ทั้งทางสังคม การศึกษา วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง และการพัฒนาประเทศ สังคมไทยต้องการความสงบสุข และความมั่นคงของชาติ กิจการใด ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมก็จะต้องกระทำไปเพื่อสันติสุขของสังคม และกิจการดังกล่าวจะเป็นไปเพื่อสันติสุขได้นั้น กิจการเหล่านั้นจึงต้องดำเนินอยู่ภายในขอบวงของธรรมของศาสนา ในข้อที่ให้ทุกคนทำลายความเห็นแก่ตัว ให้เห็นแก่ส่วนรวมหรือสังคมมากกว่าส่วนตัว (พุทธทาสภิกขุ, 2516) ให้รู้ว่าคนเราเกิดมาทำไม เกิดมามีหน้าที่ที่จะต้องทำอะไร จุดหมายสูงสุดของโลกและชีวิตคืออะไร สิ่งที่ดีที่สุดที่คนเราควรจะได้ควรจะได้ถึงในการเกิดมาชาติหนึ่งนี่คืออะไรและจะถึงได้อย่างไร (ชมรมครูศีลธรรมแห่งประเทศไทย, ม.ป.ป.) เมื่อคนส่วนใหญ่ศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา ก็จะมีกายและใจปกติ สงบเย็น ทุกคนจะเลิกการเบียดเบียนตัวเอง เบียดเบียนผู้อื่น เลิกการเอาใจเอาเปรียบผู้อื่น แต่จะรักกันช่วยเหลือกัน ความสามัคคีก็จะเกิดขึ้น คำนึงจึงกล่าวได้ว่า “ชาติมั่นคงได้ด้วยพระพุทธศาสนา” (วิลาส มณีวัต, 2519) เพราะพระพุทธศาสนาสอนให้คนไทยละเว้นความเห็นแก่ตัว ไม่เบียดเบียนกันและให้กรุณาผู้อื่น ในทางการศึกษาและวัฒนธรรม พระพุทธศาสนาได้ให้หลักธรรมที่เป็นรากฐานปรัชญาการศึกษาของไทยที่สำคัญยิ่ง คือ การพัฒนาองค์ประกอบภายในทางด้านจิตใจของคนไทย ให้ยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น โดยที่หลักการและวิธีการของพระพุทธศาสนาเป็นเช่นเดียวกับหลักการและวิธีการทางวิทยาศาสตร์ กล่าวคือ สอนให้ใช้ปัญญาในการพิจารณาสิ่งใด ๆ สอนทักษะอริยสังเพื่อให้นักปราชญ์รู้จักวิธีที่คิดเลิศในการแก้ปัญหาหรือค้นทุกข์ เป็นต้น และเนื้อหาของพระพุทธศาสนาก็เป็นความรู้ด้านต่าง ๆ ที่สามารถจัดแยกเป็นวิชาการต่าง ๆ ได้มากมาย ทั้งวิทยาศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา จิตวิทยาสังคม ทั้งนี้เพราะสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้และทรงมีเวลาเทศนาสั่งสอนโปรดพุทธบริษัทอยู่เป็นเวลานาน ถึง 45 ปี สำหรับด้านวัฒนธรรม ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความคิด ค่านิยม เป็นผลจากการได้รับการอบรมสั่งสอนและปฏิบัติตามหลักการของพระพุทธศาสนาเกือบทั้งสิ้น การที่ประเทศไทยเรามีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติสืบต่อกันมาทำให้เราสามารถรักษาเอกราชของชาติไว้ได้โดยตลอด แม้บางครั้งเราจะมีกรกระทบกระทั่งกันบ้างภายใน เนื่องจากความเป็นคนไทยใจพุทธด้วยกัน คนไทยเราสามารถหาข้อยุติอย่างมีเหตุผลด้วยความอดทน ให้อภัย เมตตา เสียสละสามัคคี ประนีประนอมกันเสมอ พระพุทธศาสนาจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้าง “เอกราช เอกถัมภ์ และเอกภาพภายในชาติไทย” (พระโสภณคณาภรณ์, 2516)

ในการพัฒนาประเทศ พุทธศาสนามีคำสั่งสอนที่เป็นหลักการ และที่เป็นรายละเอียด สำหรับพุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติเพื่อความเจริญก้าวหน้าในทางเศรษฐกิจและสังคม ด้วยแนวทางที่เป็นสายกลาง และด้วยการใช้ปัญญา เช่น สอนให้ช่วยตัวเอง พึ่งตัวเอง ด้วยการประพฤติธรรม สอนให้ประกอบอาชีพที่สุจริต รักและเอาใจใส่ต่องานที่ตนกระทำ รักและทำนุบำรุงบุคคล และสัตว์สิ่งของที่ให้ประโยชน์แก่ตน รักความพอดีในการบริโภค มีใจเอื้อเพื่อแบ่งปันแก่ผู้อื่น เป็นต้น ซึ่งเป็นการสั่งสอนให้คนประพฤติปฏิบัติแล้วจะเกิดผลในการพัฒนาชีวิตอย่างสมบูรณ์ นั่นคือ ทุกคนในสังคมมีชีวิตที่มีความสุขสบายตามความเหมาะสมโดยถ้วนทั่วหน้ากัน ซึ่งเป็น เป้าประสงค์สูงสุดของการพัฒนาประเทศ

โดยเหตุที่พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่มีคำสั่งสอนและหลักการอันประเสริฐ เป็นศาสนาที่คนไทยส่วนใหญ่ยอมรับนับถือจึงเห็นเป็นการสมควรที่จะต้องมี การให้การศึกษาอบรม สืบทอดความรู้ ความเข้าใจ และศรัทธา ปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนาแก่คนไทยทุกเพศและวัย เพื่อเป็นหนทางหนึ่งของการส่งเสริมความเจริญรุ่งเรือง และการธำรงรักษาพระพุทธศาสนาไว้ เพื่อให้เป็นหลักของชีวิตและหลักของประเทศไทยสืบต่อไป

ความสัมพันธ์ของศาสนาและจริยธรรม

จริยธรรมมีเนื้อหาครอบคลุมเรื่อง ความดี ความงาม ความสุข การกำหนดคุณค่า ของคุณธรรม ศีลธรรม เพื่อวางแนวทางมาตรฐานความประพฤติ สร้างความสัมพันธ์ของมนุษย์ ที่ดีต่อกัน ด้วยการปลูกฝังลักษณะนิสัยในตนเอง ไปจนถึงการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม หลักธรรมจริยธรรมจึงเป็นความประพฤติของบุคคลและกลุ่มชนที่ปฏิบัติต่อกันอย่างสันติสุข ศาสนาทุกศาสนา จะมีแนวจริยธรรมที่กำหนดคุณค่า ความดีงาม มีรายละเอียดและวิถีทางปฏิบัติ ตามความเชื่อ และศรัทธาต่อบทบาทในแต่ละศาสนา จริยธรรมกับศาสนา จึงมีความเกี่ยวข้อง เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเพราะทุกศาสนาล้วนส่งเสริมให้บุคคลกระทำความดี (ประภาศรี สีหอำไพ, 2535)

ศาสนาและจริยธรรมจึงเป็นสิ่งที่แยกกันไต่ยาก เพราะมาจากกันและกัน สิ่งใดเป็น จริยธรรม สิ่งนั้นเป็นเรื่องของศาสนา จริยธรรมมีพื้นฐานการตัดสินคุณค่าอยู่ในเกณฑ์ของศาสนา แนวปฏิบัติทางศาสนา ถือว่าเป็นความดีงามก่อนที่จะมีแนวปฏิบัติอันเป็นจริยธรรมจริง ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาและจริยธรรม จึงสัมพันธ์กันดังนี้ คือ (ประภาศรี สีหอำไพ, 2535)

1. ศาสนาทุกศาสนามีพื้นฐานจริยธรรมที่บ่งชี้ความดี ความงาม ความถูกต้อง บุญกุศล เป็นแก่นสารของศาสนาที่ศาสนานำมาประกอบเป็นหลักธรรมคำสอน ศาสนาทำหน้าที่ ไขรหัสจริยธรรมออกมาเป็นข้อปฏิบัติ เป็นข้อกำหนดพฤติกรรมของบุคคล

2. ศาสนาและจริยธรรมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่สามารถวิเคราะห์แยกแยะรายละเอียดออกจากกันได้ โดยลักษณะการวิเคราะห์ หรือธรรมชาติวิทยากับจริยศาสตร์ โดยนัยนี้ศาสนาเปรียบเหมือนคลองที่มีฝั่งทั้งสองขนานเป็นเขตให้สายน้ำไหลไปสู่จุดหมายปลายทาง จริยธรรมเปรียบเหมือนน้ำ ถ้าลำคลองปราศจากน้ำย่อมเหือดแห้งไร้คุณค่า จริยธรรมจึงเป็นคุณค่าที่ทำให้ศาสนามีความหมายโดยตลอด ส่วนศาสนาเป็นคลองธรรมกำหนดวิถีทางการดำรงชีวิตที่มีกรอบเป็นขอบเขตรักษาคุณค่าของจริยธรรมให้เป็นแนวเดียวกัน ศาสนาเป็นสื่อในการดำรงและสืบทอดคุณธรรมให้เป็นที่ยอมรับนับถือตลอดมา

3. ศาสนาอาจเสื่อมเพราะขาดการปฏิบัติอย่างจริงจังของศาสนิกชน หรือถูกทำลายย่ำยีจากคนภายนอก แต่จริยธรรมเป็นคุณค่าที่ถาวร ไม่มีสิ่งโคลบถ้างได้ ตัวอย่าง เช่น พระพุทธศาสนาที่สูญหายไปจากอินเดีย ซึ่งเป็นแดนพุทธภูมิในช่วงระยะที่ถูกศาสนาอื่นทำลาย เมื่อเหตุการณ์บ้านเมืองสงบลง พระพุทธศาสนาก็มีสาวกประกาศเผยแพร่อีกขึ้นในประเทศอินเดีย เป็นที่ยอมรับนับถือได้ต่อมาจนถึงปัจจุบัน

4. ศาสนามีศาสนิกชนที่ศรัทธา ดังนั้นจริยธรรมที่มีรายละเอียดปลีกย่อย สามารถใช้เหตุผล ถูก - ผิด ดี - ชั่ว ควร - ไม่ควร ได้หลายทางตามสภาพเหตุการณ์แวดล้อม ทำให้ยุ่งยากแก่การตัดสินใจว่าสิ่งใดมีจริยธรรมหรือไม่ มากน้อยเพียงไร ศาสนาจึงเป็นกฎที่ใช้ตัดสินสร้างระเบียบวินัยขึ้นในสังคม

5. ศาสนาและจริยธรรมสร้างสันติสุขขึ้นในโลก ความสัมพันธ์ของศาสนาและจริยธรรมนำไปสู่การปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีในจิตใจของบุคคล ขยายขอบเขตกว้างไปถึงการอำนวยความสะดวกต่อผู้อื่น มีความรักความเมตตา มีการให้อภัย รู้จักปฏิบัติต่อกันด้วยความเข้าใจและความปรารถนาดีต่อกัน หลักธรรมจริยาส่งเสริมความสัมพันธ์ในมวลมนุษยชาติทำให้เกิดหลักศาสนาที่เป็นความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนาและจริยธรรมจึงมีลักษณะที่สนับสนุนเสรีภาพของมนุษย์ ด้านปลูกสำนึกในมโนธรรมของบุคคล มีบทกำหนดลงโทษและให้รางวัลตัดสินโดยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งดูเหมือนมีอำนาจเหนือกว่ามนุษย์ แต่ถ้าวิเคราะห์บทลงโทษหรือรางวัลทางจิตใจอย่างถ่องแท้แล้ว บทลงโทษและการให้รางวัลนั้นจะมีลักษณะตรงกับคำกล่าวที่ว่า “สวรรค์อยู่ในอก นรกอยู่ในใจ”

6. ศาสนาและจริยธรรมมีปรัชญาคุณธรรม (Moral Philosophy) เป็นแก่นสารเช่นเดียวกัน แต่มีการตีความแตกต่างกันไปตามพื้นฐานความรู้ของศาสตร์ต่าง ๆ เช่น เทวศาสตร์ (Theology) ตีความว่า ศาสนา คือ ความต่อเนื่อง คุณธรรมที่มีพื้นฐานมาจากอำนาจปาฏิหาริย์หรือเทวโองการ ตีความว่า จริยธรรม คือ คุณค่าที่เสริมสร้างความบริสุทธิ์สมบูรณ์ให้แก่บุคคล และสังคมส่วนรวม นักการศึกษาตีความว่า จริยธรรม คือ คุณธรรมที่ต้องสนับสนุนให้มีการสอนและฝึกปฏิบัติให้แก่ผู้เรียน ความสัมพันธ์โดยนัยนี้ จะเห็นได้ว่า การศึกษาศาสนาต้องศึกษาจริยธรรมในศาสนานั้นจึงจะเข้าใจศาสนาได้ (ประภาศรี สีหอำไพ, 2535)

สรุปความว่า ศาสนาเป็นพื้นฐานอันดีงามของจริยธรรมส่วนจริยศาสตร์นั้นเป็นการแสดงออกให้ศาสนาปรากฏชัด และศาสนาก็มีจริยศาสตร์เป็นเครื่องแสดงออก จริยศาสตร์เน้นหนักในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนกับสังคม ส่วนศาสนานี้เน้นหนักในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนกับพระเจ้า ศาสนาและจริยศาสตร์ต่างทำหน้าที่ไปด้วยกันจึงต้องควบคู่กันไป (ชัยวัฒน์ อัมพพัฒน์, 2520)

ดังนั้นในการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของพุทธศาสนา จริยธรรม จึงมักจะถูกกล่าวถึงคู่กันไปกับเรื่องของพระพุทธศาสนาด้วย และในการวิจัยนี้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมสามารถหยิบยกขึ้นมาอ้างอิงสำหรับการศึกษาทางด้านพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ด้วยเหตุที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดข้างต้น ในความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องระหว่างศาสนากับจริยธรรม

การเรียนการสอนพระพุทธศาสนา

ความสำคัญของการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาและจริยธรรม

พระพุทธศาสนา เป็นส่วนสร้างสังคมไทยมาตลอดเวลาอันยาวนานจนถึงปัจจุบัน ทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งที่สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งเป็นรากฐานที่ยึดเหนี่ยวสังคมไทย อยู่ในลักษณะที่เป็นแบบอย่างหรือเป็นแบบฉบับของตนเอง ในทางการศึกษานั้น เมื่อมองโดยภาพรวมพระพุทธศาสนาถูกจัดเป็นวิชาที่สร้างระบบจริยธรรมสำหรับประชาชนเป็นส่วนใหญ่ ทั้งยังเป็นแหล่งคำสอนจริยธรรมของประชาชนแทบทั้งหมดของประเทศ และอีกส่วนหนึ่งก็เป็นส่วนประกอบของวัฒนธรรมไทยทั้งในด้านวัฒนธรรมและด้านนามธรรมซึ่งมีอิทธิพล ครอบคลุมวิถีชีวิตของสังคมไทยมานาน ตลอดทั้งภาษาและประเพณี ศิลปจารีตต่าง ๆ และเป็นมาตรฐานการดำเนินชีวิตสำหรับผู้นับถือ และเป็นสภาพแวดล้อมอันกว้างใหญ่ทางสังคมสำหรับผู้มิได้นับถือ (พระเทพเวที, 2533)

พระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับคนไทยและสังคมไทยในแง่ด้านต่าง ๆ มากมาย ดังนั้นคนไทยจึงควรศึกษาพระพุทธศาสนาในแง่ด้านต่าง ๆ ให้ครบถ้วน ที่พอจะสรุปได้ ดังนี้ (พระเทพเวที, 2533)

1. พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นสถาบันสังคมที่ใหญ่และสำคัญมากในประเทศไทย
2. พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นสภาพแวดล้อมทางสังคมที่แผ่กว้างครอบคลุมสังคมไทย
3. พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นเนื้อหาสาระส่วนสำคัญ และเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย
4. พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ และเป็นมรดกของชาติไทย

5. พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นศาสนา ซึ่งคนไทยส่วนใหญ่นับถือ และเป็นศาสนาประจำชาติไทย
  6. พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นหลักคำสอนและระบบจริยธรรมสำหรับพัฒนาชีวิตและสังคม
  7. พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นวิชาการ ซึ่งเสริมสร้างความเจริญก้าวหน้าทางปัญญาให้แก่สังคมมนุษย์
  8. พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นแหล่งหนึ่งแห่งอารยธรรมของมนุษยชาติ
- การที่พระพุทธศาสนากับชนชาติไทยได้มีความสัมพันธ์แนบแน่น เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเพราะประชาชนชาวไทยได้นับถือพระพุทธศาสนาต่อเนื่องตลอดมาแม้พระมหากษัตริย์องค์พระประมุขของชาติก็นับถือพระพุทธศาสนา จนสามารถกล่าวได้ว่า ประวัติศาสตร์ของประเทศไทยเป็นประวัติศาสตร์ของชนชาติที่นับถือพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาสอนให้คนเป็นคนดีมีคุณธรรมไม่เห็นแก่ตัว สามารถอยู่ในโลกได้อย่างสันติสุข ซึ่ง นที เงินประยูร (2534) ได้กล่าวว่า “ถ้าประชาชนชาวไทยได้ศึกษาเล่าเรียนพระพุทธศาสนาโดยแจ่มแจ้งล่องแท้ แล้วนำมาปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวัน นำมาใช้ในชีวิตประจำวันแล้วสังคมจะดีและสันติสุข” ในปัจจุบันการที่จะพัฒนาประเทศไทยให้บรรลุจุดหมายที่ต้องการอย่างแท้จริงนั้น จะพัฒนาเพียงด้านวัตถุอย่างเดียวไม่พอ การมุ่งพัฒนาวัตถุภายนอกเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถทำให้สังคมบรรลุความมั่งคั่งรุ่งเรือง สันติสุขที่แท้จริงได้ แต่กลับจะมีปัญหาอย่างที่ไม่เคยมี เช่น โรคระบาดร้ายแรง ความยากจน ประชาชนชาติที่กินทำกินไร้ที่อยู่อาศัย คนเกิดความโลภ ขาดความรับผิดชอบ ไม่มีหิริโอตตัปปะ สุขภาพจิตเสื่อมโทรม บ้านเมืองสับสนวุ่นวาย ไม่เป็นไปตามบทบาทของแต่ละคนแต่ละกลุ่มคน มีแต่ความทุกข์ และเป็นโรคจิตโรคประสาทมากขึ้น ความเสมอภาคทางสังคม ทางการศึกษา ยังไม่สัมฤทธิ์ผล คนว่างานสูง คนเอาโรคเอาเปรียบกันมากขึ้น สังคมอยู่อย่างหวาดระแวง (นที เงินประยูร, 2534) ดังนั้นแนวทางการพัฒนาจะต้องหันมาพัฒนาคนอย่างจริงจัง การพัฒนาคนที่สำคัญต้องพัฒนาที่จิตใจ รวมถึงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ตลอดจนการพัฒนาสุขภาพจิต ซึ่งเป็นงานหลักของพระพุทธศาสนา หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาสามารถพัฒนาคนได้ พระพุทธศาสนาเป็นสมบัติล้ำค่าของชาติมานานที่สามารถพัฒนาจิตใจและปัญญา ที่จะใช้แก้ปัญหาของโลกปัจจุบันนี้ได้ดี ดังนั้นคนไทยจำเป็นจะต้องศึกษาค้นคว้าพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง และเอาเนื้อหาสาระของหลักการนี้มาใช้ในการพัฒนาประเทศก็จะเป็นโอกาสที่ได้ช่วยแก้ปัญหาของมวลมนุษย และพัฒนาอารยธรรมโลกด้วย

ดังนั้นรัฐควรจัดหลักสูตรการศึกษาให้คนไทยส่วนใหญ่ได้ศึกษาพระพุทธศาสนาด้วยเหตุผลสำคัญ 3 ประการ คือ

1. คนไทยส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชน ควรมีความรู้ความเข้าใจ และปฏิบัติถูกต้องต่อศาสนาที่ตนนับถือ

2. คนทุกคนที่อยู่ในสังคมไทย ควรเรียนรู้พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยเป็นสถาบันใหญ่ และเป็นสภาพแวดล้อมของสังคมไทย เพื่อการดำเนินชีวิตและการทำงาน หรือทำหน้าที่ที่เป็นส่วนรวมของคนในการพัฒนาสังคมไทยนั้น อย่างผสมกลมกลืน และได้ผลดี

3. สังคมไทยอาศัยพระพุทธศาสนา เป็นแหล่งคำสอนจริยธรรม และได้ยอมรับระบบจริยธรรม ตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นมาตรฐานที่ยึดถือปฏิบัติตามตลอดมา คนไทยจึงควรรู้พุทธจริยธรรมเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชีวิต พัฒนาสังคม ให้บรรลุประโยชน์และสันติสุข

การเรียนการสอนพระพุทธศาสนานั้นต้องเน้นทั้งเนื้อหาและการปฏิบัติ ซึ่งในการสอนเพื่อจะให้สำเร็จผลได้ จะต้องมียุทธวิธีที่ดี เฉพาะอย่างยิ่งต้องได้ครูที่มีความรู้ความสามารถที่มีคุณภาพสูง จึงต้องมีการฝึกหัดและพัฒนาครู ซึ่งโยงไปถึงการที่รัฐบาลจะต้องมีนโยบายส่งเสริมยกระดับ และยกฐานะครู พร้อมไปด้วยกันกับการให้ความสำคัญแก่การศึกษาพระพุทธศาสนาและจริยศึกษา รัฐบาลจะต้องพยายามส่งเสริมให้ระบบการคัดเลือกคนในทางการศึกษาออกผลมาในรูปที่ว่า “ผู้เป็นยอดคนจึงมาเป็นครู และผู้ที่เป็นยอดครูจึงมาเป็นครูสอนพระพุทธศาสนา หรือครูจริยศึกษา” (พระเทพเวที, 2533)

ความมุ่งหมายของการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา

หลักสูตรพระพุทธศาสนา ได้กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรไว้เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องต่อหลักของพระพุทธศาสนา มีเจตคติที่ถูกต้อง เกิดศรัทธาและสำนึกในความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย และสามารถปฏิบัติตนตามหน้าที่ชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ตลอดจนนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมได้ ซึ่งมีผู้ให้แนวคิดเกี่ยวกับความมุ่งหมายของการเรียนการสอน พระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

สุมน อมรวิวัฒน์ (2514) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการสอนศีลธรรม ดังนี้

...1. เพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้ ความเข้าใจในหลักศาสนาและหลักธรรมทางศาสนา เห็นคุณค่าของศาสนาอย่างลึกซึ้ง

2. เพื่อสร้างสำนึก (Concept) ทางศีลธรรม ซึ่งจะมีผลต่อเจตคติ และต่อพฤติกรรมของตน

3. เพื่อปูพื้นฐานคุณธรรมทางจิตใจให้แก่ นักเรียน ให้สามารถนำหลักศีลธรรมไปใช้แก้ปัญหาประจำวันได้

4. เพื่อให้ นักเรียน ได้รู้จักคิด เปรียบเทียบ และตัดสินใจได้ว่า สิ่งใดดี สิ่งใดชั่ว สิ่งใดควรทำ สิ่งใดควรเว้น...

อติศกดิ์ ทองบุญ (2522) กล่าวถึงการสอนพระพุทธศาสนาไว้ว่า

...ควรให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมาย 3 ประการ คือ

1. ได้ปัญญา หรือ ความรู้
2. มีเจตคติที่ดีต่อศีลธรรมและวัฒนธรรม
3. เกิดทักษะปฏิบัติอย่างถูกต้อง และได้รับผลดี...

สิปปนนท์ เกตุทัต (2523) กล่าวถึงความมุ่งหมายของการศึกษาด้านศีลธรรมและจริยธรรมว่า “ต้องพัฒนาให้ผู้เรียนมีความสามารถทางสติปัญญา มีระเบียบวินัย มีความอดทน เสียสละเพื่อส่วนรวม ไม่เอารัดเอาเปรียบต่อผู้อื่น อุทิศตนและรับผิดชอบในหน้าที่อย่างสุดความสามารถ มีสุขภาพพลานามัยที่แข็งแรงสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ”

สมทรง บุญญฤทธิ์ (2525) กล่าวถึงเป้าหมายการสอนพระพุทธศาสนาไว้ว่า “ควรมุ่งที่การปฏิบัติ เพื่อสร้างและฝึกฝนให้ทุกคนได้บรรลุถึงความเจริญทั้งกายและใจจนสามารถครองชีวิตได้อย่างผาสุกและทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมยิ่งกว่าส่วนตัว”

วศิน อินทสระ (2526) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการสอนของพระพุทธเจ้าว่ามีอยู่ 2 ประการ คือ

- ...1. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ หมายถึง ทรงสอนให้รู้จริง เห็นจริง เฉพาะเท่าที่จำเป็น และเหมาะสมแก่ศิษย์นั้น ๆ
2. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังคิดไตร่ตรองตามแล้วเห็นจริงได้ นั่นคือ คำสอนนั้นต้องไม่ยากและไม่ง่ายจนเกินไป เพื่อให้ผู้ฟังสามารถใช้ปัญญาพิจารณาด้วยตนเองได้
3. ทรงสอนให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร ตามกำลังการปฏิบัติตน...

สัมพันธ์ ทองสมัคร (2527) ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับความมุ่งหมายของการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้เยาวชนว่า “เป็นการเตรียมและนำบุคคลให้เข้าสู่วิถีชีวิตที่ดีงาม และเน้นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ด้วยการพัฒนาความรู้ ความคิด จิตใจ รวมทั้งเป็นการเสริมสร้างทัศนคติและค่านิยมที่ถูกต้องในสังคม”

พระธรรมญาณมุนี (2528) กล่าวถึงความมุ่งหมายของการสอนพระพุทธศาสนาไว้ 2 ประการ คือ

1. ให้เด็กเกิดความรู้ที่ชัดเจนจริง ๆ ในบทเรียนนั้น ๆ
2. ให้เด็กเกิดความเลื่อมใสในบทเรียนนั้นพอที่เด็กจะทำตามได้โดยไม่มีการบังคับ

สุทธิพงษ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ (2531) กล่าวถึง ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษา วิชาพระพุทธศาสนาให้แก่นักเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติของกระทรวงศึกษาธิการด้วยเหตุผลต่อไปนี้

1. ในแง่ของความเป็นพุทธศาสนิกชน ควรมีความรู้ความเข้าใจและปฏิบัติพุทธศาสนาให้ถูกต้อง

2. ในแง่ของวัฒนธรรม เพื่อให้นักเรียนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับคนอื่นได้ด้วยดีในสังคมหรือชุมชนของตน
3. ในแง่ของความเป็นผู้นำ เพื่อให้มีความรู้ มีชีวิตอยู่อย่างกลมกลืนและสามารถนำผู้อื่นได้ดี
4. ในแง่การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แล้วให้เป็นประโยชน์ ซึ่งได้แก่การพัฒนามนุษย์
5. ในแง่ความมั่นคงโดยสร้างลัทธิความเชื่อในแนวเดียวกัน เพื่อความสมัครสมานสามัคคีและความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชาติ

จากแนวคิดเกี่ยวกับความมุ่งหมาย ดังกล่าว สรุปได้ว่า ความมุ่งหมายของการเรียนการสอนพระพุทธศาสนานั้นจัดขึ้นเพื่อ สอนให้บุคคลเป็นคนดี มีความรู้ สามารถพัฒนาความคิดจิตใจ เสริมสร้างค่านิยมที่ถูกต้อง มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนการสอนศีลธรรมและวัฒนธรรม ฝึกการประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง เพื่อเป็นพุทธศาสนิกชนที่มีคุณธรรม สามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมหรือชุมชนได้อย่างมีความสุข ทำประโยชน์ให้แก่ส่วนตัวและส่วนรวม สร้างความเชื่อถือ ความสมัครสมานสามัคคี ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชาติ เพื่อความมั่นคงของชาติ มีความอดทนไม่เอาโรคเอาเปรียบผู้อื่น มีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบในหน้าที่ ตลอดจนมีสุขภาพพลานามัยที่แข็งแรงสมบูรณ์ ทั้งร่างกายและจิตใจ การที่จะจัดการเรียนการสอนให้บรรลุความมุ่งหมายเหล่านี้ จึงเป็นสิ่งที่ยากเนื่องจากปัจจัยหลายประการ เช่น ครูผู้สอน หลักสูตร เนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน ตลอดจนการวัดและประเมินผล จะต้องดำเนินการให้ประสานสัมพันธ์กัน ประกอบกับสภาพสังคมปัจจุบันมีความซับซ้อนและมีสิ่งที่ยั่วยุชักจูงให้ผู้เรียนประพฤติดิฉันได้ง่าย ดังนั้นครูผู้สอนจึงควรประพฤติดิฉันเป็นตัวอย่างและควรฝึกนักเรียนให้ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาจนเกิดเป็นนิสัยที่ดีทั้งในปัจจุบันและอนาคต

หลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับประถมศึกษา

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการมีคำสั่งที่ วก.1193/2534 เรื่องปรับปรุงคำอธิบายในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ส่วนที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยให้โรงเรียนที่อยู่ในโครงการโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตร จัดการเรียนการสอนตามเนื้อหาที่ปรับปรุงใหม่นี้พร้อมกันทุกชั้น ตั้งแต่ปีการศึกษา 2535 สำหรับโรงเรียนประถมศึกษาทั่วไป ให้จัดการเรียนการสอนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 2 ตั้งแต่ปีการศึกษา 2535 ส่วนชั้นอื่น ๆ ให้เพิ่มปีละชั้น ฉะนั้นเพื่อให้เด็กมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จึงมีหลักการและเจตนารมณ์ ดังนี้

1. นักเรียนในสถานศึกษาทุกระดับเรียนพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาคน และสังคม ให้เจริญก้าวหน้า และสงบสุข

2. หลักสูตรเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามี องค์ประกอบ คือ เนื้อหา สาระ ความรู้ การฝึกหัด อบรมกาย วาจา ใจ และการวิเคราะห์ประเมินผลการปฏิบัติ

3. จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน เวลาเรียน เรียงลำดับความยากง่าย สร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง และป้องกันความเข้าใจผิดต่อ หลักธรรมของพระพุทธศาสนา

4. จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนการสอนโดยมุ่งบูรณาการ 5 ด้าน คือ

4.1 ให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง และชี้แจงลักษณะที่นำสมัยในหลักพระพุทธศาสนา

4.2 สนองความต้องการและช่วยแก้ปัญหาของบุคคลและสังคม

4.3 มีระบบการฝึกหัดอบรมตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

4.4 มีความสอดคล้องกับเอกลักษณ์และวัฒนธรรมไทย

4.5 มีหลักในการวิเคราะห์และประเมินผลของการปฏิบัติ

สำหรับจุดประสงค์ของหลักสูตรพระพุทธศาสนาได้กำหนดไว้ชัดเจน คือ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2535)

1. ให้นักเรียนเกิดศรัทธาและสำนึกในความสำคัญของพระพุทธศาสนา
2. ให้นักเรียนมีความเข้าใจ และทราบซึ่งในคุณพระรัตนตรัย
3. ให้นักเรียนมีความเข้าใจ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและหลักพุทธธรรมอย่างถูกต้อง
4. ให้นักเรียนมีทักษะในการคิดและการปฏิบัติตนอย่างถูกต้องตามหลักธรรมทาง

พระพุทธศาสนา

5. ให้นักเรียนที่ชาวพุทธ และสามารถปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม

โครงสร้างของหลักสูตรพระพุทธศาสนามีหัวข้อเนื้อหาสำคัญ 9 ประการ เหมือนกันทุกระดับชั้น ซึ่งแต่ละระดับชั้นจะเรียนลึกซึ่งกว้างขวางออกไปมากขึ้นตามลำดับความยากง่ายเหมาะสมกับวัย และวุฒิภาวะของเด็ก ดังนี้

1. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา
2. พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง
3. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
4. พระสงฆ์และการปฏิบัติที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์
5. พุทธสุภาษิต
6. หน้าที่ชาวพุทธ
7. การบริหารจัดการ และเจริญปัญญา
8. วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
9. ศาสนพิธี

หลักการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

การจัดการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม หรือค่านิยมให้กับนักเรียน ให้มีประสิทธิภาพและสัมฤทธิ์ผลได้ตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้นั้น สิ่งที่สำคัญจนถึงประการหนึ่งคือ หลักการสอน เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน ได้มีผู้ให้ความเห็นเกี่ยวกับหลักการที่จะทำให้การสอนประสบความสำเร็จ ดังเช่น พุทธทาสภิกขุ (2505) ได้เสนอหลักในการสอนศีลธรรมว่า ควรเป็น 3 ข้อ ดังนี้

1. สอนให้เกิดความเข้าใจ
2. ทำให้คู่เพื่อให้เกิดความเชื่อและเลื่อมใส
3. มีตัวอย่างความสุขให้เห็น ทำให้เกิดความไว้วางใจ อยากทำตาม

นาคยา ภัทรแสงไทย (2524) ได้เสนอข้อคิดเกี่ยวกับหลักการสอนศาสนาว่า ...การสอนศาสนามีลักษณะเป็นทฤษฎีมากกว่าปฏิบัติ เพราะจะศึกษาถึงเนื้อหาสาระประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับศาสนาและศาสดา แต่การศึกษาเรื่องคุณธรรม หรือหลักทางศีลธรรม จะต้องคำนึงถึงในแง่ของการกระทำ การตัดสินใจ การให้เหตุผลในเรื่องของความถูกต้อง ความคิด ความดี ความเลว ประการที่สำคัญก็คือ การศึกษาหลักคุณธรรมและหลักศีลธรรม จะต้องหลีกเลี่ยงความขัดแย้งกับศาสนา และไม่ขัดแย้งกับความเชื่อทางศาสนา...

สมทรง บุญฤทธิ์ (2525) ได้เสนอหลักการสอนศีลธรรมไว้ดังนี้

1. สอนให้เกิดการเรียนรู้ ครูต้องคำนึงถึง “การสอน” ซึ่งหมายถึงการแนะแนวทางที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์ ส่วน “การเรียนรู้” หมายถึง การที่ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ให้เกิดผลที่ดีขึ้นกว่าเมื่อยังไม่ได้เรียน ครูสอนศีลธรรมจะต้องคำนึงถึงให้มาก เพราะถ้ามีแต่สอนหนังสือ การสอนนั้นจะสูญเปล่าไป ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แต่อย่างใด

2. ครูผู้สอนจะต้องรู้ว่าเรื่องที่สอนนั้นมีเป้าหมายอย่างไร และต้องเข้าใจวิธีการที่จะนำไปสู่เป้าหมายนั้น ๆ มิใช่ยึดตำราไปตามคำภีร์แล้วสอนไปตามตำรา ผู้เรียนอาจเกิดความเบื่อหน่าย เพราะคิดว่าเปิดตำราอ่านเองก็ได้

3. การสอนควรดูความพร้อมของผู้เรียนเสียก่อนถ้าผู้เรียนยังไม่พร้อมที่จะเรียนก็ยังไม่ควรสอน การที่ผู้เรียนจะพร้อมได้นั้นต้องอาศัยการจูงใจ ครูจะต้องมีกลวิธีต่าง ๆ ที่จะสร้างความพร้อมให้แก่ผู้เรียนด้วย

4. ในการสอนจะต้องคำนึงว่า ผู้เรียนแต่ละคนมีความแตกต่างกันในด้านสติปัญญา ความสนใจ ความถนัด และความสามารถ การสอนจึงต้องคำนึงถึงความสะดวกของผู้เรียน

5. สอนจบแล้วต้องมีการวัดและประเมินผลด้วย

6. การเรียนรู้ทำให้เกิดสิ่งสำคัญ 3 ประการคือ ความรู้ ทักษะ ทศนคติ

วีระ บำรุงรักษ์ (2525) ได้เสนอแนะหลักในการปลูกฝังและเสริมสร้างค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการคือ การพึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียรและรับผิดชอบ การประหยัดและออม

ความมีระเบียบวินัย การยึดมั่นในหลักคุณธรรมของศาสนา และความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ว่า ...ต้องไม่บังคับเข้มแข็งให้ทุกคนปฏิบัติ แต่ควรเป็นการชี้แจงเหตุผลให้เข้าใจ ให้เขาเห็นคุณค่า และขอร้องให้ช่วยกันลด ละ และเลิก สิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการเสริมสร้างและปลูกฝัง ค่านิยม และประการที่สำคัญมากคือ ความร่วมมือของผู้นำในทุกวงการ นับตั้งแต่ หัวหน้าครอบครัว ครู อาจารย์ หัวหน้าส่วนราชการและองค์การ ตลอดจนทั้งมูลนิธิ สมาคม และบริษัทห้างร้าน มิฉะนั้นจะทำให้เกิดผลยากและช้าเกินควร...

พนัส หันนาคินทร์ (2526) ได้เสนอหลักการสอนจริยธรรมและค่านิยม สรุปได้ดังนี้

1. ให้เน้นการปฏิบัติมากกว่าเนื้อหา
2. สอนสอดแทรกในวิชาต่าง ๆ และครูควรประพฤติตัวให้สอดคล้องด้วย
3. การคัดเลือกครูสอนควรพึงเล็งถึงความประพฤติเป็นอันดับแรก

เมธี ปิลาณานนท์ (2525) ได้เสนอองค์ประกอบหลัก 3 ประการเพื่อการสอน

จริยธรรมให้ได้ผลคือ

...1. ครูผู้สอน ถ้าครูผู้สอนไม่ประพฤติปฏิบัติในลักษณะที่เป็นไปตามคำสอนที่ได้สอนไปแล้ว ก็เป็นการยากที่จะให้นักเรียนจดจำและนำไปปฏิบัติ ในฐานะที่ครูจะต้องเป็นครูจริยศึกษานั้น ครูควรมีลักษณะพิเศษเพิ่มขึ้นอีก 3 ประการ เพื่อการสอนจริยธรรมให้ได้ผลคือ มีหลักธรรม ประจำใจอันได้แก่ ปัญญา กรุณา และบริสุทธิ์ มีความรู้ในหลักธรรมและมีวาทศิลป์

2. นักเรียน ครูจริยศึกษาต้องศึกษาให้เกิดความเข้าใจในตัวนักเรียนว่าพร้อมที่จะรับ คำสอนหรือไม่ และจะสอนวิธีใดจึงจะเหมาะสม

3. เทคนิคการสอน ครูจริยศึกษาย่อมต้องมีเทคนิคการสอนอย่างดีในการที่จะสอน ให้เกิดความสนุกสนานและให้ได้ผล โดยอาจจะใช้วิธีการต่าง ๆ เช่นการจัดกลุ่มคิดแก้ปัญหา การเล่านิทาน การแสดงประกอบการสอนสุภาษิต เรียงความปากเปล่า การให้ข่าวจากหนังสือพิมพ์ เป็นต้น

สุมน อมรวิวัฒน์ และทิสนา แคมณี (2530) ได้เสนอแนะหลักการสอนของ พระพุทธเจ้าไว้ 5 ประการดังนี้

- ...1. การสอนจากเนื้อหาที่ง่ายไปสู่เนื้อหาที่ยาก จากสิ่งที่รู้แล้วไปสู่สิ่งที่ยังไม่รู้ จาก รูปธรรมไปสู่นามธรรม จากสิ่งใกล้ตัวไปสู่สิ่งที่ไกลตัว และจากชีวิตจริงไปสู่อุดมการณ์
2. การสอนจะเกิดผลดีถ้าครูคำนึงถึงผู้เรียนเป็นสำคัญ รู้จักบุคคลที่จะสอน และเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคล เลือกสิ่งที่จะสอนให้เหมาะกับบุคคล
3. การสอนด้วยประสบการณ์ตรง การปฏิบัติจริง ค้นคว้า ทดลอง และพิสูจน์ด้วยตนเอง
4. การสอนที่ใช้สิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ บุคคล และเหตุการณ์ มาเป็นสื่อการสอนตัวอย่าง และเปรียบเทียบให้เห็นจริง
5. การสอนที่ครูปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี...

อำเภอ สุจริตกุล (2530) ได้สรุปหลักการสอนศีลธรรม หรือจริยศึกษา จากเทคนิคการสอนตาม “พุทธวิธีสอน” ไว้เป็นหลักการโดยย่อสำหรับปัจจุบันดังนี้

1. ชี้ให้ชัด สอนด้วยตัวอย่างของจริงให้ประจักษ์แจ้ง โดยให้เห็นของจริง หรือเล่าเรื่องรูปภาพ หุ่นต่าง ๆ หนังสือกระดาษ เพื่อช่วยให้เด็กเกิดมโนภาพ

2. ชวนให้ปฏิบัติ ชักชวนให้อยากประพฤติตาม เพราะเห็นตัวอย่างกระจ่างแจ้งแก่ตาตนเอง

3. เข้าใจให้กล้า เข้าใจให้กล้าหาญในการกระทำความดี จนเกิดศรัทธาอย่างลึกซึ้ง

4. ปลุกใจให้ร่าเริง โน้มน้าวให้เต็มใจและตั้งใจทำด้วยเหตุผลอันเป็นที่ยอมรับว่าปฏิบัติแล้ว จะได้ผลและเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง

นอกจากนี้ อวย เกตสิงห์ (2513) ดวงเดือน พันทมนาวิน (2522) ชำเรือง วุฒิจันทร์ (2524) และพระราชวรานูณี (2528) ได้กล่าวถึงหลักการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมไว้คล้ายคลึงกันดังนี้

1. ไม่จ้อจ่าเนื้อหา แต่ให้เน้นการปฏิบัติ ต้องสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้น เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ

2. ต้องใช้วิธีสอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ รวมทั้งการจัดสภาพและบรรยากาศให้เหมาะสม

3. ให้ผู้เรียนเห็นประโยชน์และโทษของการปฏิบัติ

4. ครูต้องเป็นผู้นำและเป็นแบบอย่างที่ดี

5. ต้องคำนึงถึงวัยของผู้เรียน เรื่องที่จะสอนควรเป็นเรื่องที่ผู้เรียนสามารถรับรู้และปฏิบัติได้

6. ต้องตระหนักว่าการปลูกฝังคุณธรรมให้เด็กเป็นหน้าที่ของทุกคน ผู้เกี่ยวข้องจึงต้องช่วยกันดูแลทั้งในเวลาเรียน และเมื่ออยู่นอกห้องเรียน

7. ใช้อิทธิพลของกลุ่มเพื่อนให้เกิดความคล้อยตาม

จากแนวความคิดและข้อเสนอแนะ ของผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านที่กล่าวมาแล้วนั้น พอสรุปได้ว่า หลักการสอนพระพุทธศาสนา มุ่งอบรมผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี มีจิตใจมุ่งส่วนรวม ฝึกให้รู้จักคิดอย่างมีเหตุผล มีวิจารณ์ญาณ และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยคำนึงถึงวัย ความพร้อม ความแตกต่างระหว่างบุคคล ใช้วิธีสอนหลาย ๆ แบบ สอดแทรกในวิชาต่าง ๆ ครูผู้สอนควรมีความประพฤติเป็นที่ศรัทธาและยอมรับของผู้เรียนและขอความร่วมมือจากครูทุกคนในโรงเรียน ให้รับผิดชอบ ฝึกนิสัยของเด็ก โดยเน้นการประพฤติ ปฏิบัติมากกว่าเนื้อหา มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมอย่างสม่ำเสมอ หลังการสอนสิ้นสุดแต่ละครั้งแล้วควรมีการวัดและประเมินผลทุกครั้งเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องในการสอนต่อไป

การจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา

กรมวิชาการ (2535) ได้ระบุกิจกรรมการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาดังนี้

1. เป็นกิจกรรมที่พัฒนานักเรียนทั้งด้าน กาย วาจา ใจ
2. ใ้ให้นักเรียนได้แสดงออกและมีส่วนร่วม
3. ให้โอกาสและเห็นความสำคัญของนักเรียนทุกคนในชั้นเรียน
4. ฝึกฝนวิธีการแสวงหาความรู้ และวิธีการแก้ปัญหา
5. สร้างบรรยากาศที่รื่นรมย์สนุกสนาน
6. มีการจัดกิจกรรมอย่างหลากหลาย

การจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา มีลักษณะเช่นเดียวกับกับการจัดการเรียนการสอนวิชาอื่น ซึ่งวิธีสอนในการทำให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุตามจุดมุ่งหมายในปัจจุบัน มีด้วยกันมากมายหลายวิธี เช่น นักวิชาการหลายท่านให้นำพุทธวิธี หรือหลักการสอนของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้ (เขวภา ประคองศิลป์, 2530)

1. วิธีสอนแบบบรรยายอุปมาอุปไมย
2. วิธีสอนแบบไตรสิกขา
3. วิธีสอนแบบธรรมสาส์น
4. วิธีสอนแบบปฐจา วิสัขมา
5. วิธีสอนตามขั้นทั้ง 4 ของกริยสัง
6. วิธีสอนแบบเบญจขั้น
7. วิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวนตามแนวพุทธศาสตร์

สมน อมรวิวัฒน์ (2513) ชำเลียง วุฒิจันทร์ (2524) สมทรง บุญฤทธิ์ (2525) และหน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2524) ได้เสนอแนะการจัดกิจกรรมการสอนศีลธรรมไว้คล้ายคลึงกัน พอสรุปได้ดังนี้

1. การบรรยายหรืออธิบาย ครูควรใช้ภาษาที่ง่าย มีอุปกรณ์การสอนประกอบ
2. การตั้งปัญหา ครูและนักเรียนร่วมกันตั้งปัญหาที่ตนสนใจอยากรู้
3. การสอนแบบค้นคว้าและรายงาน
4. การเชิญวิทยากรที่มีความรู้มาบรรยาย
5. การเล่าเรื่องจากประสบการณ์ ให้นักเรียนเป็นผู้เล่า
6. การเรียงความปากเปล่า หรือการเล่าเรื่อง
7. การเขียนเรื่อง
8. การวิจารณ์ข่าวและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นพิเศษ
9. การได้วาที่ปัญหาธรรม
10. การแสดงบทบาทประกอบเรื่อง

11. การใช้เพลงประกอบการเรียน
12. การทำสมุดภาพ และสมุดศัพท์
13. การอ่านและฟังนิทานชาดก
14. การฝึกหัดมารยาทและการปฏิบัติพิธีกรรมต่าง ๆ
15. การจัดนิทรรศการธรรมเพื่อชีวิต พุทธประวัติ และอื่น ๆ
16. การอภิปราย
17. การทำสมาธิ ภาวนา
18. การใช้เกม และการละเล่นเสริมคุณธรรม
19. การสอนแบบสืบสวน สอบสวน
20. การใช้ชุดการสอน
21. การให้เลียนแบบจากตัวแบบ
22. การสนทนาซักถาม

ในการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา ครูผู้สอนสามารถเลือกใช้วิธีสอน เทคนิคการสอน และกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างหลากหลาย ทั้งนี้ครูควรคำนึงถึง จุดประสงค์ของการสอน ความเหมาะสมกับตัวผู้เรียนทั้งในด้านความสามารถพื้นฐานและข้อจำกัดอื่น ๆ ไม่มีวิธีการสอนใดที่ดีและเหมาะสมที่สุดในการสอนทุกครั้งและทุกเรื่อง ครูจึงควรที่จะ ใช้วิธีการสอนหลาย ๆ วิธีประกอบกัน เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนให้บรรลุผลมากที่สุด

สื่อการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา

ในการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา ผู้สอนควรคำนึงถึงสื่อการเรียนการสอน เพราะสื่อการสอนมีความสำคัญยิ่งที่จะทำให้การสอนมีความน่าสนใจ เกิดความเข้าใจในการเรียน ได้รวดเร็วขึ้น เนื่องจากการสอนจริยศึกษาจะเป็นนามธรรมเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นควรมี สื่อการสอนซึ่งเป็นรูปธรรมเข้ามาช่วย ซึ่งมีผู้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับสื่อการเรียนการสอน พระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

ชาเลียง วุฒิจันทร์ (2524) ได้เสนอแนะสื่อการเรียนการสอนพระพุทธศาสนามีดังต่อไปนี้

1. หนังสือ ได้แก่ หนังสืออ่านประกอบเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ซึ่งส่วนกลางและ ส่วนท้องถิ่นได้จัดทำขึ้น
2. แบบฝึกหัด แบบสอบถาม และแบบประเมินผลการการเรียนการสอน พระพุทธศาสนา
3. วัสดุอุปกรณ์ เช่น อุปกรณ์ของจริง หุ่นจำลอง บัตร และภาพชนิดต่าง ๆ ตลอดจนอุปกรณ์ประเภทเครื่องแสงและเสียง

4. สื่อการเรียนทั่วไป ได้แก่ สถานที่ที่ไปทัศนศึกษา การเชิญวิทยากร และสื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร วิทยุและโทรทัศน์

นอกจากนี้ยังได้เสนอแนะการจัดการบรรยากาศที่เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาด้วยการจัดห้องจริยธรรมในโรงเรียน โดยจัดหาสื่อป้อนให้นักเรียนได้นั่งทำกิจกรรมทางศาสนา นั่งสมาธิ หรือฟังเทศน์ จัดโต๊ะหมู่บูชาพร้อมเครื่องบูชา พระพุทธรูป และเครื่องประกอบในการจัดพิธีกรรมทางศาสนา ตลอดจนจัดอุปกรณ์บทเรียนทางศาสนา เช่น เครื่องบวชนาค เครื่องกรูณ อัญมณีบริวารของพระภิกษุ แผนภูมิ แผ่นภาพที่เกี่ยวกับศาสนา ข้อธรรมคำสอน พระไตรปิฎก และหนังสือตำราศีลธรรมจรรยา

จรัส น้อยแสงสี (2527) กล่าวถึงสื่อการเรียนการสอนวิชาศีลธรรมได้แก่

1. แผนที่ ใช้สอนพุทธประวัติ แสดงชาติภูมิ ตำบล และสถานที่ที่เกี่ยวข้องในประเทศอินเดียและเนปาล

2. รูปภาพ เช่น ภาพพุทธประวัติ ปุชณียสถาน ปุชณียวัตถุ การจัดกิจกรรมการบำเพ็ญประโยชน์ ภาพข่าวและเหตุการณ์ เป็นต้น

3. แผนภูมิแสดงญาติวงศ์ของพระพุทธเจ้า

4. สถานที่สำคัญ เช่น วัด โรงเรียน สาธารณสถาน

5. ภาพยนตร์ สไลด์ ฟิล์มสตริป เกี่ยวกับเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา หรือคำสั่งสอนต่าง ๆ

6. ชุดการสอนจริยศึกษา

พระพยอม กัลยาโณ (2527) กล่าวถึงสื่อการสอนจริยธรรมว่า “มีหลายอย่าง ตั้งแต่สื่อที่เป็นธรรมชาติ ตัวผู้สอน และสื่อที่เป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ต่าง ๆ ตามความสะดวก และสถานการณ์อำนวย แต่ที่สำคัญมากคือ สื่อที่เป็นตัวผู้สอนคือ ควรจะเป็นผู้มีความประพฤติ น่าเลื่อมใส น่าเอาอย่าง จะเป็นสิ่งดึงดูดใจผู้ฟังให้เลื่อมใสศรัทธา และปฏิบัติตาม”

สมคิด ไชยพันธุรงค์ (2535) ได้กล่าวถึงสื่อการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาและจริยศึกษาว่า สื่อที่นำมาใช้ประกอบการเรียนได้แก่ รูปภาพ หนังสือ แถบบันทึกเสียง แถบบันทึกภาพ วีดิทัศน์ เพลงประกอบการสอน เกม แผนภูมิ ฯลฯ แยกประเภทได้ดังนี้

1. วัสดุสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือ ข่าว นิตยสาร วารสาร หนังสือนิทาน หนังสือธรรม หนังสืองานศพ แผ่นพับ เป็นต้น

2. วัสดุกราฟฟิก ได้แก่ รูปภาพ แผนภูมิ แผนผัง บัตรงาน แผ่นโปสเตอร์ ป้ายโฆษณา ป้ายนิเทศ แผ่นใส วีดิทัศน์ ภาพสไลด์ เป็นต้น

3. วัสดุเสียง หรือถ่ายทอดเสียง ได้แก่ แถบบันทึกเสียงเพลง นิทาน วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

4. วัสดุประเภทของจริง หุ่นจำลอง ได้แก่ หุ่นมือ กระดานคำ เป็นต้น

จากข้อคิดและข้อเสนอแนะของบุคคลดังกล่าว พอสรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอน พระพุทธศาสนามีหลายประเภทได้แก่ ประเภทวัสดุอุปกรณ์ เช่น หนังสือประเภทต่าง ๆ แผนที่ แผนภูมิ แผ่นภาพ รูปภาพ ประเภทโสตทัศนอุปกรณ์ เช่น เครื่องเสียง เครื่องฉาย ตลอดจนสื่อ ชนิดต่าง ๆ สื่อเหล่านี้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมการเรียนการสอน เป็นการสร้าง บรรยากาศในการเรียนรู้ให้นักเรียนได้อย่างดียิ่ง เช่น การจัดจริยธรรมในโรงเรียน ซึ่งส่วนแต่ เป็นการเพิ่มพูนความรู้ และประสบการณ์ให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริง และนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ได้ เน้นให้เห็นคุณค่าและความจำเป็นของพระพุทธศาสนาที่มีต่อประเพณีไทยหรือสังคมไทย ซึ่งเลื่อมใสศรัทธามาแต่อดีต

การวัดและประเมินผล

การวัดและประเมินผลหลักสูตรพระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการต่อเนื่องจากการเรียน การสอน ดังนั้น การวัดและประเมินผลจึงควรเป็นไปเพื่อพัฒนาผู้เรียน ผู้สอนจะต้องเลือก วิธีการและเครื่องมือที่เหมาะสม และสอดคล้องกับจุดประสงค์ที่ต้องการวัด ซึ่งมีผู้ให้ข้อเสนอแนะ และแนวคิดที่จะนำไปปฏิบัติได้ดังนี้

สงบ ลักษณะ (2526) ได้เสนอการสร้างเครื่องมือวัดจริยธรรมซึ่งสามารถปรับใช้กับการ สร้างเครื่องมือวัดและประเมินผลพระพุทธศาสนา ดังนี้

เครื่องมือและเทคนิควัดผลจริยธรรม ประกอบด้วย

1. การสังเกต

1.1 การใช้แบบสังเกตในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยเด็กไม่รู้ตัว เช่น สังเกตใน
โรงอาหาร

1.2 ใช้แบบสังเกตเด็กในสถานการณ์เฉพาะที่สร้างขึ้น เช่น มอบหมายงานเป็น
กลุ่มแล้วสังเกตการปฏิบัติ

2. ให้เด็กตอบหรือบอกเรื่องราวของตนเอง

2.1 โดยวิธีใช้แบบสอบวัด

2.1.1 แบบตรวจสอบ

2.1.2 มาตรการส่วนประเมินค่า

2.1.3 แบบวัดเชิงสถานการณ์

2.2 การสัมภาษณ์

2.3 การอภิปรายเป็นกลุ่ม

3. ให้ผู้อื่นช่วยบอกเรื่องราวเกี่ยวกับนักเรียน

3.1 แบบสังคมมิติ

3.2 สัมภาษณ์ หรือใช้แบบสอบถามผู้ปกครอง หรือครู อื่น ๆ

แนวทางการนำเทคนิคการวัดผลตามลักษณะของคุณสมบัติทางจริยธรรมที่ต้องการวัด ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับหลักสูตรพระพุทธศาสนาได้ดังต่อไปนี้

คุณสมบัติที่ต้องการวัด

1. วัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

เทคนิคการวัดผล ใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางด้านความรู้ ความเข้าใจ การนำไปใช้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินค่า

2. วัดความสามารถในการปฏิบัติ

เทคนิคการวัดผล บันทึกจากการสังเกตแบบต่าง ๆ แบบสอบถามเรื่องการปฏิบัติ

3. วัดเจตคติ ค่านิยม และลักษณะนิสัย

เทคนิคการวัดผล บันทึกจากการสังเกตสม่ำเสมอในสถานการณ์ต่าง ๆ ใช้ การตรวจสอบให้เด็กตอบสม่ำเสมอ ใช้มาตราส่วนประเมินค่าให้เด็กตอบสม่ำเสมอ ใช้สถานการณ์จำลอง

บรรเทา กิตติศักดิ์ (2529) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการวัดผลวิชาพระพุทธศาสนาว่า

...เป็นการทดสอบผู้เรียน ว่ามีความเจริญงอกงามในด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มีเจตคติที่ดีต่อพระพุทธศาสนา ต่อหลักธรรมที่เรียนมากหรือไม่ มีความประพฤติปฏิบัติดีขึ้น รู้จักใช้ความคิดพิจารณาสิ่งสิ่งชั่ว การกระทำใดที่ควรกระทำ สามารถนำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันของคนได้หรือไม่”

การวัดผลวิชาพระพุทธศาสนา ผู้สอนสามารถวัดได้ตลอดเวลาตั้งแต่เริ่มเรียนบทเรียนจนกระทั่งจบบทเรียน เมื่อสิ้นภาคเรียน สิ้นปีการศึกษา การวัดผลจึงกระทำได้ตลอดทั้งปี

เรื่องมือที่ใช้ในการวัดผล อาจวัดได้จากข้อทดสอบ การสังเกต การประพฤติปฏิบัติของนักเรียน ผลงานและกิจกรรมต่าง ๆ ที่นักเรียนปฏิบัติ การสัมภาษณ์ การสนทนา การซักถาม เพื่อสังเกตเจตคติของผู้เรียน และสิ่งสำคัญควรให้ผู้เรียนได้ประเมินผลตนเองอยู่ตลอดเวลา เพื่อปรับพฤติกรรมของตนเอง และแก้ไขสิ่งบกพร่อง และนำสิ่งที่ได้มาประพฤติปฏิบัติจนเกิดเป็นนิสัยตลอดไป

กรมวิชาการ (2536) ได้เสนอแนะแนวทางการวัดผลเกี่ยวกับหลักสูตรพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

1. การวัดพฤติกรรมด้านความรู้ ความคิด ครูสามารถกระทำได้โดยการตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นให้นักเรียนได้แสดงความรู้ การคิดหาเหตุผล หรือนำความรู้ความเข้าใจที่มีอยู่ไปใช้ในการแก้ปัญหาของตน ซึ่งอาจจะประเมินนักเรียนว่ามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม

2. การวัดพฤติกรรมด้านความรู้สึก อาจวัดได้ดังนี้

2.1 การวัดทางตรง ครูใช้การสังเกตการกระทำของนักเรียนในสถานการณ์ต่าง ๆ
 2.2 การวัดทางอ้อม กระทำโดยให้ผู้เรียนบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับความคิด
 ความรู้สึก ความเชื่อ และการปฏิบัติของตนเอง

3. การวัดพฤติกรรมด้านการปฏิบัติ มีการวัดดังนี้

3.1 วัดกระบวนการทางตรง คือการสังเกตพฤติกรรมขณะนักเรียนกำลังปฏิบัติ
 กิจกรรมในสถานการณ์จริง หรือสถานการณ์จำลอง วิธีการวัดผลโดยการกำหนดพฤติกรรมที่
 จะสังเกตไว้ล่วงหน้าทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ

3.2 วัดกระบวนการทางอ้อม กรณีไม่อาจสังเกตโดยตรงในห้องเรียน หรือใน
 โรงเรียนได้จะใช้วิธีทางอ้อม โดยนักเรียนบอกเล่ากิจกรรมที่เคยปฏิบัติที่บ้าน หรือให้เพื่อน
 นักเรียน ครู ผู้ปกครอง ช่วยรายงานการปฏิบัติ

จากข้อเสนอแนะและแนวความคิดในการวัดและประเมินผลหลักสูตรพระพุทธศาสนา
 สามารถนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติได้ดังนี้

1. วัดและประเมินผลให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดขึ้น ซึ่งจะต้อง
 ครอบคลุมพฤติกรรม 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ความคิด ด้านความรู้สึก และด้านการปฏิบัติ

2. ใช้วิธีการวัดและประเมินผลหลาย ๆ วิธี และใช้เครื่องมือวัดหลาย ๆ แบบ
 ให้เหมาะสมกับพฤติกรรมที่ต้องการวัดและประเมินผล

3. สามารถวัดและประเมินผลได้ทั้งในระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและ
 เมื่อพบว่านักเรียนมีข้อบกพร่องก็ให้ดำเนินการแก้ไข

4. การวัดและประเมินผลพฤติกรรมด้านคุณธรรม อาจประเมินได้จากพฤติกรรมที่
 เกิดขึ้นในห้องเรียนหรือนอกห้องเรียน และในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ

5. การวัดและประเมินผล ควรเน้นการปฏิบัติจริง มากกว่าการวัดด้านความรู้ความคิด
 ด้วยการตอบข้อสอบ

ปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

การเรียนการสอนพระพุทธศาสนา มีบทบาทสำคัญในสังคมปัจจุบัน ในฐานะเป็น
 แนวทางในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ให้กับเยาวชนของชาติมาโดยตลอด แต่ในการจัดการ
 เรียนการสอนพระพุทธศาสนา ซึ่งได้แก่การสอนจริยศึกษาหรือศีลธรรมในโรงเรียน เท่าที่ผ่าน
 มา ยังไม่บรรลุเป้าหมายเท่าที่ควรด้วยสาเหตุหลายประการ ดังที่ ปรานี วิฑูรวานิชย์ (2515) ได้
 ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสอนจริยธรรม พบว่า “ครูผู้สอนศีลธรรมส่วนใหญ่ใช้วิธีสอนแบบบรรยาย
 หรืออธิบาย เมื่อสอบถามความคิดเห็นของนักเรียนจะได้คำตอบที่คล้ายคลึงกันว่าวิธีการสอนของ
 ครูไม่น่าสนใจ และมีความรู้สึกว่ามีประโยชน์ เพราะไม่สามารถนำไปประกอบอาชีพได้

เหมือนวิชาเฉพาะ” ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ชนดี ชุ่มจิต (2522) ที่พบว่า “นักเรียนไม่ชอบซึ่งในศาสนาเพราะไม่เห็นผลทันตา”

จินดา อาจินสมาจาร (2522) ศึกษาปัญหาการสอนจริยศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และ 2 ในเขตการศึกษา 2 พบว่า “ผู้บริหารไม่ค่อยเห็นความสำคัญของจริยศึกษา ครูขาดการสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณ และการได้รับโอกาสเข้าฝึกอบรมการสอนจริยศึกษา”

สุนทรียา เปรมวาริ (2523) พบว่า “ครูส่วนใหญ่ใช้วิธีสอนแบบมุ่งถ่ายทอดความรู้มากกว่าฝึกให้นักเรียนคิดจึงทำให้ผู้เรียนขาดความสามารถในการคิดหาเหตุผล” และ กฤตนิยน์ สามะพุทธิ (2525) ได้กล่าวถึงการสอนพระพุทธศาสนาว่า

...ส่วนมากมุ่งแต่ปรับปรุงในด้านเนื้อหา ดังนั้นผลที่จะเกิดขึ้นมักจะเข้ารูปเดิมคือเด็กเบื่อหน่าย ซึ่งการพัฒนาที่แท้จริง คือการเปลี่ยนแปลงวิธีสอน เช่น ครูควรสนใจที่จะรับฟังความคิดเห็นของนักเรียนว่ามีความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมต่าง ๆ เป็นอย่างไร วิธีนี้จะช่วยให้ครูได้ทราบแนวความคิดของนักเรียนและมีโอกาสได้แก้ไขความคิดของนักเรียนได้ถูกต้องมากขึ้น ในการแก้ไขและชี้แจงนักเรียน ครูจะต้องทำโดยใช้เมตตาธรรมที่มีอยู่ในใจเป็นหลัก เด็กที่มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนนั้น ครูไม่ควรประนามหรือว่ากล่าวว่า เลวทราม เพราะเด็กอาจมีความเข้าใจคำว่า “ศาสนา” ต่างไปจากผู้สอนได้...

ปัจจุบันนี้ ครูผู้สอนได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักและวิธีสอนต่าง ๆ แต่ครูยังติดอยู่กับการสอนที่ยึดครูเป็นศูนย์กลางของการจัดการเรียนการสอน ดังคำกล่าวของ สุมณ อมรวิวัฒน์ (2526) ที่ว่า

...แม้ในปัจจุบันครูผู้สอนจะเริ่มเข้าใจวิธีสอนหรือวิธีการให้การศึกษาดุจธรรม เพื่อไม่ให้เกิดการสร้างเสริมลักษณะนิสัยอย่างถูกต้องขึ้นมาบ้างแล้วก็ตามแต่ครูก็ยังติดในเนื้อหาและทักษะเฉพาะ ทำให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นการเสียเวลา และจะสอนไม่จบหลักสูตร หากจะจัดกิจกรรมใด ๆ ที่เน้นการสอนให้คิดและเกิดความรู้สึกภายในจิตใจ...

นอกจากนั้นในการปรับปรุงหลักสูตรพระพุทธศาสนาที่ผ่านมามักจะเน้นเรื่อง การปรับปรุงเนื้อหาเป็นสำคัญ จึงทำให้การสอนพระพุทธศาสนาไม่ประสบผลสำเร็จเท่าใดนัก ดังที่ พระมหาณรงค์ จิตตโสภณ (ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงสาเหตุที่การเรียนการสอนพระพุทธศาสนาไม่ค่อยได้ผล ดังสรุปได้ดังนี้

1. ผู้สอนไม่ชอบซึ่งธรรมะพอ ทำให้วิธีสอนน่าเบื่อ ครูบางคนไม่เป็นแบบอย่างที่ดี จึงทำให้เด็กขาดศรัทธา และได้เสนอแนวทางแก้ไขไว้คือ ต้องอบรมครูศีลธรรมให้มีความชอบซึ่งในธรรมะพอ สถาบันที่ผลิตครูควรให้มีวิชาศีลธรรมเป็นวิชาเอกและผู้จะเป็นครูต้องประพฤติตนดี

2. คำราเรียน ใช้ภาษาพูดไม่ร่วมสมัยกับนักเรียน ไม่เข้าใจให้อ่าน บางเรื่องเด็กคิดว่าเรียนซ้ำซ้อนแม้เนื้อหาจะเพิ่มก็ตาม ไม่มีการเน้นให้เด็กเห็นคุณค่าว่าเรียนแล้วจะได้อะไร นอกจากอ่านเพื่อรู้ไว้สอบไล่เพื่อได้คะแนนเท่านั้น ได้เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาคือ ต้องปฏิรูป

ตำราเรียนใหม่โดยใช้ภาษาร่วมสมัยกับผู้เรียนให้มีภาพประกอบเพื่อสร้างความสนใจของเด็ก

3. วิธีสอนขาดการปฏิบัติ ได้แก่ ท่องจำ ทำให้ศีลธรรมไม่เข้าสู่จิตใจ มุ่งการท่องเพื่อคะแนน เรื่องที่สอนบางเรื่องเป็นเรื่องที่ไกลตัว เด็กไม่เห็นคุณค่าว่าเรียนแล้วจะได้อะไร จึงไม่สนใจ อีกทั้งการสอนก็ไม่เข้ากับภาวะปัจจุบัน ขาดการเปรียบเทียบให้เกิดความกระจ่าง ได้เสนอทางแก้ไขเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่าต้องจัดทำคู่มือครูที่จะช่วยให้เห็นว่าวิธีสอนศีลธรรมเป็นเรื่องง่าย ๆ ในการอบรมแต่ละครั้งควรมีการสาธิตการสอนให้ดูด้วย

4. หลักสูตร เนื้อหามากเกินไป เน้นแต่ทฤษฎีแต่ปฏิบัติไม่ได้ ได้เสนอแนวทางแก้ไขเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า

4.1 หลักสูตรควรจะสอดคล้องกับทุกระดับชั้น

4.2 ควรมีห้องจริยธรรม เพราะสิ่งแวดล้อมที่ค้ำยอช่วยให้เกิดผลสำเร็จไปแล้ว
ครั้งหนึ่ง

4.3 ต้องแก้ไขเรื่องคะแนน ควรกำหนดคะแนนความประพฤติเป็นสำคัญ ถ้าเหลือไม่ถึงร้อยละ 50 ไม่ควรมีสัทธสอบ

ประทีป สยามชัย (2526) ได้กล่าวถึงปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนพอสรุปได้ดังนี้

1. โรงเรียนขาดครูที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เพราะไม่ได้เล่าเรียนมาก การสอนก็ไปตามตำรา โดยเน้นการจดจำข้อเท็จจริงต่าง ๆ เช่น พุทธประวัติ ข้อควรจดจำในเรื่องศีลธรรม ประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งลักษณะการสอนคล้ายกับวิชาอื่น ๆ ทั่วไป ไม่ได้เน้นทางด้านกิจกรรมการปฏิบัติ

2. เนื้อหาสาระของหลักสูตรทางจริยธรรมไม่เน้นทางด้านศาสนา การสอนศาสนาในโรงเรียนให้ได้ผลนั้นจะต้องสอนระบบธรรมะของพระพุทธเจ้าโดยตรง

3. หลักสูตรทางพระพุทธศาสนาจารึกไว้เป็นภาษาบาลี ทำให้เข้าใจยากหรือเข้าใจผิดพลาดได้ง่าย การสอนควรแปลความหมายให้นักเรียนเข้าใจได้ง่าย และสามารถนำไปในชีวิตประจำวันได้ ไม่ควรมุ่งโลกหน้า ควรมุ่งในโลกปัจจุบัน

4. การสอนศาสนาโดยสอดแทรกเข้าไปในวิชาอื่น ๆ นั้นไม่ได้ผล เพราะมีเนื้อหาที่ต้องสอนอยู่แล้ว

ส่วนอุทัย คุลเกษม (2528) ได้กล่าวถึงเหตุที่ทำให้การเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนขาดความกระฉับกระเฉง และการปลูกฝังคุณธรรมในระบบโรงเรียนไร้ประสิทธิภาพเพราะ

...1. ตัวครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาไม่มีความเชื่อมั่นในหลักสูตรว่ามีประโยชน์อย่างแท้จริง บางครั้งก็รู้สึกว่าตนเป็นวิชาขาย ๆ ถ้าสมัย จึงสอนแบบจำใจสอน ครูมีความประพฤติดนตรงข้ามกับคำสอนที่สอนนักเรียน

...2. โรงเรียนขาดสิ่งแวดล้อมที่ดี ที่เอื้ออำนวยต่อการปลูกฝังจริยธรรมตามแนว
พระพุทธศาสนา

ดังนั้นการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนยังประสบปัญหาอยู่อีกมาก เช่น สภาพ
ความพร้อมของโรงเรียน อุปกรณ์การเรียนการสอน วิธีสอน ตลอดจนถึงพฤติกรรมกาปฏิบัติตน
และวิธีสอนของครูผู้สอน จึงเป็นปัญหาสำคัญของการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาใน
โรงเรียน ดังคำกล่าวของ วิเวก ปางพุทธพิงส์ (2528) ที่ว่า “ปัญหาการเรียนการสอน
พระพุทธศาสนาที่สำคัญอยู่ที่ตัวครูผู้สอนซึ่งต้องมีความพร้อมในเนื้อหาสาระ และต้องมีกลวิธี
การสอนที่เหมาะสม” ครูผู้สอนส่วนใหญ่ยังไม่มีความเข้าใจลึกซึ้งถึงหลักธรรมคิพอ โรงเรียน
ขาดครูที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง การสอนก็เป็นไปตามที่กล่าวในตำรา มุ่งการ
ท่องจำมากกว่าการวิเคราะห์และปฏิบัติ (กรมวิชาการ, 2535)

การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของประเทศ

ในการพัฒนาประเทศทั้งในด้าน เศรษฐกิจ และสังคม จะสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนด
ไว้ได้นั้น จะต้องคำนึงถึง คือ การพัฒนากำลังคน เพราะ คนนับเป็นกลไกแรกที่จะนำไปสู่
การพัฒนาสิ่งต่างๆ กำลังคนที่มีคุณภาพจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติทั้งทางร่างกาย
สติปัญญา ความรู้ ความสามารถ และจิตใจ การพัฒนาที่สำคัญที่สุดคือ การพัฒนาจิตใจ จิตใจเป็น
เครื่องกำหนดพฤติกรรมของคน เพราะความคิด การพูด การกระทำล้วนมาจากจิตใจทั้งสิ้น
การพัฒนากำลังคนด้านจิตเจ้านี้เพื่อให้คนมีศีลธรรมและคุณธรรม อันเป็นรากฐานของการเป็น
พลเมืองดี มีความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ มีอุดมการณ์ กระทำในสิ่งที่ชอบที่ควร
ก่อให้เกิดความสงบสุข ร่มเย็น เจริญก้าวหน้าทั้งแก่ตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศ
ชาติในที่สุด ถ้าคนในสังคมขาดศีลธรรมและคุณธรรมแล้ว สังคมนั้นจะขาดความสงบสุข เนื่องจาก
ความรู้วิทยาการทั้งปวงไม่ช่วยให้คนเป็นคนโดยสมบูรณ์ ไม่ช่วยให้ดำรงตน อยู่ในท่ามกลางปัญหา
และความผันผวนทั้งหลายในชีวิต

ปัจจุบันรัฐมีเป้าหมายในการนำประเทศไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่
(Newly Industrialized Countries) มีการเร่งรัดพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียม
อารยประเทศ ทำให้มีการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามากขึ้นเป็นลำดับ เป็นผลให้เกิดปัญหา
สิ่งแวดล้อมนานัปการ ปัญหาเยาวชนต่อสถานเริงรมย์ต่างๆ การใช้ยาเสพติด ปัญหาโสเภณี
อาชญากรรมในรูปแบบต่างๆ ผู้คนในสังคมเกิดความอยากความต้องการในวัตถุต่างๆมากขึ้น
(สมพงษ์ จิตระดับ, 2535) เยาวชนมีพฤติกรรมแตกต่างไปจากเดิม ขาดระเบียบวินัย ขาดความ

รับผิดชอบ ไม่เคารพบิดามารดา และครูอาจารย์ นิยมความสุรุษสุร่าย ฟุ่มเฟือย ซึ่งเป็นปัญหาทางสังคม วัฒนธรรมและจริยธรรม โดยทอดทิ้งขนบธรรมเนียมประเพณีไทย หันไปนิยมวัฒนธรรมต่างชาติ โดยขาดความรู้ความเข้าใจ และการส่งเสริมที่เหมาะสม เป็นเหตุให้ความสำนึกในศาสนาของเยาวชนลดน้อยลง (ชูติมา อ่อนละม้าย , 2528)

จากปัญหาดังกล่าว ข้อมเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ จึงมีความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องพัฒนาศีลธรรมและจริยธรรมของประชาชนให้ควบคู่ไปกับการพัฒนาประเทศ โดยจะต้องเริ่มที่วัยเด็กก่อนคั้งที่ นายชวน หลีกภัย (2528) ได้กล่าวไว้ว่า การปลูกฝังด้านคุณธรรม จริยธรรมและด้านความประพฤติให้แก่บุคคลในสังคมนั้น ในระดับการศึกษาที่สามารถกระทำได้อย่างเต็มที่ ได้แก่ สถานศึกษาระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา เท่านั้น หากการจัดการศึกษาต้องการปูพื้นฐานและสอดใส่อุดมการณ์ หรือแนวทางที่พึงประสงค์ เพื่อให้คนในสังคมเป็นไปในแนวทางใดเมื่อเป็นผู้ใหญ่แล้ว จะต้องกระทำในวัยนี้

ในปัจจุบัน หน่วยงานและองค์กรหลายฝ่ายจึงได้ให้ความสำคัญและมุ่งเน้นในการแก้ปัญหาต่างๆเหล่านี้ไปที่เด็กและเยาวชนว่าจะสามารถช่วยลดความรุนแรงของปัญหาที่เกิดขึ้นได้เป็นจุดสำคัญ ดังจะเห็นได้จาก แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 พ.ศ. 2535-2539 ได้มีการกำหนดเป้าหมาย การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และยกระดับคุณภาพชีวิต โดยเน้นการพัฒนาคุณภาพคนให้มีคุณธรรม มีความสามารถและพละนาถัยสมบูรณ์ เพื่อเสริมการพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าและสามารถ ชำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และค่านิยมอันดีงามของชาติ และพัฒนาจิตใจให้คนเป็นคนดีมีวินัย และคุณธรรม สามารถปรับตัวได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงและเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ ตลอดจนส่งเสริมอนุรักษ์ และพัฒนาศิลปวัฒนธรรม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ , 2535) สำหรับการพัฒนาจิตใจของคนซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาประเทศชาตินั้น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2529) ได้กำหนดแผนงานพัฒนาจิตใจโดยมีเป้าหมาย นโยบาย และมาตรการสรุปได้ดังนี้

นโยบาย

1. ส่งเสริมการปลูกฝังศีลธรรม จริยธรรม คุณธรรม และค่านิยมอันดีงามของไทย เพื่อการพัฒนาจิตใจที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และประเทศชาติ
2. ส่งเสริมการศึกษา การเรียนรู้ การเผยแพร่ และการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนา และวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น
3. ฟื้นฟู อนุรักษ์ เผยแพร่ และพัฒนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี มรดกทางวัฒนธรรม และศิลปวัฒนธรรมของชาติ รวมทั้งส่งเสริม เผยแพร่ ทำนุบำรุงพุทธศาสนา และอุปถัมภ์ศาสนาอื่นๆ

มาตรการ

1. ให้สอดคล้องเรื่องการพัฒนาจิตใจด้านคุณธรรม ค่านิยม และศิลปวัฒนธรรม ไว้ในหลักสูตรการศึกษา การฝึกอาชีพ และให้ฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการพัฒนาจิตใจแก่นักเรียน นักศึกษา เยาวชน ครู อาจารย์ และผู้บริหารการศึกษา ทั้งในระบบและนอกระบบการศึกษา

2. ให้หน่วยงานของรัฐบาลและเอกชนที่เกี่ยวข้องจัดบริการด้านการพัฒนาจิตใจในระดับครอบครัวให้เข้าใจในบทบาท หน้าที่ และการส่งสอนอบรมเลี้ยงดูบุตรและผู้อยู่ในอุปการะ

3. ส่งเสริมการศาสนศึกษาทุกระดับชั้นสำหรับพระภิกษุสามเณร ในฐานะเป็นบุคลากรหลักทางศาสนา และการพัฒนาจิตใจ เพื่อให้เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและวิชาการทางโลกที่เกี่ยวข้องจนสามารถที่จะทำหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรมะ เพื่อการพัฒนาจิตใจแก่ประชาชน และให้ส่งเสริมสนับสนุนพระภิกษุวิทายากรพัฒนาจิตใจหรือจริยธรรมส่งสอนอบรมเด็ก นักเรียน นักศึกษา และเยาวชน ทั้งในระบบและนอกระบบการศึกษา และนักบวชในศาสนาอื่นๆ

4. ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงาน ก.พ. สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยฯ สภาสตรีแห่งชาติฯ ขยายการผลิตวิทยากรและพระภิกษุวิทายากรทางด้านพัฒนาจิตใจหรือจริยธรรม และบุคลากรทางด้านวัฒนธรรม เพื่อทำหน้าที่เป็นวิทยากรฝึกอบรมพัฒนาจิตใจและเป็นแนวร่วมของหน่วยประสาน

5. ให้กระทรวง ทบวง กรม และรัฐวิสาหกิจดำเนินการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการพัฒนาจิตใจแก่ข้าราชการ พนักงานทุกระดับโดยประสานงานกับสำนักงาน ก.พ. และส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในด้านการจัดหลักสูตร วิธีการและวิทยากรฝึกอบรม

6. ให้มีการปรับปรุงการประสานงานและการร่วมดำเนินงานระหว่างหน่วยงานของรัฐ เอกชน ชุมชน และครอบครัว ในการส่งเสริมการพัฒนาจิตใจ การปลูกฝังศาสนธรรม การอนุรักษ์ และพัฒนาวัฒนธรรมทางวัตถุ

สำหรับการจัดการศึกษาของชาตินั้น ได้มีการเน้นที่การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมด้วยเช่นกัน ดังที่ แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 ได้มีการกำหนดความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาทางด้านจิตใจไว้ว่า ทุกคนที่ได้รับการศึกษาพึงรู้จักฝึกฝนจิตใจของตน ให้มีความเจริญงอกงามทางคุณธรรม ได้แก่ มีความสะอาดต่อการทำผิด รู้จักควบคุมตนเองให้ประพฤติตามกรอบความถูกต้องที่พึงงาม มีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ รู้จักพอ มีสมาธิและมีความอดทนหนักแน่น อันจะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่การงานและการดำรงชีวิต ซึ่งมีแนวทางในการจัดการศึกษาโดยส่งเสริมให้ครอบครัว สถานศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันในชุมชน และสื่อมวลชน ร่วมมือกันในการปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่เหมาะสม และชี้แนะแนวทางที่ดีแก่เด็กและเยาวชนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , 2535)

ในส่วนของแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 ก็ได้เน้นพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยมุ่งพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมพื้นฐาน เจตคติ ค่านิยม และวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมแก่เด็กและเยาวชน เพื่อให้ เป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ มีคุณภาพ และรู้จักอยู่ร่วมกันโดยสันติ (สำนักงานคณะกรรมการ ส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ , 2535) และเพื่อให้เป็นไปตามจุดหมายของ การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชน กระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดนโยบายเกี่ยวกับการ การศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมขึ้นในแผนพัฒนาการศึกษา การศาสนา และการวัฒนธรรม ระยะที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) โดยมีนโยบายว่า “ ทำนุบำรุง และส่งเสริมศาสนาให้เป็นที่พึง ทางการ และเป็นศูนย์รวมในการพัฒนาจิตใจของประชาชน ส่งเสริมให้เยาวชนและประชาชนมี ความรู้ความเข้าใจ ศรัทธา และสามารถนำหลักธรรมของศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเป็นแนวทางใน การดำเนินชีวิต มุ่งพัฒนาการศึกษาของบุคลากรทางศาสนาให้ทำหน้าที่เผยแพร่วิทยาการและ จริยธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนปลูกฝังจิตสำนึกให้เยาวชนและประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจและเห็นคุณค่าในวัฒนธรรมไทย รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น และให้มีการอนุรักษ์ ทำนุ บำรุง พื้นฟู พัฒนาและเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ” (กระทรวงศึกษาธิการ , 2535) เพื่อเตรียมคนให้พร้อมที่จะปรับตัวทั้งเชิงรับและเชิงรุก โดยก้าวไปข้างหน้าอย่างมีทิศทางและ มีเหตุผล เป็นการพัฒนาจิตใจเพื่อแก้ปัญหาความเสื่อมทางศีลธรรมจรรยา และเพื่อเป็นการ สนับสนุนและส่งเสริมนโยบายของรัฐบาล สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ จึงมีแนวทาง ดำเนินงานตามแผนทำนุบำรุงส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม เพื่อพัฒนาจิตใจของเยาวชนและ ประชาชนในประเทศ โดยส่งเสริมสนับสนุนหน่วยงานทำหน้าที่ฝึกอบรมวิทยากร ด้านจริยธรรม การพัฒนาจิตใจ และเผยแพร่วิทยาการ จริยธรรมให้ครอบคลุมประชาชนทุกวัย ทุกอาชีพ และให้ สอดแทรกเรื่องศาสนา จริยธรรม และการพัฒนาจิตใจในหลักสูตรการศึกษาและการฝึกอาชีพ ปรับปรุงการสอนจริยศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น พร้อมทั้งรณรงค์ให้มีการฝึกอบรมการพัฒนา จิตใจ ใช้ศาสนาเป็นหลักในการพัฒนาจิตใจทั่วประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา แห่งชาติ , 2537)

จากที่หน่วยงานต่างๆของรัฐบาลได้กำหนดนโยบาย ดังกล่าวก็เพื่อพัฒนาคุณภาพคน โดยเน้นที่การพัฒนาจิตใจ เพราะจะเป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตและการประกอบ ภารกิจประจำวัน ตลอดจนการพัฒนาประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังจะเห็นได้ว่า แนวทาง ดำเนินงานส่วนใหญ่นั้น มุ่งให้ทุกฝ่ายได้ร่วมมือกันดำเนินการ ช่วยเหลือ และแก้ปัญหาต่างๆทั้ง ภาครัฐบาลและเอกชน องค์กร และสถาบันต่างๆ

แนวทางในการการปลูกฝังสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชน
 คุณธรรมจริยธรรม เกิดจากการเรียนรู้ และเลียนแบบตามความเชื่อของแต่ละคนที่
 เห็นว่าดีมีคุณค่าต่อตัวเอง สังคมและประเทศชาติ ดังนั้น การปลูกฝังสร้างเสริมคุณธรรม
 จริยธรรมที่ดั่งงามพึงประสงค์บางประการให้เกิดขึ้นกับบุคคล ย่อมกระทำได้โดยการสั่งสอน อบรม
 ทั้งด้วยเหตุผล และการบังคับให้ยอมรับ และเห็นคุณค่าของสิ่งนั้นๆ ยิ่งให้เริ่มต้นตั้งแต่เยาว์วัย
 เท่าใด ก็จะเป็นการดีเท่านั้น และหากได้รับการสนับสนุนจากบุคคลอื่นโดยรอบตลอดเวลา อย่าง
 สม่าเสมอ ก็จะได้ผลดี

การปลูกฝังสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม นับเป็นรากฐานที่ผู้ทำหน้าที่ปลูกฝัง
 สร้างเสริมจะทำให้ผู้ที่ได้รับการปลูกฝังสร้างเสริมมีความรู้ ความเข้าใจ เกิดศรัทธาและมีกิจกรรม
 อย่างง่ายๆ ให้ฝึกปฏิบัติ จนในที่สุดก็สามารถนำไปปฏิบัติจริงให้เกิดเป็นความรู้สึกรักคิด และ
 ฝังรากลึกจนกลายเป็นนิสัยในการประพฤติปฏิบัติต่อไป

สำหรับการปลูกฝังและพัฒนาจริยธรรมในโรงเรียนนั้น มีหลักที่ควรยึดถือ 3 ประการ
 คือ (บรรเทา กิตติศักดิ์ , 2527)

1. ต้องให้มีการปฏิบัติมากกว่าการเรียนรู้ แต่เนื้อหาวิชา
2. จริยธรรมต้องสอนทุกระดับชั้น และสอดแทรกอยู่ในทุกวิชา ครูทุกคนจะต้องเข้าใจ
 และเป็นหน้าที่ของครูทุกคน และจริยธรรมจะเกิดขึ้นได้จะต้องมีการอบรมอย่างสม่าเสมอ
3. การประพฤติและการปฏิบัติตัวของครู ครูจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน
 สอดคล้องกับสิ่งที่ต้องการปลูกฝังและพัฒนาให้นักเรียน

วิธีการพัฒนาจริยธรรมของเยาวชนมีแนวทางพอสรุปได้ดังนี้ (วีรวรรณ รุชมชัย, 2527)

1. การสร้างค่านิยมที่ควรยึดถือและปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในทิศทางเกณฑ์
 ถูกต้องตามระบอบขนบธรรมเนียมประเพณี สอนให้เด็กเชื่อและนิยมในคุณธรรมเบื้องต้นทาง
 ศาสนา เช่น การบูชาพระไตรรัตน์ การเทอดทูนคุณบิดา มารดา อาจารย์ การรู้จักบาปบุญคุณโทษ
 สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่ควรปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็กระดับอนุบาลจนถึงวัยประถมศึกษา เพราะเป็นสิ่งดีงาม
 สิ่งที่ควรยกย่องสรรเสริญ

2. การสร้างลักษณะนิสัย อาจทำได้ยาก ทั้งนี้เป็นการฝึกฝนอบรมที่ได้รับมา
 เท่าเดิมทั้งจากบ้านและจากโรงเรียน ประกอบกับสิ่งแวดล้อมที่เด็กคลุกคลีมาแต่เยาว์วัย ดังนั้น
 การสร้างลักษณะนิสัยที่ดี กล่าวได้ว่า ควรคำนึงถึงหลัก 2 ประการ คือ

- 2.1 การจัดสิ่งแวดล้อมที่ดีไม่ว่าจะเป็นบ้านหรือโรงเรียน ควรสะอาด เรียบร้อย
 และมีบรรยากาศอันอบอุ่นที่ให้ความสุข สนุกสนาน และการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์มากที่สุด
 จะช่วยเด็กได้มาก

2.2 การอบรมสั่งสอนควรกระทำอย่างจริงจังในชีวิตจริง บ้านและโรงเรียนควรร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด วางจุดประสงค์ หรือแนวร่วมเดียวกัน บิดา มารดา หรือผู้ปกครองควรให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือทางโรงเรียนให้เด็กปฏิบัติให้เห็นผลอย่างจริงจัง ตามจุดประสงค์หรือแนวร่วมที่วางไว้

3. การสร้างแนวความคิดใหม่ เมื่อเด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้ว การสร้างลักษณะนิสัยหรือสร้างค่านิยมทำได้ยากมาก เพราะอุปนิสัยและรากฐานเดิมเป็นมาอย่างมั่นคงแล้ว การสอนให้รับทางจริยธรรมเพียงอย่างเดียวไม่สามารถเปลี่ยนลักษณะนิสัยได้ นอกจากเขาจะเห็นด้วย หรือเรียกว่า เขากลับตัวกลับใจใหม่ได้เอง ซึ่งมีวิธีการปฏิบัติดังนี้

3.1 ความคิดใคร่ครวญ พิจารณาใหม่อย่างละเอียดถี่ถ้วน ใช้วิจารณ์ญาณ ศึกษา ค้นคว้าอย่างละเอียด จนทำให้เปลี่ยนลักษณะนิสัยหรือพฤติกรรมได้

3.2 ความคิดอันเกิดจากประสบการณ์ที่ได้รับและได้รับการประทับใจอย่างรุนแรง จากการจัดประสบการณ์อาจเป็นของยาก แต่ก็อาจดำเนินการได้ โดยการเล่าเรื่องให้ฟัง การให้อ่านหนังสือพิมพ์ ข่าวสาร ฟังวิทยุ หรือดูภาพยนตร์ อันก่อให้เกิดความสะเทือนใจ ก็มีมีส่วนช่วยได้เช่นกัน

3.3 ความคิดเห็นอันเกิดจากการฟังการบรรยาย โดยนักบรรยายที่ชาญฉลาด รู้จักถึงจิตใจของผู้ฟัง บ่อยครั้งที่เราพบว่า ผู้ฟังคล้อยตามไปกับผู้บรรยายอย่างเหลือเชื่อ

4. การวางแผนปฏิบัติที่ดี แผนการศึกษาของประเทศ ตลอดจนแผนปฏิบัติของโรงเรียนและกลุ่มชน ควรสอดคล้องกันเป็นอย่างดี โดยมุ่งมั่นที่จะพัฒนาจริยธรรมไปในแนวเดียวกัน สู่เป้าหมายเดียวกัน เป็นการวางแผนพัฒนาคน และสังคมไปตลอดชีวิต เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถควบคู่ไปกับคุณธรรมจริยธรรม โดยทุกฝ่ายต้องเข้าใจในนโยบายของกันและกัน ตรวจสอบร่วมกันอยู่เสมอ

วิธีดำเนินการในการสร้างเสริมคุณสมบัติทางจริยธรรม

กรมวิชาการ (2525) ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง “โครงการทดลองหารูปแบบที่มีประสิทธิผลต่อการเรียนการสอนจริยธรรม” ได้เสนอวิธีดำเนินการสร้างเสริมคุณสมบัติทางจริยธรรมไว้ดังนี้

1. การปลูกฝังจริยธรรมนั้น ควรให้เด็กเห็นความสำคัญของจริยธรรมด้วยตนเอง ให้เห็นสิ่งที่เรียนนั้นสามารถช่วยตัวเองและช่วยสังคมได้อีกด้วย

2. การสอนต้องกระตุ้นให้นักเรียนได้คิด เพราะจัดเป็นรากฐานสำคัญ จึงควรจัดเรียงลำดับสิ่งที่สอนให้ดี เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจสัจธรรม ซึ่งจะไม่เกิดความเบื่อหน่าย หรือเคลือบแคลง

สงสัย การสอนจริยธรรมมีอยู่ 2 เรื่อง คือ เรื่องภายใน และภายนอก จริยธรรมภายนอกเป็น จริยธรรมที่บุคคลแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมภายนอกอย่างที่เราสังเกตเห็นได้ เช่น ความมีระเบียบวินัย เอาใจใส่การทำงาน จริยธรรมภายในเป็นจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกนึกคิด หรือทัศนคติของบุคคล

3. การสอนควรเน้นที่การปฏิบัติอย่างจริงจัง และสม่ำเสมอ เริ่มด้วยการปฏิบัติสิ่งง่ายๆเสียก่อนโดยให้สอดคล้องกับความต้องการและพัฒนาการเด็ก การสอนต้องใช้ภาษาให้เหมาะสมกับวัยและสภาพของผู้เรียน การใช้ศัพท์เทคนิคสูงๆ เช่น คำว่า ทักษะ จะทำให้ผู้เรียนขาดความเข้าใจ ส่วนการปลูกฝังควรได้เริ่มจากให้นักเรียนรักตัวเอง รักเพื่อน และรักผู้อื่นในสังคม ภายหลัง หรือการปลูกฝังความรับผิดชอบก็ควรเริ่มจากความรับผิดชอบต่ออย่างง่ายก่อน เช่น ปฏิบัติหน้าที่ต่อตนเองเสียก่อน

4. การปฏิบัตินั้น ปัญหาต้องมาก่อน เด็กต้องรู้ว่าเขามีปัญหาอย่างไร เขาจึงจะปฏิบัติ เพื่อแก้ปัญหานั้น

5. แนวการสอน โดยการใช้บุคคลเป็นตัวอย่าง เป็นแบบอย่างให้นักเรียนปฏิบัติตาม ชักนำไปเกิดศรัทธา

6. ในการสร้างเสริมจริยธรรมนั้น จะต้องมีการวัดผลอยู่เสมอ โดยการสังเกต พฤติกรรมของนักเรียน

การพัฒนาเยาวชนด้านจริยธรรมนั้น จะต้องอาศัยความร่วมมือร่วมกันทุกฝ่ายอย่างจริงจัง ทั้งหน่วยงานของรัฐและเอกชน ควรมีการวางแผนปฏิบัติ และประสานงานให้ต่อเนื่อง การปลูกฝังจริยธรรมนั้นควรให้เยาวชนได้เห็นความสำคัญของจริยธรรมด้วยตนเอง การสอนควรเน้นการปฏิบัติอย่างจริงจังและสม่ำเสมอ และจัดให้สอดคล้องกับความต้องการและพัฒนาการของเด็ก โดยอาศัยความร่วมมืออย่างใกล้ชิดทั้งที่บ้าน ชุมชนหรือสังคม และโรงเรียน สิ่งสำคัญคือ ผู้ใหญ่ จะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก เพราะถ้าสังคมขาดแบบอย่างที่ดี จะทำให้เกิดความสับสนและความขัดแย้งแก่เยาวชน แบบอย่างที่ดีมิใช่เฉพาะพ่อ แม่ และครูเท่านั้น รวมทั้งผู้บริหารและเจ้าหน้าที่หน่วยงานอื่นในภาครัฐและเอกชน

การจัดโครงการเพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในระดับประถมศึกษา

การจัดโครงการเพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา และจริยศึกษาในสถานศึกษาเป็นการจัดสิ่งแวดล้อมการเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมทั้งในหลักสูตรและนอกหลักสูตรให้ผสมกลมกลืนกัน เพื่อให้นักเรียน นักศึกษาได้พัฒนาบุคลิกภาพ อุปนิสัย พฤติกรรม และคุณธรรมไปในแนวทางที่กำหนดไว้ในความมุ่งหมายของการศึกษา ตามแผน

การศึกษาแห่งชาติและตามจุดหมายของหลักสูตรการศึกษา ดังนั้น ในการที่จะจัดดำเนินการกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะการจัดโครงการเพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา และจริยศึกษา ให้ได้ผลดี ควรหาวิธีทำให้ทุกฝ่ายในสถานศึกษา นับตั้งแต่ ผู้ดำเนินการสถานศึกษา ประกอบด้วย หัวหน้าหรือผู้บริหารสถานศึกษา ครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และบุคคลอื่นๆ ในสถานศึกษานั้น ตลอดจนนักเรียน นักศึกษาเองด้วย ได้ทราบว่า เราจะทำอะไร อย่างไร เพื่อทุกคนทุกฝ่ายจะได้ร่วมกันดำเนินการไปสู่เป้าหมายนั้นอย่างมีประสิทธิภาพ ในการจัดโครงการเพื่อส่งเสริมจริยธรรมและพระพุทธศาสนาในโรงเรียนประถมศึกษา จึงควรจัดให้มีกิจกรรมหลายๆ ประเภท หลายๆวิธี ที่สนองตอบต่อวิถีชีวิตแบบจริยธรรม ดังที่ สมพงษ์ จิตระดับ (2530) ได้กล่าวโดยสรุปดังนี้

1. สร้างสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวนักเรียน โดยการแบ่งหน้าที่ให้นักเรียนรับผิดชอบดูแลบริเวณรอบๆโรงเรียนให้สะอาด มีความร่มรื่น และการจัดสวนไม้ดอกไม้ประดับ
2. ให้นักเรียนได้อยู่ใกล้ชิดตัวอย่างที่ดี โดยครูเป็นตัวแบบในการประพฤติปฏิบัติเมื่อนักเรียนได้เห็นตัวอย่าง นานๆ ไปก็จะยอมรับและคู่คิดชมจริยธรรม โดยไม่สับสน หรือขัดแย้ง
3. เสนอปัญหาให้นักเรียนคิด นำไปเปรียบเทียบกับประสบการณ์ของตนเอง และเกิดการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยๆอย่างขึ้นในตัว คือ ได้ศึกษาวิเคราะห์จนเกิดความสำนึก (Self Realization) มากขึ้น และเปลี่ยนแปลงค่านิยมและพฤติกรรมของตนเองโดยไม่รู้ตัว
4. แสวงหาแบบอย่างวัฒนธรรมที่ดีงาม และชี้ให้นักเรียนเข้าใจ เป็นแนวทางหนึ่งที่จะขัดเกลาความคิดของนักเรียนให้ประณีตได้
5. จัดโอกาสให้นักเรียนได้ศึกษาหาประสบการณ์จากวิชาการบางอย่าง เช่น วิทยาศาสตร์ช่วยให้นักเรียนรักความจริง มีเหตุผล ศิลปะช่วยขัดเกลาให้จิตใจละเอียดอ่อน เป็นต้น
6. สร้างและปฏิบัติตามระเบียบวินัย เป็นวินัยที่มุ่งสร้างควมมีวินัยให้แก่ตนเอง
7. สนทนาวิสาสะในชีวิตประจำวัน เมื่อได้พบเห็นหรือสัมผัสสิ่งต่างๆทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน ในบ้านและนอกบ้าน ก็นำมาเล่าให้นักเรียนเห็นคุณค่า เห็นความหมายของสิ่งนั้นๆ
8. ให้โอกาสแก่นักเรียนในการจัดตั้งเป็นกลุ่มก้อน เพื่อศึกษาหาความรู้ในรูปของสโมสรหรือชมรม เป็นการให้อิสระภาพแก่นักเรียนตามรสนิยมและความปรารถนาของคน อันเป็นการสร้างบรรยากาศ และให้โอกาสนักเรียนได้พัฒนาตนเองตามพื้นฐานความถนัด ความสนใจ
9. สร้างคำขวัญหรือภามิตที่คนส่วนใหญ่จะยอมรับนับถือร่วมกันได้ เพื่อเป็นการเตือนและเป็นข้อพึงระลึกให้นักเรียนระมัดระวัง และหมั่นปฏิบัติตนในทางที่ถูกต้องเสมอ

10. แนะนำหรือให้คำแนะนำปรึกษาเฉพาะตัวเป็นรายบุคคล เพราะนักเรียนต้องการความใกล้ชิด ต้องการคำแนะนำ และต้องการการแนะนำเป็นครั้งคราว โดยเฉพาะเมื่อนักเรียนมีปัญหา ถ้ามีผู้ที่เห็นใจและเข้าใจปัญหา และสอดคล้องดูแลทุกข์สุข ก็ย่อมจะเป็นความอุ่นใจแก่นักเรียน

11. การจัดปายนิเทศเพื่อสนับสนุนผู้กระทำความดีของโรงเรียน การประกาศเกียรติคุณ การส่งเสริมผู้มีคุณธรรม การแต่งกาย การช่วยเหลือผู้อื่น การเสนอประวัติบุคคลที่น่าสนใจ และ ความได้รับการยกย่อง เป็นต้น

12. การนำสวดมนต์ไหว้พระประจำวัน ประจำสัปดาห์

13. การสร้างห้องจริยธรรม ที่ประกอบด้วยพระพุทธรูป ภาพเกี่ยวกับการสอน คุณธรรม คติสอนใจ หนังสือที่น่าอ่าน มุมสงบที่นักเรียนใช้สมาธิในการศึกษาจริยธรรมต่างๆ

14. การจัดทำประวัตินักเรียนที่เคยได้รับการยกย่องในเรื่องการกระทำความดี ให้เป็นที่เปิดเผย ยอมรับ และสามารถรับรู้ได้โดยถ้วนหน้ากัน

นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมส่งเสริมการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาและจริยธรรมต่างๆ อีกมากที่โรงเรียนประถมศึกษาจะต้องจัดและพยายามกระตุ้น สนับสนุนให้นักเรียนได้เข้าไปมีส่วนร่วมให้มากที่สุด ตามความสามารถและความสนใจ ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนได้รับสาระ ประโยชน์ ข้อคิดมโนคติ และเนื้อหาที่ได้จากการเรียนรู้ นำไปสู่การปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน เช่น

1. การปฐมนิเทศ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเมื่อเปิดภาคการศึกษาใหม่ เพื่อสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนและผู้ปกครองของนักเรียนทุกคน และเป็นโอกาสให้ทางโรงเรียน โดยเฉพาะผู้บริหารและคณะครูในโรงเรียนได้มีโอกาส ประชุมชี้แจงถึงเป้าหมาย หลักการ แนวนโยบายที่โรงเรียนประถมศึกษามุ่งส่งเสริมให้นักเรียน มีวิถีชีวิตในลักษณะบรรยากาศที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม

2. การนั่งสมาธิ เน้นในเรื่องของการควบคุมจิตใจตนเองให้อยู่ในความสงบ มีสติ และรู้จักใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหาต่างๆ

3. การพานักเรียนออกไปทำกิจกรรมนอกสถานที่ในวันสำคัญทางศาสนาต่างๆ เช่น การพาไปเวียนเทียน การฟังเทศน์ หรือการอยู่ค่ายพักแรม เป็นต้น

4. การจัดโครงการอบรมทางด้านคุณธรรมจริยธรรม เพื่อพัฒนาทั้งครูผู้สอนและนักเรียน ซึ่งเป็นการจัดโดยโรงเรียนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ

การฝึกอบรม

สังคมปัจจุบัน กำลังประสบปัญหาเนื่องจากความเจริญทางวัตถุ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้จริยธรรมของคนในสังคมเสื่อมถอย สภาพสังคมไทยเต็มไปด้วยความสับสน วุ่นวาย สมาชิกของสังคมส่วนใหญ่มีแต่ความเห็นแก่ตัว เอาใจเอาเปรียบ กคจีข่มเหง ฉกฉวยโอกาสโดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของผู้อื่น อาชญากรรม ประเภทต่างๆเพิ่มมากขึ้น การพัฒนาจริยธรรมให้แก่สมาชิกของสังคมจึงจำเป็นต้องจัดให้มีขึ้น อย่างเร่งด่วนและจริงจัง

สถาบันที่นับได้ว่าเป็นสถาบันที่สำคัญในการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่คนในสังคมก็คือ สถาบันการศึกษา เพราะเป็นสถาบันที่ให้ความรู้แก่เยาวชนของชาติทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา สถาบันการศึกษาสามารถปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนของชาติอย่าง ได้ผล เพราะ จริยธรรมมิได้เกิดขึ้นในตัวบุคคลโดยธรรมชาติ แต่เกิดจากการอบรมสั่งสอนทั้ง โดยตรงและทางอ้อม จริยธรรมเป็นปัจจัยและพลังทางสังคมที่ยิ่งใหญ่ เป็นเครื่องกำหนด ความเจริญและความเสื่อมของสังคม หากคนในสังคมมีจริยธรรมสูงแล้วย่อมไม่ทำการที่ก่อให้เกิด ความเดือดร้อนแก่ตนเองและสังคมอันจะส่งผลกระทบต่อประเทศชาติอีกต่อหนึ่งด้วย

(กุหลาบ ดิยสัตยกุล โกวิท , 2531) ซึ่งการพัฒนาเยาวชนนับเป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญยิ่งต่อ การพัฒนาประเทศ เพราะเยาวชนเป็นผู้ที่อยู่ในวัยที่เต็มไปด้วยพลังทั้งทางกาย ความคิด สติปัญญา ความสามารถ การเรียนรู้ (สุทิน เนียมพลับ , 2527) และในการปลูกฝังจริยธรรมแก่ เยาวชนไทย นั้น ควรจะเริ่มปลูกฝังกันตั้งแต่เด็กในระดับประถมศึกษา ซึ่ง สนธยา ฉัตรมาศ (2532) ได้กล่าว เกี่ยวกับ การปลูกฝังจริยธรรมในวัยประถมศึกษาไว้ว่า

... เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า จริยธรรมของบุคคลนั้นขึ้นอยู่กับอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม มากกว่าอิทธิพลทางพันธุกรรม รากฐานของจริยธรรมจะก่อตัวขึ้นในบุคคลตั้งแต่แรกเกิดในช่วงต้นของชีวิต เด็กควรจะได้รับ การปลูกฝังทางจริยธรรมมากกว่าในช่วงอื่นๆ ดังคำกล่าวที่ว่า ไม้อ่อนคดง่าย และในบรรดากลุ่มบุคคลที่รับผิดชอบในการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่เด็กนี้ ครูนับ เป็นบุคคลที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะครูในโรงเรียนประถมศึกษา ทั้งนี้เพราะเด็ก ในวัยนี้ (6-12 ปี) ตามหลักทางจิตวิทยาพัฒนาการ ก็กล่าวไว้ว่า เด็กควรมีความสามารถในการพัฒนาความมีสำนึกที่ดี มีหลักจริยธรรมได้ นั่นก็แสดงว่า ถ้าเด็กในวัยนี้ได้รับการอบรม สั่งสอนในด้านจริยธรรมให้ถูกต้องแล้ว เด็กก็จะสามารถพัฒนาพฤติกรรมทางจริยธรรมไปได้ เป็นอย่างดี ...

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นว่า เด็กในวัยประถมศึกษาเป็นวัยที่สมควรจะปลูกฝังจริยธรรมให้อย่างเข้มข้น จริงจัง เพราะเป็นวัยที่สามารถจะเพิ่มพูนคุณลักษณะทางจริยธรรมได้มาก และเด็กในวัยนี้หากได้รับการปลูกฝังที่ถูกต้องแล้ว เขาก็จะสามารถพัฒนาพฤติกรรมทางจริยธรรมได้ดีในวัยต่อไป และผู้ที่จะเป็นบุคคลสำคัญในการที่จะพัฒนาหรือปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็กก็คือ ครูในโรงเรียนนั่นเอง

การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ทำได้หลายแบบหรือหลายวิธี วิธีหนึ่งที่นิยมใช้กันมากที่สุดก็คือ การฝึกอบรม (Training) (คำรงค์ ชลสุข , 2533)

ความหมายของการฝึกอบรม

ได้มีผู้ให้ความหมายของการฝึกอบรมไว้หลายประการด้วยกัน ดังต่อไปนี้

กรีซ อัมโกชน (ม.ป.ป.) ได้ให้ความหมายว่า

...การฝึกอบรมเป็นกระบวนการที่จะทำให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดความรู้ความเข้าใจ มีทัศนคติอันเหมาะสมและเกิดความชำนาญในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จนกระทั่งผู้เข้ารับการอบรมเกิดการเรียนรู้หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม ซึ่งจะทำให้สามารถปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มที่...

อรุณ รักธรรม และปรัชญา เวสารัชช (2523) ได้แสดงแนวคิดว่า

...การฝึกอบรมคือวิธีการหนึ่งทีนอกเหนือไปจากการสอนในโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา ที่มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเจตคติ และพฤติกรรมของบุคคล โดยการให้ความรู้ ความคิด หรือแนวทางที่นับว่าใหม่สำหรับผู้เข้ารับการอบรม การฝึกอบรมไม่ใช่ของแปลกใหม่ เป็นสิ่งที่เคยมีมานานแล้ว เพียงแต่สมัยนี้ ทำกันอย่างมีระบบกฎเกณฑ์แพร่หลายขึ้น...

เฉลียว บุรีภักดี (2527) ให้แนวคิดว่า

...การฝึกอบรมนั้น คือ การฝึกและอบรมให้คนทำในสิ่งที่ควรทำ คิดในสิ่งที่ควรคิด มีความนิยมในสิ่งที่ควรนิยม ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความคิด ความเข้าใจ ความรู้สึก และทัศนคติของผู้รับการอบรมนั่นเอง โดยผู้ให้การอบรม มีเป้าหมายที่แน่นอนไว้ก่อน แล้วจึงดำเนินการอย่างจริงจังเข้มข้น เพื่อนำผู้เข้ารับการอบรมไปสู่เป้าหมายนั้น...

ประจุม รอดประเสริฐ (2530) ได้ให้ความหมายว่า “การฝึกอบรมเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดขึ้นเพื่อให้คนเปลี่ยนแปลงการกระทำหรือพฤติกรรมในการปฏิบัติงาน การฝึกอบรมเป็นรูปแบบอย่างหนึ่งของการศึกษา (Education) และการสื่อความหมาย (Communication)”

ดังนั้น การฝึกอบรมจึงเป็นกระบวนการที่พัฒนาบุคคลให้เพิ่มพูนความรู้ ทักษะ หรือความชำนาญ เป็นการจัดกระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความคิด ความเข้าใจ

ความรู้สึก และทัศนคติของผู้เข้ารับการอบรม ตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของผู้ให้การอบรม และสำหรับการฝึกอบรมในทางคุณธรรมจริยธรรมนั้น ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้อธิบายโดยชี้ให้เห็นว่า การฝึกอบรมในทางคุณธรรมจริยธรรม จะต้องทำให้ติดอยู่ที่เนื้อตัว คือ จะต้องอบรมทั้งกาย วาจา และใจ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ , 2528) แนวการอบรมจะต้องมีสูตรหรือคำสอนกำหนดไว้ อธิบายให้ตามสูตรนั้นๆ การจะให้ผู้อื่นเข้าใจคำสอนได้ ต้องมีความเชื่อหรือศรัทธาในตัวผู้สอน เช่น สอนเก่ง สอนเข้าใจง่าย มีอุปกรณ์การสอน หรือสอนโยงกับชีวิตจริงหรือสิ่งที่ใกล้ตัว ต่อจากนั้น ผู้เรียนจะต้องมีการสำนึกผิด คือ รู้ผิดชอบชั่วดีได้ สิ่งใดที่ทำผิดแล้ว ก็สัญญาว่าจะไม่ทำผิดอีก

โดยสรุปแล้ว การฝึกอบรมด้านคุณธรรมจริยธรรมนั้น มุ่งให้ผู้อบรมนำทฤษฎีหรือความรู้ที่ได้จากการอบรมไปประพฤติปฏิบัติให้ครบทั้งทางกาย วาจา และใจ

การดำเนินการฝึกอบรม

ขั้นตอนการฝึกอบรม

นิสา ชูโต (2530) ได้กำหนดขั้นตอนการฝึกอบรมไว้ ดังนี้

1. สำรวจความต้องการและวิเคราะห์ปัญหาความจำเป็นในการฝึกอบรม โดยประเมินความต้องการ การยอมรับประเภทของกิจกรรม และความเป็นไปได้ของทรัพยากรที่จะใช้ เพื่อจะได้สร้างหลักสูตรให้ตรงกับความจำเป็นและความต้องการ การฝึกอบรมจึงจะได้ผลคุ้มค่าสนองตอบต่อปัญหาขององค์กร

2. สร้างหลักสูตรและจัดทำโครงการฝึกอบรม การสร้างหลักสูตรจะต้องตอบสนองความจำเป็นและวัตถุประสงค์ขององค์กร ตลอดจนเหมาะสมกับระดับความสามารถของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ในหลักสูตรจะต้องกำหนดวัตถุประสงค์หรือความมุ่งหมายให้ชัดเจน ส่วนการจัดทำโครงการฝึกอบรมเป็นการเตรียมการล่วงหน้า โดยการเขียนโครงการ ซึ่งมีรายละเอียดที่เกี่ยวกับสถานที่ฝึกอบรม ตารางเวลา วิทยากร วัสดุอุปกรณ์ในการฝึกอบรมงบประมาณ เอกสาร และข้อเสนอแนะต่าง ๆ

3. การดำเนินการฝึกอบรม เป็นการปฏิบัติตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในโครงการฝึกอบรมให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย โดยมีหัวหน้าโครงการ ผู้ประสานงาน เจ้าหน้าที่ด้านต่างๆ เป็นผู้ร่วมการจัดและดำเนินการ ตั้งแต่พิธีเปิด จนถึงพิธีปิด พร้อมทั้งให้บริการและอำนวยความสะดวกแก่วิทยากร และผู้เข้ารับการอบรม

4. การประเมินผลและการติดตามผลการฝึกอบรม เป็นการวัดและหาคุณค่าของการฝึกอบรมว่า บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ ได้ผลคุ้มค่าเพียงใด ซึ่งเป็นขั้นตอน

สำคัญที่จะทำให้ผู้จัดทำโครงการฝึกอบรมทราบว่า ควรจะต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจุดประสงค์ หลักสูตร วิทยากร การปฏิบัติการฝึกอบรม และวิธีการฝึก หรือควรที่จะยกเลิกการฝึกอบรม เมื่อพบว่า การฝึกอบรมไม่ได้ผลในสัดส่วนที่เหมาะสม

สุรศักดิ์ หลาบบมาลา (2528) เสนอรูปแบบการฝึกอบรมระยะสั้นแบบครบวงจร ซึ่งสามารถประยุกต์ไปใช้ในการฝึกอบรมได้ ดังนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อเป็นการศึกษางานที่เกี่ยวข้องกับการจัดหลักสูตรอบรมระยะสั้น โดยอาจจะใช้วิธีสัมภาษณ์ หรือใช้แบบสอบถามกับผู้ที่ทำงานนั้น โดยตรงหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง หรืออาจจะศึกษางานนั้นด้วยตนเองโดยตรง จากนั้นควรกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะเข้ารับการฝึกอบรม เพื่อทราบลักษณะงานที่ต้องฝึกอบรมอย่างถ่องแท้ รวมทั้งพิจารณาบุคลากรในด้านความรู้ และประสบการณ์เบื้องต้น

2. กำหนดหลักสูตรหรือเนื้อหาอย่างกว้างๆ และเมื่อได้เนื้อหาสาระ จะได้กำหนดรูปแบบการฝึกอบรม เพื่อจะนำไปสู่เป้าประสงค์ ทั้งนี้ควรมีการกำหนดความรู้พื้นฐานและทักษะขั้นต่ำของผู้เข้ารับการอบรมไว้ด้วย จะได้เป็นแนวทางในการกำหนดเกณฑ์การฝึกอบรมในลักษณะที่เป็นไปได้ และเหมาะสมที่จะนำไปใช้ในการปฏิบัติงาน

3. พัฒนาโครงร่างรายวิชา โดยการแยกเนื้อหาของหลักสูตรออกเป็นหัวข้อแล้วเลือกเครื่องมือหรือวัสดุอุปกรณ์ให้พร้อมในการใช้งาน โดยให้เหมาะสมสอดคล้องกับเนื้อหาสาระในหลักสูตรที่จะใช้ฝึกอบรม

4. กำหนดคุณสมบัติของวิทยากรที่จะให้การฝึกอบรมแต่ละสายวิชาหรือแต่ละหัวข้อ ในแง่ความรู้ ประสบการณ์ ทักษะ และความสามารถในการถ่ายทอด โดยให้เหมาะสมกับงานและผู้เข้ารับการฝึกอบรม

5. พัฒนาเนื้อหาวิชาที่จะสอน โดยการส่งข้อมูลทั้งหมดให้วิทยากรที่คัดเลือกไว้ ก่อนถึงกำหนดการจริงล่วงหน้า 2 เดือน เพื่อให้มีเวลาได้พัฒนากระบวนการเพิ่มเติม

6. ดำเนินการสอน โดยให้เป็นไปตามที่กำหนดเวลา วิธีสอนและควรมีการประเมินผล การฝึกอบรมเป็นรายวิชา แต่ละวิชา แต่ละวิทยากรทันทีเมื่อจบเนื้อหาแต่ละครั้ง ไม่ควรรอประเมินผลรวมพร้อมกัน จะทำให้เกิดความสับสน หลังจากนั้นก็ควรมีการวิเคราะห์ผล โดยการชี้วัดจุดประสงค์ของโครงการฝึกอบรมเป็นหลักด้วย

7. ติดตามผล เมื่อการฝึกอบรมผ่านไปแล้วระยะหนึ่ง หรือประมาณ 6-12 เดือน ให้โอกาสผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้นำผลไปปฏิบัติในหน้าที่ ฝ่ายดำเนินการฝึกอบรมควรมีโอกาสไปสังเกต หรือใช้แบบสอบถาม หรือแบบสัมภาษณ์ เพื่อเป็นการหาข้อมูล และนำผลจากข้อมูลที่ได้ มาปรับปรุงกระบวนการฝึกอบรมในครั้งต่อไป

ดังนั้น จึงสรุปขั้นตอนการฝึกอบรมไว้ 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. สำรวจความต้องการและวิเคราะห์ปัญหาความจำเป็นในการฝึกอบรม
2. สร้างหลักสูตรและจัดทำโครงการฝึกอบรม
3. การดำเนินการฝึกอบรม
4. การประเมินผลและติดตามผลการฝึกอบรม

การหาความจำเป็นในการฝึกอบรม

ความจำเป็นในการฝึกอบรม หมายถึง อุปสรรค ปัญหา หรือข้อขัดข้องใดๆ ที่อาจแก้ไขได้ด้วยการฝึกอบรม แต่ถ้าการฝึกอบรมไม่สามารถแก้ปัญหานั้นได้ จะไม่เรียกว่าความจำเป็นในการฝึกอบรม (ไมตรี ทองประวัตติ , 2529) ส่วนใหญ่เกิดขึ้นเนื่องจากมีปัญหาข้อขัดข้องและอุปสรรคที่ไม่พึงปรารถนาในองค์การ (เกรียววัลย์ ลิมอภิชาติ , 2531) การหาความจำเป็นในการฝึกอบรมจะช่วยให้สามารถกำหนดจุดมุ่งหมายของการฝึกอบรมได้ชัดเจน (ประหยัด จิระวรพงศ์ , ม.ป.ป.)

การหาความจำเป็นในการฝึกอบรม เป็นขั้นตอนสำคัญขั้นตอนหนึ่งของการฝึกอบรม ควรจะศึกษาและสำรวจหาความจำเป็นในการฝึกอบรมของวิทยากรอย่างละเอียดก่อนทำการฝึกอบรม เพื่อให้สามารถกำหนดหลักสูตรและวิธีการที่เหมาะสมสำหรับการฝึกอบรมต่อไป (จิราภรณ์ ลิมสมบุญ และ จินตนา บิลมาศ , 2529)

หลักสูตรการฝึกอบรม

ความหมายของหลักสูตรการฝึกอบรม ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ต่างๆ เช่น หลักสูตรการฝึกอบรม หมายถึง ประมวลวิชาต่างๆที่จะฝึกอบรม ซึ่งจัดเป็นหมวดหมู่ โดยแบ่งเป็นหัวข้อเรื่องต่างๆ (กรมประชาสงเคราะห์, 2517) เป็นชุดของช่วงการฝึกอบรม ส่วน เปรื่อง กุมุท (2520) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรการฝึกอบรมว่า “ เป็นประสบการณ์ที่จัดให้แก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมด้วยบทเรียน วิธีการ และเครื่องมือานาชนิด ” และ น้อย ศิริโชติ (2524) ได้ให้ความหมายหลักสูตรการฝึกอบรมว่า” หมายถึง วิชา เนื้อหา สาระ และวิธีการที่จะทำให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดความรู้ความเข้าใจ ความสามารถและทัศนคติ ที่ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม” นอกจากนี้ สถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา (2531) ได้ให้ความหมายหลักสูตรการฝึกอบรมว่า “เป็นแนวกำหนดประสบการณ์ทั้งหมดที่จัดขึ้น เพื่อมุ่งให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้รับความรู้ ความเข้าใจ และสามารถพัฒนาตนเองไปในทิศทางที่กำหนดไว้”

จึงสรุปได้ว่า หลักสูตรการฝึกอบรม หมายถึง ประมวลความรู้ และประสบการณ์ที่จัดขึ้น เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถ และทัศนคติที่ดี สามารถ

พัฒนาตนเองไปในทิศทางที่กำหนด หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม

หลักสูตรการฝึกอบรมที่ดี จึงเป็นเครื่องมือที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ (สันศักดิ์ สินธุ์พันธ์ประทุม, 2528) ดังนั้นการฝึกอบรมจะประสบความสำเร็จได้ จึงต้องอาศัยหลักสูตรการฝึกอบรมเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง เนื่องจากเป็นตัวกำหนดเนื้อหาความรู้ที่จะสนองต่อวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมโดยตรง (วัชรินทร์ จำปี , 2529) หลักสูตรการฝึกอบรมจึงเป็นเสมือนหัวใจของการฝึกอบรม (ชนะ เพชรรัตน์ , 2529)

หลักสูตรการฝึกอบรม เป็นสิ่งสำคัญของการฝึกอบรม เกิดจากการวิเคราะห์ วิจัยหาความจำเป็นในการฝึกอบรม เป็นเครื่องชี้ให้เห็นแนวทางที่จะพัฒนาบุคคลไปในทิศทางที่ต้องการ มีลักษณะสำคัญ กล่าวคือ หลักสูตรการฝึกอบรมเป็นแนวการปฏิบัติงาน หรือเครื่องชี้แนวทางการปฏิบัติงานของผู้สอนหรือวิทยากร เพราะในหลักสูตรการฝึกอบรมจะกำหนดวัตถุประสงค์ทั่วไป วัตถุประสงค์เฉพาะ เนื้อหาวิชา วิธีการฝึกอบรม และการวัดและประเมินผลเป็นแนวทาง หลักสูตรการฝึกอบรมต้องมีความคล่องตัว สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ต่างๆ ได้อย่างดี หลักสูตรการฝึกอบรมควรเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้การฝึกอบรมบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ จะต้องสะท้อนให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้ ทักษะทัศนคติที่ดี และการนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักสูตรการฝึกอบรมต้องเน้นการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ต้องเน้นเทคนิคการถ่ายทอดความรู้หลายๆแบบ และต้องเน้นการประเมินผล และติดตามผลการฝึกอบรม (สถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ , 2531)

เทคนิควิธีการฝึกอบรม

องค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่จะนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย คือ การเลือกใช้วิธีการฝึกอบรมอย่างถูกต้อง เหมาะสมกับลักษณะของงาน และความชำนาญของวิทยากร วิธีการฝึกอบรมจึงไม่ใช่วิธีการใดวิธีการหนึ่งโดยเฉพาะ แต่จะใช้วิธีการฝึกอบรมหลายๆวิธีผสมผสานกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของงาน เนื้อหาที่จะฝึกอบรม และจิตวิทยาการเรียนรู้ของผู้เข้ารับการอบรมที่จะนำมาใช้ในการฝึกอบรม นอกจากนี้ สถานการณ์ในการจัดการฝึกอบรมแต่ละครั้ง และข้อจำกัดในด้านวิทยากรที่ใช้ในการฝึกอบรม ก็นับว่ามีส่วนในการเลือกใช้วิธีการฝึกอบรมเช่นกัน

เทคนิคการฝึกอบรมเป็นวิธีการฝึกอบรมเพื่อถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และทัศนคติให้แก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรม เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เกิดการเรียนรู้มากที่สุดในเวลาที่กำหนด เครือวัลย์ ล้อมอภิชาติ (2531) ได้แบ่งเทคนิคการฝึกอบรมออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. เทคนิคการฝึกอบรมประเภทใช้วิทยากรเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ ได้แก่ การบรรยาย (Lecture) การอภิปรายเป็นคณะ (Panel Discussion) และการชุมนุมปาฐกถา (Symposium)

2. เทคนิคการฝึกอบรมประเภทให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ได้แก่ การระดมสมอง (Brainstorming) การชูบชิบปัญหา (Buzz Group Method) กรณีศึกษา (Case Study) การอภิปรายกึ่งสัมภาษณ์ (Colloquy Method) การประชุมในกรรมการ (Committee) การประชุมปรึกษาหารือ (Conference) การประชุมใหญ่ (Convention) การสาธิต (Demonstration) ทักษะศึกษา (Field Trip) การประชุมแบบไหลปลา (Fishbowl) การอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) การปฏิบัติงานในเวลาจำกัด (Inbasket Technique) วิธีประสบเหตุการณ์ (Incident Method) เกมการบริหาร (Management Games) การแสดงบทบาทสมมติ (Role Playing) การสัมมนา (Seminar) การฝึกอบรมเพื่อเลือกเปลี่ยนพฤติกรรม (Sensitivity Training) การประชุมกลุ่มแบบกลุ่มแก้ปัญหา (Syndicate Method) และการประชุมปฏิบัติการ (Workshop)

3. เทคนิคการฝึกอบรมประเภทพัฒนาการเรียนรู้เป็นรายบุคคล ได้แก่ การสอนงาน (Coaching) คอมพิวเตอร์ช่วยในการฝึกอบรม (Computer Aided Instruction) การฝึกอบรมทางไปรษณีย์ (Correspondence Study) และการสอนแบบบทเรียนสำเร็จรูป (Programmed Instruction)

4. เทคนิคการฝึกอบรมประเภทใช้โสตทัศนูปกรณ์เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ได้แก่ การสอนโดยใช้ภาพยนตร์ (Instructional Film) โทรทัศน์การสอน (Instructional T.V.) การสอนโดยใช้สไลด์เทป (Slide Tape Presentation)

กิจกรรมการฝึกอบรม

กิจกรรมการในการฝึกอบรมเป็นวิธีการฝึกอบรมที่หน่วยฝึกอบรมจัดขึ้นเพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้พัฒนาครบทุกด้าน ทั้งทางด้านวิชาการ ร่างกายและจิตใจ หน่วยฝึกอบรมต่าง ๆ จัดกิจกรรมการฝึกอบรมการฝึกอบรมอย่างหลากหลาย เช่น สถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา ได้จัดกิจกรรมหลาย ๆ อย่าง ดังแสดงในแผนภาพประกอบดังนี้

ภาพประกอบ รูปแบบกิจกรรมในการฝึกอบรมตามหลักสูตรของสถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา (ฝ่ายฝึกอบรมและพัฒนา สถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา, 2530)

จากภาพประกอบกิจกรรมในการฝึกอบรมตามหลักสูตรของสถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษาประกอบด้วย

1. กิจกรรมฝึกอบรมภาควิชาการ คือกิจกรรมในตารางการฝึกอบรมภาควิชาการในหมวดวิชาต่าง ๆ ตามหลักสูตร
2. กิจกรรมส่งเสริมสมรรถภาพทางกาย คือกิจกรรมที่ให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้รับความรู้ความเข้าใจในการออกกำลังกายอย่างถูกวิธี เหมาะสมกับตนเอง และมีโอกาสได้ฝึกปฏิบัติจริงทุกวัน วันละ 30-60 นาที ซึ่งกำหนดไว้ในตารางฝึกอบรม
3. กิจกรรมพัฒนาจิต เป็นกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้รับทราบหลักของการพัฒนาจิตใจทั้งในภาคทฤษฎีและได้ฝึกปฏิบัติจริง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการมีสุขภาพจิตที่ดี สมรรถภาพจิตที่ดี และคุณภาพจิตที่ดี
4. กิจกรรมเสริมประสบการณ์ เป็นกิจกรรมที่จัดให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้รับประสบการณ์เพิ่มเติมอย่างอื่นอีก นอกเหนือจากการได้รับการศึกษาอบรมจากเนื้อหาวิชาใน

เชิงวิชาการ ได้แก่ การฟังบรรยายพิเศษ การชมวีดิทัศน์ หรือกิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างผู้เข้ารับการฝึกอบรมด้วยกันเอง

5. กิจกรรมฝึกทักษะการพูดและการฟัง เป็นกิจกรรมที่จัดให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเป็นนักพูดและนักฟังที่ดี โดยเฉพาะการพูดในที่ชุมชน ซึ่งมีทั้งภาคทฤษฎี และฝึกปฏิบัติจริง

6. กิจกรรมการศึกษาดูงาน เป็นเทคนิคการฝึกอบรมอย่างหนึ่งที่จะช่วยเสริมสร้างประสบการณ์ตรง

7. กิจกรรมร่วมบริหารโครงการฝึกอบรม เป็นกิจกรรมที่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้มีส่วนร่วมในการบริหารโครงการฝึกอบรมด้วย โดยจัดในรูปแบบคณะกรรมการบริหารรุ่น มีประธานรุ่น และมีตำแหน่งอื่น ๆ อีกตามความเหมาะสมนอกจากนี้อาจจัดแบ่งเป็นกลุ่มย่อย ๆ เพื่อแบ่งงานกันปฏิบัติ เช่น แบ่งเป็นกลุ่มวิชาการ กลุ่มบริการ และกลุ่มนันทนาการ เป็นต้น (สถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา, 2530)

บุคลากรในการฝึกอบรม

การฝึกอบรมเป็นกระบวนการในการพัฒนาบุคคลให้มีความรู้ มีทักษะและทัศนคติที่ดี เหมาะสมในการปฏิบัติตนและการปฏิบัติงาน จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในแนวทางที่ต้องการ ในการฝึกอบรมจะประสบผลสำเร็จได้นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง คุณลักษณะของเจ้าหน้าที่ฝึกอบรมและวิทยากรเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการฝึกอบรม เจ้าหน้าที่ฝึกอบรมและวิทยากรที่ดีและมีประสิทธิภาพจะต้องมีคุณลักษณะที่ดีและแสดงบทบาทได้อย่างถูกต้อง

ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นเจ้าหน้าที่ฝึกอบรมและวิทยากรจะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญ ๆ หลายประการทั้งในด้านพื้นฐานของการศึกษา ความรู้ ประสบการณ์หรือความชำนาญงาน ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้และบุคลิกภาพ ซึ่งคุณสมบัตินี้จะต้องพิจารณาควบคู่กันไปไม่ควรพิจารณาคัดเลือกโดยถือเอาคุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว เพราะจะทำให้บุคลากรที่เป็นวิทยากรไม่เหมาะสมเท่าที่ควร (เสาวลักษณ์ สิงห์โกวินท์ และ กมล อุดพันธ์, 2532) และปรีชา เศรษฐีธร (2524) ได้เสนอความเห็นว่าคุณภาพของบุคคลประกอบไปด้วย 2 ส่วน คือ คุณธรรมกับความรู้ แต่ถ้ามีความรู้มาก และขาดคุณธรรมแล้ว จะเป็นอันตรายมาก โดยเฉพาะคุณธรรมในการปฏิบัติงานตามหน้าที่ ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของ ทนงศักดิ์ คุ้มไข่น้ำ (2532) ที่ว่า คนที่มีคุณภาพย่อมประกอบด้วยคุณลักษณะในด้านการมีความรู้ ความสามารถ บุคลิกลักษณะ คุณธรรม รวมทั้งอุดมการณ์ในการปฏิบัติงาน

ผู้ที่ทำหน้าที่ เป็นเจ้าหน้าที่ฝึกอบรมและวิทยากร ได้ดีต้องมีคุณสมบัติหลายด้าน แต่คุณสมบัติที่ต้องคำนึงถึงก่อนอื่นคือ คุณสมบัติในด้านความรู้และความรับผิดชอบ

(ไพรัตน์ เคะชรินทร์, 2525) เกณฑ์ในการเลือกวิทยากรที่ดี ต้องคำนึงถึงความเป็นเลิศทางด้านความรู้และทักษะรวมกันเป็นอันดับแรก ความสำคัญของคุณสมบัติด้านนี้จะเท่ากับร้อยละ 50 ของคุณสมบัติที่จำเป็นทั้งหมดรวมกัน (เครือวัลย์ ล้อมภิชาติ, 2531) ความรู้ที่จะต้องมียันดับแรกคือความรู้ในรายละเอียดเนื้อหาวิชาที่ตนรับผิดชอบ โดยต้องมีความเข้าใจถึงหลักการทฤษฎี แหล่งที่จะศึกษาค้นคว้า เหตุผลของความรู้ในเนื้อหาวิชาที่ถ่ายทอด (น้อย ศิริโชติ, 2524 ขจรศักดิ์ หาญณรงค์, 2528 และเริงลักษณ์ โรจนพันธ์, 2529) ต้องมีความรู้ในหลักการและทฤษฎีการเรียนรู้ ปรัชญาของการฝึกอบรม เทคนิคและวิธีการฝึกอบรม (พลเทพ จันทรสีประเสริฐ, 2525 และไตรรัตน์ โภคลาภรณ์, 2531) วิทยากร หรือเจ้าหน้าที่ฝึกอบรม จะต้องมีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการฝึกอบรมได้แก่ การหาความจำเป็นในการฝึกอบรม การกำหนดจุดมุ่งหมาย การฝึกอบรม การออกแบบหลักสูตร การปฏิบัติกรฝึกอบรม และความรู้เรื่องการประเมินผล (มานะ กอหรั่งกุล, 22519) สำหรับกฤษฎาเนตร พันธุมโพธิ (2529) มีความเห็นสอดคล้องกับสถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน (ม.ป.ป.) ว่า “วิทยากรควรมีความรู้เกี่ยวกับหน่วยงานที่จัดการฝึกอบรม ความรู้ในวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม ภูมิหลังของผู้เข้ารับการฝึกอบรม” นอกจากนี้ สันทัต สินธุพันธ์ประทุม (2528) มีความเห็นว่า “วิทยากรที่ดีจะต้องมีความรู้ในเรื่องการทำงานเป็นทีม และความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของกลุ่มเป็นอย่างดีด้วย”

บทบาทเกี่ยวกับการสอนหรือการถ่ายทอดความรู้ นั้น วิทยากรที่ดีจะต้องสามารถนำประสบการณ์ของตนเองมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการสอน สามารถสาธิต อธิบาย บรรยายและสามารถใช้สื่อการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ (เป็รื่อง กุมุท, 2521) จะต้องสามารถทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย สามารถฟังและเชื่อมโยงความเห็นของแต่ละบุคคล ปรับด้อยคำสำนวน กระตุ้นให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นและการตะล่อมให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความเห็นตรงประเด็น และต้องสามารถนำอภิปรายให้บรรลุถึงข้อยุติที่มีหลักเกณฑ์เป็นที่ยอมรับ (ขจรศักดิ์ หาญณรงค์, 2528) วิทยากรต้องใช้เทคนิคต่าง ๆ ในการถ่ายทอดความรู้ให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดการเรียนรู้ และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (พัลลภ กฤตยานวัช, 2521) แต่ไม่ว่าวิทยากรจะมีวิธีการที่น่าเสนอในการถ่ายทอดความรู้ที่เหมาะสม หรือแม้จะมีอุปกรณ์ที่พิเศษประกอบการสอนช่วยให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความเข้าใจ และจดจำได้นาน สื่อดังกล่าวเกือบจะไร้ประโยชน์ หากวิทยากร ไม่สามารถสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองกับผู้เข้ารับการฝึกอบรม (สินี เจริญพจน์, 2524)

วิทยากรที่มีคุณภาพจะต้องมีคุณลักษณะในด้านบุคลิกลักษณะอย่างสมบูรณ์ คือมีบุคลิกภาพดีทั้งทางกริยา น้ำเสียง การพูดจาจะฉาดฉานเข้าใจง่าย สามารถโน้มน้าความเชื่อถือ ศรัทธาจากผู้เข้ารับการอบรม (เริงลักษณ์ โรจนพันธ์, 2529) ส่วน พัฒน์ สุจ้านงค์ (2527) และ นิคม จันทรวิฑูร (2529) มีความเห็นตรงกันว่าวิทยากรจะต้องมีความเป็นกันเองกับผู้เข้ารับการฝึกอบรม ยอมรับฟังความคิดเห็น เป็นคนใจกว้างให้เกียรติไม่ยกตนข่มท่านหรือแสดงอำนาจ และ น้อย ศิริโชติ (2524) ไพรัตน์ เคะชรินทร์ (2525) โสภณ ภูเก้าด้วน (2527) และ

สันทัก สันธุพันธ์ประทุม (2528) มีความเห็นสอดคล้องกันว่า “วิทยากรจะต้องเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ หากวิทยากรเป็นคนที่วางท่าเป็นผู้มีอำนาจสูงส่งและต้องไม่ได้ จะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างวิทยากรกับผู้เข้ารับการฝึกอบรมเสียไป และวิทยากรต้องให้ความรักความหวังดี และจริงใจต่อผู้เข้ารับการฝึกอบรมอีกด้วย”

นอกจากนี้ เป็รื่อง กุมุท (2521) ชาญชัย สวิตรังสียา (2523) เสนีย์ แดงวัง (2526) และกฤษณเนตร พันธุมโพธิ (2529) มีความเห็นว่าวิทยากรจะต้องเป็นผู้มีความอดทนต่อสถานการณ์ต่าง ๆ มีอารมณ์คงที่ มีความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นผู้ที่มีเหตุผลและใช้เหตุผลมากกว่าใช้อารมณ์และเป็นผู้ที่มีความจริงใจ

คุณลักษณะในด้านคุณธรรมนั้น เจ้าหน้าที่ฝึกอบรมและวิทยากรจะต้องเป็นผู้มีความโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความเมตตา (ไมตรี ทองประวัติ, 2527 และ กฤษณเนตร พันธุมโพธิ, 2529) สุภาพอ่อนโยน ให้ความรัก แสดงความมีน้ำใจ (นิคม จันทรวีฑูร, 2529) และตรงต่อเวลา (น้อย ศิริโชติ, 2524) ส่วน เย็นใจ เลาหวิษ (2529) ได้ให้ความเห็นว่า “ผู้จะทำหน้าที่เป็นวิทยากรด้านการพัฒนา ที่มีหน้าที่ในการพัฒนาคนอื่นต่อไป นั้น นอกจากจะเป็นผู้ที่มีความสามารถและอุดมการณ์ในการพัฒนาพร้อมแล้ว จะต้องเป็นผู้มีคุณธรรม สามารถทำตัวให้เป็นตัวอย่างอันดีแก่ผู้อื่น ประการสำคัญจะต้องลคอบายมุขได้อย่างเด็ดขาด ซึ่ง ไพรัตน์ เคชะรินทร์ (2525) ก็ได้กล่าวไว้ว่า หากวิทยากรฝึกอบรมประพฤติไม่ดี แม้ว่าจะมีความรู้มากมาย การเป็นวิทยากรที่ดีจะต้องตกไป

คุณลักษณะในด้านอุดมการณ์ในการปฏิบัติงานนั้น เจ้าหน้าที่ฝึกอบรมและวิทยากรที่มีคุณภาพจะต้องมีคุณลักษณะต่าง ๆ ที่แสดงถึงความมีอุดมการณ์ในการทำงาน สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน (ม.ป.ป.) ได้ระบุคุณลักษณะของเจ้าหน้าที่ฝึกอบรมและวิทยากรว่า จะต้องเป็นผู้มีทัศนคติที่ดีต่องานฝึกอบรมมีความรับผิดชอบ มีความก้าวหน้ากระตือรือร้นหาความรู้ ทันทต่อเหตุการณ์ มีความจริงใจ มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ และมีการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ ซึ่ง ธีระชัย เขมมะสิริ (2528) กฤษณเนตร พันธุมโพธิ (2529) และไตรรัตน์ โภคพลากรณ์ (2531) มีความเห็นสอดคล้องกันว่า วิทยากรจะต้องเป็นผู้ใฝ่หาความรู้ในวิชาชีพ สนใจงานวิชาการ มีใจรักในงานฝึกอบรม มีการพัฒนาตนเองและอุทิศตนเองเพื่อส่วนรวม นอกจากนี้ มานะ กอหรั่งกุล (2519) และสินี เจริญพจน์ (2527) มีความเห็นว่า การมีทัศนคติที่ดีต่องานฝึกอบรมเป็นสิ่งสำคัญ โดย มานะ กอหรั่งกุล (2519) เน้นถึงทัศนคติที่แสดงถึงความมีใจรักในอาชีพการฝึกอบรม ส่วนสินี เจริญพจน์ (2527) ชี้ให้เห็นว่า การมีทัศนคติที่เหมาะสมต่องานฝึกอบรมมีความสำคัญกว่าอุปกรณ์การอบรมและวิธีการถ่ายทอดความรู้ เพราะถ้าเจ้าหน้าที่ฝึกอบรมและวิทยากร ไม่มีทัศนคติที่เอื้ออำนวยต่ออาชีพ การฝึกอบรมแล้ว การที่จะใช้อุปกรณ์หรือวิธีการฝึกอบรมแบบต่าง ๆ ย่อมไม่เกิดผลเท่าที่ควร

ดังนั้น จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า วิทยาการที่มีคุณภาพควรมีความรู้ในวิชาการที่รับผิดชอบ รู้หลักและทฤษฎีการเรียนรู้ เทคนิคและวิธีการฝึกอบรม กระบวนการฝึกอบรม มีความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของกลุ่มและการทำงานเป็นทีม ต้องมีความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหา การแก้ปัญหา การวางแผนจัดโครงการฝึกอบรม การประสานงาน การทำงานร่วมกับคนอื่น มีความสามารถในการพูดที่จูงใจ ความสามารถในการใช้เทคนิคและวิธีการถ่ายทอดความรู้ ความสามารถในการใช้สื่อประกอบการสอน และความสามารถในการสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเอง มีบุคลิกลักษณะที่ดีในด้านน้ำเสียง การพูดจา การวางตัว เป็นแบบอย่างที่ดี ใจกว้าง มีมนุษยสัมพันธ์ มีอารมณ์คงที่ มีเหตุผล มีความอดทนเข้มแข็ง มีระเบียบวินัย มีความจริงใจ มีอารมณ์ขัน มีความคล่องตัว มีความเป็นกันเองและเป็นมิตรกับคนทั่วไป มีความประพฤติที่ดีงาม โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เมตตากรุณา ตรงต่อเวลา มีใจรักในงานฝึกอบรม มีทัศนคติที่ดีต่องานฝึกอบรม ชอบใฝ่หาความรู้และพัฒนาตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และอุทิศตนเพื่อส่วนรวม

สำหรับวิทยาการด้านคุณธรรมจริยธรรม นอกจากจะต้องมีคุณสมบัติของการเป็น วิทยาการที่ดีเป็นพื้นฐานแล้ว ศูนย์ประสานงานพัฒนาหมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองภาคเหนือ (2527) ได้กำหนดว่า วิทยาการด้านคุณธรรมจริยธรรมควรมีคุณสมบัติพิเศษดังนี้คือ เป็นผู้มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการอบรมผู้นำการพัฒนาจิตใจมาแล้วเป็นอย่างดี มีทักษะความคล่องตัวในการสอนตามเนื้อหาวิชาที่ได้รับมอบหมาย มีการเตรียมการล่วงหน้า มีสุขภาพดีทั้งทางกายและจิตใจ มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีบุคลิกลักษณะดี เหมาะสมเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี เป็นผู้สุภาพอ่อนโยน ไม่แข็งกระด้าง มีศรัทธาในเรื่องการอบรมอย่างแท้จริง ไม่มีปัญหาทางครอบครัวและทางหน้าที่ทางการทำงาน เป็นผู้เสียสละเพื่อส่วนรวม มีความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมายดี ไม่หลักเลียงงานและตรงต่อเวลา มีความเป็นอยู่อย่างง่าย สนใจหาความรู้เพิ่มเติม และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ดี มีอารมณ์มั่นคง หนักแน่น อดทน ไม่วิถุน้อย หูเบา จุนเจียว มีความคลิคิดริสรอง สุขุม ไม่สะเพร่า ปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดี โดย ลด ละ เลิกอบายมุข และถือหลักว่า "สอนเขา ด้วยตัวอย่างของเรา"

ดังนั้นในส่วนที่เกี่ยวกับตัวผู้สอนนั้น การสอนหรือการฝึกอบรมโดยทั่ว ๆ ไป แต่เดิมเชื่อว่า ผู้สอนมีบทบาทสำคัญในการสอนหรือการฝึกอบรมเป็นอย่างมาก จนถึงมีความเชื่อที่ว่า ผู้สอนจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้สูงกว่าผู้เรียนมาก ๆ จึงจะเกิดผลดีในการเรียนการสอน ถ้าผู้สอนกับผู้เรียนมีความรู้พอ ๆ กัน ผลการเรียนรู้อาจจะไม่ดีเท่าที่ควร แต่ในปัจจุบันความเชื่อเช่นนี้ไม่จริงเสมอไป เพราะยังมีองค์ประกอบอื่น ๆ อีกมากมายเช่น ผู้เรียน หลักสูตร และสื่อการเรียน เป็นต้น แต่สำหรับการอบรมคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ข้าราชการนั้น ถ้าผู้เข้ารับการอบรมเป็นผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์ด้านธรรมสูง วิทยาการที่สอนจำเป็นอย่างยิ่งว่าจะต้องเลือกเฟ้นจากผู้มีคุณวุฒิและ

ประสบการณ์ด้านธรรมโดยเฉพาะ เพราะถือว่าวิทยากรจำเป็นต้องรู้เนื้อหาหรือเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาทางธรรม (Subject Matter Specialist) ถ้าหากไม่แม่นยำ อาจจะทำให้ผู้เรียนหรือผู้เข้ารับการอบรมหลงทางได้

สื่อเทคโนโลยีในการฝึกอบรม

สื่อเทคโนโลยีทางการศึกษาเป็นสิ่งที่ช่วยประสานความรู้ ความสนใจและกระตุ้นเตือนประสาทรับรู้ ตลอดจนการจดจำข้อมูลต่าง ๆ ให้แก่ผู้เรียน (ประหยัด จิระวรพงศ์, ม.ป.ป.) เป็นสิ่งที่นำมาใช้เพื่อช่วยในการส่งข่าวสาร ข้อมูล ระหว่างวิทยากรและผู้เข้ารับการฝึกอบรม ให้ดำเนินไปด้วยดี น่าสนใจและบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ (เครือวัลย์ ส้มอภิชาติ, 2531)

เนื่องจากเทคโนโลยีทางการศึกษามีหลายประเภทและหลายชนิด จึงให้ผลและมีข้อจำกัดแตกต่างกัน การเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมเท่านั้นจะทำให้เกิดคุณค่าที่แท้จริงได้ ในเรื่องการใช้สื่อที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ ประหยัด จิระวรพงศ์ (ม.ป.ป.) ได้กล่าวว่า

...จากงานวิจัยของ เดวิส เกี่ยวกับเรื่องการใช้สื่อที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ สื่อทั้งหลายให้ผลทางด้านความรู้ ความเข้าใจเกือบทั้งหมด การเรียนรู้ทางด้านทัศนคติ สื่อที่ดีที่สุด ได้แก่ อุปกรณ์โสต รูปภาพ ภาพยนตร์ โทรทัศน์ สถานการณ์จำลองและห้องปฏิบัติการทางภาษา การเรียนรู้ทางด้านทักษะสื่อ ที่ดีที่สุด ได้แก่ อุปกรณ์โสต หุ่นจำลองขนาดใหญ่ สถานการณ์จำลอง ห้องปฏิบัติการทางภาษา และการทัศนศึกษา....

ประหยัด จิระวรพงศ์ (ม.ป.ป.) ได้เสนอหลักการใช้เทคโนโลยีในการฝึกอบรมไว้ว่า ควรใช้เทคโนโลยีหลายอย่างแบบสื่อผสม (Multi-media) ควรเลือกใช้เทคโนโลยีชนิดต่าง ๆ อย่างรอบคอบ ให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย เนื้อหา ผู้ใช้ ผู้รับและสถานการณ์ ควรจัดระบบการใช้ที่ไม่สับสน ไม่ขัดกัน ไม่เสียเวลา หรือใช้มากเกินไป ควรศึกษาวิธีใช้เทคโนโลยีเฉพาะอย่างก่อนนำไปใช้และการเลือกเทคโนโลยีต้องพิจารณาดังนี้คือ มีความถูกต้องแน่นอนในการเสนอข้อความต่าง ๆ มีการจัดระเบียบภายในที่ดี มีจุดมุ่งหมายชัดเจน สังกะยง่ายชัดเจน เป็นที่น่าสนใจ มีความสอดคล้องกับประสบการณ์และความพอใจของผู้ใช้ และสอดคล้องกับการเรียนรู้ มีข้อมูลทันต่อเหตุการณ์ อยู่ในสภาพสมบูรณ์ มีคุณค่าทางด้านเทคนิคและทางด้านศิลปะ อีกทั้งสะดวกต่อการนำไปใช้ และการระวังรักษาด้วย

การจัดสถานที่

การเลือก การจัดสถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวก เป็นสิ่งสำคัญในการฝึกอบรมอย่างหนึ่ง เพราะมีส่วนสนับสนุนต่อบรรยากาศการฝึกอบรม การเลือกสถานที่มีอิทธิพลต่อการตั้งใจและควบคุมสมาชิกผู้เข้ารับการฝึกอบรมให้สนใจเข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอโดยอัตโนมัติ ประหยัด จิระวรพงศ์ (ม.ป.ป.) ได้เสนอเกณฑ์การพิจารณาเลือกสถานที่ฝึกอบรม ว่า ...ควรมีลักษณะดังต่อไปนี้คือ สามารถเดินทางไปมาสะดวก มีห้องต่าง ๆ ที่สามารถใช้ในการฝึกอบรมเช่น ห้องประชุมกลุ่มใหญ่ ห้องประชุมกลุ่มย่อย ห้องน้ำ ห้องอาหาร มีความสะอาด

เรียบง่าย อยู่ใกล้กับแหล่งที่จะต้องใช้เป็นฝึกปฏิบัติในภาคสนาม มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ อย่างเพียงพอและเหมาะสม มีบรรยากาศที่ดีปราศจากสิ่งรบกวน มีสวัสดิการด้านความปลอดภัยอย่างเพียงพอ และประหยัดค่าใช้จ่ายตามความจำเป็น...

ส่วนเร็กซ์ โรจนพันธ์ (2529) ได้เสนอว่า “สถานที่ฝึกอบรมควรเป็นสถานที่จัดไว้เพื่อการฝึกอบรมโดยเฉพาะ อาจเป็นอาคารแยกต่างหาก หรือเป็นห้องเรียนที่อยู่ในอาคารหนึ่งอาคารใดใช้เพื่อการฝึกอบรมโดยเฉพาะ ไม่ปะปนกับกิจกรรมอื่น”

งบประมาณการฝึกอบรม

งบประมาณเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งของกระบวนการฝึกอบรม ซึ่งหมายถึง การวางแผน การหาทรัพยากร เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการปฏิบัติงาน และหมายรวมถึงการจัดสรรบุคลากร อุปกรณ์เครื่องมืออีกด้วย โดยจะต้องวางแผนไว้ทั้งหมดว่า ตลอดจนแผนหรือโครงการทั้งหมด จะต้องใช้อะไร เท่าไร โดยแยกออกเป็นรายปีให้เห็นชัด (เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2522) และในเรื่องงบประมาณนี้ ประหยัด จิระวรพงศ์ (ม.ป.ป.) ได้เสนอว่า “องค์ประกอบที่สำคัญในการจัดทำงบประมาณ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดทำโครงการ (programming) และการจัดทำงบประมาณ (Budgeting) ซึ่งเป็นระบบที่จะต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้”

เร็กซ์ โรจนพันธ์ (2529) ได้เสนอไว้ว่าการจัดทำงบประมาณต้องกระทำอย่างรอบคอบที่สุด และควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการจัดเตรียมการดำเนินการฝึกอบรม ตั้งแต่การสำรวจหาความจำเป็นในการฝึกอบรม การจัดเตรียมเอกสาร อุปกรณ์การฝึกอบรม และการจัดเตรียมสถานที่ เป็นต้น ถ้างบประมาณไม่พอ การดำเนินงานดังกล่าวก็จะทำได้ไม่เต็มที่ ซึ่งจะมีผลโยงไปถึงผลที่จะได้รับจากการฝึกอบรมด้วย

2. ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับเรื่องเวลาและสถานที่ในการฝึกอบรม เช่น ค่าที่พัก ค่าเบี้ยเลี้ยง ค่าพาหนะเดินทางของผู้ที่เกี่ยวข้องในการฝึกอบรม เช่น ผู้ดำเนินการ เจ้าหน้าที่วิทยากร และผู้เข้ารับการฝึกอบรม ถ้าใช้เวลาในการฝึกอบรมยาวนานเท่าไร ค่าใช้จ่ายก็เพิ่มขึ้นด้วย โดยทั่วไปการจัดฝึกอบรมแต่ละครั้งจึงพยายามที่จะใช้เวลาให้น้อยที่สุดแต่ก็อาจจะมีผลกระทบต่อข้อกำหนดวิธีการฝึกอบรม

3. ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการติดตามผลเมื่อเสร็จสิ้นการฝึกอบรม ซึ่งผู้จัดการฝึกอบรมส่วนมาก มักจะลืมนึกถึงค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ ทำให้ไม่สามารถดำเนินการได้ ทำให้ขั้นตอนนี้ต้องหายไปโดยปริยาย

การจัดทำงบประมานั้น หน่วยจัดฝึกอบรมมีหน้าที่จัดเตรียมไว้ล่วงหน้า ซึ่งมักจะมีแผนและมีโครงการฝึกอบรมที่กำหนดไว้แน่นอนในแต่ละปี และในกรณีที่ต้องนำรายการ

งบประมาณเสนอขอต่อผู้มีอำนาจในการอนุมัติค่าใช้จ่าย ไม่ควรให้มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะอาจจะมีผลกระทบต่อองค์ประกอบอื่นในการดำเนินการฝึกอบรมได้ ดังนั้นวิธีที่ดีที่สุดควร จะได้มีการนำรายการไปปรึกษาหารือกับผู้มีอำนาจอนุมัติเป็นการภายในก่อน แล้วจึงนำเสนอเป็น ทางการอีกครั้งหนึ่ง (เริงลักษณะ ไรจนพันธ์, 2529)

การจัดทำงบประมาณเป็นการวางแผนการใช้จ่ายอย่างมีระบบไว้ล่วงหน้า โดยมีการ กำหนดความต้องการสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้จ่ายเพื่อให้เกิดผลตามเป้าหมาย การกำหนด เรื่องการใช้นี้มีส่วนจำเป็นอย่างมากในโครงการฝึกอบรม เป็นส่วนสำคัญของการดำเนินงาน และเป็นเครื่องแสดงให้เห็นรูปร่างของแผนงาน

การประเมินผลการฝึกอบรม

การประเมินผลการฝึกอบรมเป็นขั้นตอนหนึ่งของการฝึกอบรม เป็นข้อมูลย้อนกลับที่ จะช่วยให้หน่วยงานฝึกอบรมได้ทราบจุดอ่อน จุดด้อย และข้อบกพร่องของการจัดฝึกอบรม เพื่อจะ ได้นำข้อมูลเหล่านั้นมาปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาเนื้อหาวิชาในหลักสูตร เทคนิคและวิธีการ ฝึกอบรมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นในการจัดฝึกอบรมครั้งต่อไป สถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา (2531) เสนอไว้ว่า ในการจัดฝึกอบรมทุกครั้ง จะต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม ไว้และวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมได้มาจาก การหาความจำเป็นของการฝึกอบรมที่หน่วยงาน ต้องการ เพื่อพัฒนาการทำงานและการปฏิบัติตนของบุคคลในหน่วยงานให้มีประสิทธิภาพ ต่อ จากนั้นก็เป็นการดำเนินการฝึกอบรม แล้วมีการประเมินผลการฝึกอบรม เพื่อที่จะได้ทราบว่า การ ฝึกอบรมนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ สอดคล้องกับ วิลาศ สิงหวิสัย (2520) ที่ได้ กล่าวไว้ว่า “การประกอบกิจกรรมใด ๆ ของมนุษย์จะพบองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการคือ การ กำหนดวัตถุประสงค์หรือเป้าหมาย การดำเนินงานไปสู่เป้าหมายนั้น และการประเมินผลการ ดำเนินงาน ว่าได้ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้เพียงใด” ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การประเมินผลการ ฝึกอบรมมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม เนื้อหาวิชาของหลักสูตร ฝึกอบรม เทคนิคและวิธีการฝึกอบรม และการดำเนินการฝึกอบรมเป็นอย่างมาก

วิรัชพร สรรคานนท์ (ม.ป.ป.) ได้แบ่งประเภทของการประเมินผลเป็น 3 ส่วนคือ

1. การประเมินผลภายใน คือการประเมินผลเพื่อวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม ผู้เข้ารับการฝึกอบรม และผู้บรรยาย โดยวัดจากปฏิกิริยาของผู้เข้ารับการฝึกอบรม การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมระหว่างการฝึกอบรม และการบริหารงานฝึกอบรม
2. การประเมินผลระหว่างการฝึกอบรม คือการประเมินสรุปผลโครงการฝึกอบรม โดยวิธีใช้แบบสอบถาม เมื่อสิ้นสุดการฝึกอบรม
3. การประเมินผลภายนอก หมายถึง การประเมินผลเมื่อผู้เข้ารับการฝึกอบรม กลับไปทำงานแล้ว โดยพิจารณาจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการทำงาน ถ้าการฝึกอบรม ได้ผล การทำงานย่อมมีการเปลี่ยนแปลงในทางดีขึ้น

การประเมินผลโครงการฝึกอบรมควรมีการประเมินเป็นระยะ โดยทั่วไปจะประเมินผลเป็น 4 ระยะคือ ก่อนมีการดำเนินการฝึกอบรม ระหว่างมีการฝึกอบรม หลังจากมีการฝึกอบรม และเมื่อผู้เข้ารับการฝึกอบรมกลับไปปฏิบัติงาน หรือดำเนินตนในหน่วยงาน

ทุกขั้นตอนของการดำเนินงานเกี่ยวกับการประเมินผล ควรจะมีลักษณะเป็นกลาง ปราศจากความลำเอียงและอคติ ต้องมีความเที่ยงตรง ประเมินผลในสิ่งที่ควรประเมิน มีเครื่องมือที่ได้มาตรฐานและใช้โดยถูกวิธี นอกจากนั้นต้องมีความเชื่อถือได้ พยายามให้มีความคลาดเคลื่อนน้อยที่สุด ส่วนการติดตามผลโครงการฝึกอบรมควรทำหลังจากการฝึกอบรมไปแล้ว 4 เดือนเป็นอย่างน้อย (สมชาย มิตรประเสริฐสุข, 2527)

กรมการฝึกหัดครู (2527) ได้กำหนดการประเมินผลและการติดตามผลการฝึกอบรม หลักสูตรวิทยากรฝึกอบรมตามรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมบทบาทบุคลากร โดยแบ่งประเภทการประเมินเป็น 3 ประเภทคือ

1. การประเมินผลปฏิบัติของผู้เข้ารับการฝึกอบรมต่อ โครงการฝึกอบรม โดยใช้แบบสอบถามเพื่อการวัดด้านต่าง ๆ เช่น หลักสูตร เนื้อหาสาระวิชา วิธีการถ่ายทอด สัดส่วนของการบรรยายและการอภิปราย

2. การประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เข้ารับการฝึกอบรมโดยมุ่งวัดสิ่งต่าง ๆ ดังนี้คือ

- 2.1 วัดความรู้ ความคิด เช่น ความเข้าใจ ความสามารถในการนำไปใช้โดยใช้แบบสอบถามก่อนและหลังการสอน

- 2.2 วัดความรู้และอารมณ์ เช่น ค่านิยม ความสนใจ ทักษะคติ สมานธิ โดยใช้แบบสอบถามประเมินผลตนเอง การอภิปราย

- 2.3 การประเมินผลพฤติกรรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมเป็นการติดตามผลการฝึกอบรมหลังจากการอบรมแล้ว 3 เดือน

ปัญหาในการประเมินผลการฝึกอบรม

ตัญญู บุณนาค (2520) ได้เสนอว่า ลักษณะร่วมกันของปัญหาการประเมินผล การฝึกอบรม กล่าวได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

1. ปัญหาทางทัศนคติ พฤติกรรม (Psychological Effect) ได้แก่ ปัญหาของความไม่เที่ยงตรง มีความรู้สึกส่วนตัวมาเกี่ยวข้องในการที่จะแสดงออกทั้งผู้ประเมินและผู้ถูกประเมิน

2. ปัญหาในด้านความรู้ถึงเทคนิควิธีการประเมินผล (Technical Know How) เนื่องจากกระบวนการประเมินผลครอบคลุมเกี่ยวโยงไปยังบุคคลหลายฝ่าย จึงเป็นการยากที่จะให้ทุกคนมีความรู้ เชี่ยวชาญในการประเมินผล

3. ปัญหาข้อจำกัดอื่น ๆ (Constraint) ได้แก่ เรื่องงบประมาณ กำลังคน เวลา และความไม่พร้อมของเครื่องมือเครื่องใช้

ปัญหาในการพัฒนาบุคคลในรูปแบบของการฝึกอบรม

ปรัชญา เวสารัชช์ (2522) ได้เสนอปัญหาการฝึกอบรมไว้ดังนี้

1. รัฐบาลขาดทิศทางและนโยบายแน่ชัดในการพัฒนาบุคลากร กล่าวคือ การพัฒนาบุคลากรเป็นเรื่องที่รัฐบาลให้ความสำคัญ แต่การที่จะพัฒนาบุคลากรกลุ่มใด ให้ความสำคัญต่อผลการอบรมแง่ใด หรือเน้นพัฒนาบุคลากรด้านใดนั้น เป็นเรื่องที่แต่ละหน่วยฝึกอบรม หรือแต่ละส่วนราชการจะพิจารณาคำเนินการกันเอง
2. ขาดการประสานงานและร่วมมือระหว่างหน่วยฝึกอบรมต่าง ๆ ทำให้การพัฒนาบุคลากรของรัฐในการฝึกอบรม มีลักษณะต่างคนต่างทำ ไม่สอดคล้องประสานกัน ทำให้เสียทรัพยากร ที่รัฐสามารถประหยัดได้หากสามารถจัดให้มีการร่วมมือกัน
3. การฝึกอบรมที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันยังมีลักษณะที่รองรับผู้รับการฝึกอบรม ได้จำนวนจำกัด เพราะมักเน้นการฝึกอบรมในสถานที่หรือในห้องฝึกอบรม ซึ่งทำให้ไม่สามารถรับผู้เข้าฝึกอบรมได้มาก ในขณะที่เดียวกันการนำบุคลากรจากท้องถิ่นต่าง ๆ เข้ารับการฝึกอบรม ในสถานที่นั้นเป็นการดึงบุคลากรออกจากงาน หากการฝึกอบรมมีช่วงระยะเวลาาน ก็ย่อมทำให้ส่วนราชการต้องเสียประโยชน์ จากการทำงานของบุคลากรผู้เข้ารับการฝึกอบรม และยังมีผลให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงในการจัดอบรมแต่ละครั้งอีกด้วย
4. การฝึกอบรมในส่วนที่เป็นมาตรการพัฒนาบุคลากรในภาครัฐยังไม่ได้เป็นที่ยอมรับว่ามีความสำคัญอย่างแท้จริง ดังจะเห็นได้ว่า ผู้บังคับบัญชาของบุคลากรที่เข้ารับการฝึกอบรมยังไม่ตระหนักถึงผลที่ได้รับจากการฝึกอบรม จึงปรากฏว่า เมื่อมีการคัดตัวผู้เข้ารับการฝึกอบรม ก็มักคัดบุคคลที่มีได้รับผิดชอบภาระกิจสำคัญของหน่วยงาน หรือส่งบุคคลที่หน่วยงานไม่พึงประสงค์ไปรับการฝึกอบรม และหลังจากที่บุคลากรผ่านการฝึกอบรมมาแล้ว ก็มีได้มีการมอบหมายให้บุคคลดังกล่าวปฏิบัติภารกิจตามที่ได้รับการฝึกอบรมมาแล้ว
5. การฝึกอบรมที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันส่วนใหญ่ยังมีได้มีเทคนิควิธีการที่เหมาะสมที่จะสร้างความน่าสนใจให้แก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรม จะเห็นได้ว่า การฝึกอบรมส่วนใหญ่มักเป็นการบรรยายสาระเนื้อหาเป็นหลัก หากผู้บรรยายมีความสามารถในเชิงวาทศิลป์สูง หรือเนื้อหาที่บรรยายมีความน่าสนใจมาก ผู้เข้ารับการอบรมก็จะมีความสนใจติดตามได้โดยไม่เบื่อ แต่การบรรยายมักไม่ค่อยประสบความสำเร็จ ในการสร้างความสนใจให้แก่ ผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่เป็นผู้ใหญ่ ซึ่งมีความอดทนน้อยหรือไม่พอใจต่อรูปแบบการฝึกอบรม ในลักษณะบรรยาย สำหรับการฝึกอบรมในรูปฝึกปฏิบัติเพื่อพัฒนาทักษะนั้น ก็มักขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ที่เหมาะสมสำหรับการฝึกอบรม
6. การขาดแคลนวิทยากร หรือผู้ทรงคุณวุฒิที่เหมาะสมในการให้การฝึกอบรม โดยทั่วไป บุคลากรของส่วนราชการให้การยอมรับวิทยากรภายในส่วนราชการเองน้อยกว่า วิทยากรจากภายนอกส่วนราชการนั้น ๆ จึงทำให้วิทยากรซึ่งส่วนราชการพัฒนาขึ้นมาขาดโอกาสฝึกฝนพัฒนา

ตนเอง และขาดความสนใจในการพัฒนาเทคนิค เนื้อหา จึงมักมีการขยับขยายย้ายไปปฏิบัติงานในหน้าอื่น ๆ ซึ่งให้อีกโอกาสก้าวหน้าดีกว่า สำหรับวิทยากรจากภายนอกที่มีความสามารถในการปฏิบัติงานและมีประสบการณ์สูง ก็ไม่ค่อยมีเวลาที่จะอุทิศให้กับการฝึกอบรม หรือบางคนอาจขาดความสามารถในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ของคนอย่างมีประสิทธิภาพ งานฝึกอบรมจึงมิได้มีการพัฒนาเป็นวิชาชีพในตัวเอง และมีผลให้การพัฒนาเทคนิควิธีการฝึกอบรมโดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านเนื้อหา ถูกบั่นทอนลงไปด้วย

7. ขาดการประเมินผลการฝึกอบรมที่เหมาะสม โดยหลักการฝึกอบรมไม่ว่าในลักษณะใดก็ตาม จำเป็นต้องอาศัยการกำหนดวัตถุประสงค์ที่แน่ชัด และสามารถประเมินได้ แต่ปรากฏว่าการประเมินผลการฝึกอบรมยังมีลักษณะย่อหย่อน มิได้ดำเนินการอย่างจริงจัง หลังจากการฝึกอบรมแล้ว ควรจะมีการประเมินผล เรื่องทัศนคติของผู้เข้ารับการฝึกอบรมว่าได้รับประโยชน์จากการฝึกอบรมมากน้อยเพียงใด มีความพึงพอใจกับบริการที่จัดให้เพียงใด ซึ่งโดยส่วนใหญ่คำตอบที่ได้รับเอนเอียงไปในทางบวก แต่การประเมินผลผู้เข้ารับการอบรมได้นำเนื้อหาที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปปฏิบัติได้ผลจริงหรือไม่ นั้นยังบกพร่องอยู่มาก ยิ่งเมื่อเสร็จสิ้นการฝึกอบรมแล้ว มิได้มีการติดตามผล ทำให้เป็นการสิ้นเปลืองทรัพยากรคน วัสดุ เงิน เวลา และโอกาสในการทำงานโดยปราศจากเหตุผลอันสมควร และทำให้สูญเสียโอกาสสำหรับปรับปรุงเทคนิควิธีการและเนื้อหาการฝึกอบรมในอนาคตด้วย

ในด้านการพัฒนาบุคคลของรัฐวิสาหกิจไทย จากผลการวิจัยของ เครือวัลย์ ลัมปิยะศรีสกุล และเกศินี หงสนันท์ (2526) พบว่า องค์การรัฐวิสาหกิจบางแห่งไม่มีหน่วยงานรับผิดชอบด้านงานฝึกอบรมและยังขาดการวิเคราะห์ หากความจำเป็นที่แท้จริงในการฝึกอบรม และใช้อุปกรณ์ที่ไม่ทันสมัยเท่าที่ควร ขาดการประเมินผลและติดตามผลการฝึกอบรมที่ถูกต้อง ขาดการร่วมมือประสานงานในเรื่องหลักสูตรการฝึกอบรม ทำให้เกิดการซ้ำซ้อนและขาดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในหน่วยงาน

ส่วนอาชวัน วายวานนท์ และคนอื่น ๆ ได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการฝึกอบรมจากหน่วยราชการและรัฐวิสาหกิจ รวม 30 หน่วยงาน พบว่า หัวหน้าหน่วยฝึกอบรม แจ้งว่าอุปสรรคของการฝึกอบรมได้แก่ การขาดวิทยากรที่มีความสามารถ ขาดเจ้าหน้าที่ที่วิเคราะห์งานและสถานที่ขาดความสะดวก และรวมไปถึงผู้บังคับบัญชาระดับสูงไม่เห็นความสำคัญของการฝึกอบรม ส่วนทางด้านผู้บังคับบัญชาของผู้เข้ารับการฝึกอบรม มีความเห็นว่าอุปสรรคสำคัญคือ เนื้อหาสาระของวิชาที่อบรม ไม่ตรงกับที่ต้องการ วิทยากรไม่เหมาะสม และวิธีฝึกอบรมไม่ดี และผู้บังคับบัญชาสูงสุด เห็นว่าอุปสรรคคือการขาดเทคนิคที่จะเปลี่ยนทัศนคติของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ขาดเจ้าหน้าที่และวิทยากรที่เหมาะสม

จากข้อมูลต่าง ๆ จึงเห็นว่า ปัญหาในการฝึกอบรมที่สำคัญมากประการหนึ่ง ได้แก่

ปัญหาที่เนื่องมาจากวิทยาการโดยตรง ดังนั้น วิทยาการจึงต้องมีการฝึกฝนและพัฒนาตัวเองอยู่เสมอ (พิศมัย จันทวิมล, 2531)

การฝึกอบรมครูและนักเรียนในระดับประถมศึกษา

เย็นใจ บุญยรัตพันธุ์ (2505) ได้ศึกษาเรื่องการปรับปรุงและส่งเสริมครูประจำการ สังกัดกรมการฝึกหัดครู ได้สรุปส่วนดีและส่วนบกพร่องจากการอบรมครู ดังนี้ ส่วนดีทำให้ครูเกิดความกระตือรือร้นในการทำงาน เพราะเห็นว่า มีผู้สนใจงานในด้านของตนและครูได้มีโอกาสมาพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เป็นการรักษาระดับแนวความคิดร่วมกันได้อย่างดี ส่วนข้อบกพร่องคือ โรงเรียนส่งครูเข้าอบรมไม่ตรงวิชาที่ต้องการ อาจเป็นเพราะโรงเรียนมีความจำเป็นบางประการ การจัดอบรมไม่ได้ผล เนื่องจากเนื้อหามากเกินไปทำให้ยุ่งยากและสับสน จัดหาวิทยากร และผู้ทรงคุณวุฒิมาบรรยายได้ยาก เพราะแต่ละคนมีภาระมาก การติดตามผลไม่รัดกุมพอ ผู้เข้าอบรมต้องทำงานหนักเกินไป

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2515) ได้รายงานการวิเคราะห์ปัญหา การนิเทศก์การศึกษา สรุปผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับการจัดอบรมครูเพื่อส่งเสริมความรู้ ความสามารถให้กับครูประจำการ พบปัญหาบางประการได้แก่ การอบรมซ้ำตัวบุคคล ครูมิได้นำความรู้จากการอบรมไปใช้ให้เกิดประโยชน์เท่าที่ควร การติดตามและประเมินผลการอบรมมีการทำน้อยมาก และได้สรุปปัญหาและอุปสรรคในการจัดอบรมครู ตามลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ คือ

1. ขาดเงินงบประมาณ
2. ขาดสถานที่อบรมที่เหมาะสม
3. ขาดวิทยากรที่มีความรู้เหมาะสม
4. การประสานงานกับหน่วยงานอื่นไม่ราบรื่น

กษณชัย โพธิอาษา (2522) ได้ทำการประเมินผลโครงการอบรมครู และบุคลากรทางการศึกษาประจำการ ในเขตจังหวัดสุรินทร์ และศรีสะเกษ ในด้านที่เกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ของผู้เข้ารับการอบรม โดยแจกแบบสอบถามให้กับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นครูและบุคลากรทางการศึกษาประจำการ ในระหว่างเข้ารับการอบรมทางโครงการฯ รุ่นที่ 1 จำนวน 200 คน พบว่า ผู้เข้ารับการอบรมที่มีวุฒิการศึกษาต่างกัน มีปัญหาในด้านต่าง ๆ ไม่แตกต่างกัน คือมีปัญหาในเนื้อหาหลักสูตร การเรียนการสอน และการวัดผล ปัญหาเกี่ยวกับงานในหน้าที่ที่ปฏิบัติอยู่ และปัญหาเกี่ยวกับการให้บริการของศูนย์ฝึกอบรมอยู่ในระดับมาก และพบว่า ผู้เข้ารับการอบรมที่มีวุฒิป.กศ.สูง หรือวุฒิอื่น ๆ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าผู้ที่มีวุฒิ พ.บ.อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 นอกจากนี้ ผู้เข้ารับการอบรมได้เสนอแนะให้วิทยาลัยครู และศูนย์ฝึกอบรมได้ปรับปรุงโครงสร้างทางวิชาการ เช่น การบริหารงานวิชาการ เนื้อหาหลักสูตรวิธีการให้การฝึกอบรม ซึ่งได้แก่

การเรียนการสอน และการวัดผลอย่างรีบด่วน

สมาน พุแสง (2523) ได้ศึกษาสมรรถภาพในการปฏิบัติของครูที่เข้ารับการอบรมตามโครงการอบรมครู และบุคลากรทางการศึกษาประจำการในวิทยาลัยครูเชียงราย กลุ่มตัวอย่างเป็นครูผู้ปฏิบัติการสอนทั้งที่เข้ารับการอบรมและไม่ได้เข้ารับการอบรมตามโครงการอบรมครู และบุคลากรทางการศึกษาประจำการ จากการศึกษาพบว่า ครูที่เข้ารับการอบรมมีสมรรถภาพในการปฏิบัติงานแตกต่างกันกับครูที่ไม่ได้เข้ารับการอบรม โดยครูที่เข้ารับการอบรมมีสมรรถภาพในการปฏิบัติงานสูงกว่าครูที่ไม่ได้เข้ารับการอบรม และเมื่อเปรียบเทียบสมรรถภาพแต่ละด้าน ปรากฏว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในด้านที่เกี่ยวกับวิชาการและด้านที่เกี่ยวกับลักษณะของครู โดยครูที่เข้ารับการอบรมมีสมรรถภาพสูงกว่าทั้งสองด้าน ดังกล่าว ส่วนด้านที่เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

อุดม ยุวะสุต (2524) ได้ศึกษาปัญหาและความต้องการทางวิชาการของผู้เข้ารับและผู้ให้การอบรมในโครงการฝึกอบรมครู และบุคลากรทางการศึกษา ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ผู้เข้ารับการอบรมและผู้ให้การอบรมพบปัญหาตรงกันคือบรรยากาศการเรียนการสอนน่าเบื่อหน่าย เวลาเรียนไม่เหมาะสมกับเนื้อหาวิชา ส่วนใหญ่เป็นภาคทฤษฎีไม่สอดคล้องกับการปฏิบัติงาน วิชาที่ผู้เลือกเรียนส่วนใหญ่ไม่ตรงกับความสนใจและความต้องการแท้จริง วิธีที่ใช้ในการเรียนการสอนไม่สามารถนำไปใช้เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติงาน งานทำนอกห้องเรียนไม่เหมาะสมกับผู้เข้ารับการอบรม และได้ให้ข้อเสนอแนะแก่กรมการฝึกหัดครูดังนี้

1. เกี่ยวกับการดำเนินงานของโครงการ ควรจัดให้มีการประเมินผลว่า หลักสูตรเหมาะสมกับผู้เข้ารับการอบรมหรือไม่ โดยหลักสูตรควรมุ่งเน้นสมรรถภาพในการปฏิบัติงานของผู้เข้ารับการอบรม อาจารย์ผู้ให้การอบรมควรคำนึงแนวคิดใหม่ ๆ เกี่ยวกับการสอนซึ่งเน้นวิธีแสวงหาความรู้ให้มากขึ้น

2. เกี่ยวกับความต้องการทางด้านวิชาการ ควรได้มีการสำรวจความต้องการทางวิชาหรือความต้องการทั่ว ๆ ไป ซึ่งแต่ละท้องถิ่นย่อมมีความแตกต่างกันไป แล้วนำมาเป็นองค์ประกอบในการจัดหลักสูตรให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เข้ารับการอบรมในแต่ละท้องถิ่นนั้น

3. วิทยาลัยครูอาจจะพิจารณาเป็นศูนย์อบรม เพื่อเป็นศูนย์กลางการฝึกอบรม เพิ่มขึ้นในท้องถิ่น โดยวิทยาลัยครูอำนวยความสะดวกในการจัดอาจารย์ผู้สอนไปสอนตามศูนย์กลางการฝึกอบรม หรือจัดหาผู้เชี่ยวชาญหรือวิทยากรจากท้องถิ่นไปเป็นผู้สอนแทนอาจารย์ในสาขาวิชาชีพ เพื่อจะช่วยแก้ปัญหาด้านการเงิน การทอดทิ้งการสอน และเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับผู้เข้ารับการอบรม

ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

ประวัติความเป็นมา

การพัฒนาคุณภาพคนโดยเน้นที่การพัฒนาจิตใจนั้นต้องได้รับความ ร่วมมือและช่วยเหลือกันของสถาบัน และองค์กรต่าง ๆ ของภาครัฐและเอกชน จึงจะสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และพัฒนาประเทศให้มีประสิทธิภาพได้ หน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงศึกษาธิการ สภาสังคมสงเคราะห์ สภาสตรี สมาคมและชมรมต่าง ๆ เช่นองค์กรการพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก มูลนิธิภูมิพลโลกิยกุ ชมรมพุทธศาสตร์ ในสถาบันการศึกษา เป็นต้น องค์กรเอกชน เช่น มูลนิธิธรรมกาย มูลนิธิท่านพุทธทาส ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย เป็นต้น ปัจจุบันนี้องค์กรเอกชนได้เข้ามามีบทบาทในการดำเนินงานเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างจริงจัง และเป็นประโยชน์ชัดเจนกว่าแต่ก่อน ซึ่งปรากฏว่าองค์กรต่าง ๆ เหล่านี้ ได้มีโครงการต่าง ๆ ขึ้นมามากมาย และมีจุดเน้นที่การพัฒนาจิตใจเป็นสำคัญ โดยยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ก็เป็นองค์กรหนึ่งที่เห็นความสำคัญของการพัฒนาจิตใจและสังเกตเห็นผลของปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ถ้าไม่ได้รับการแก้ไข จึงพยายามหาหนทางที่จะช่วยแก้ปัญหาสังคมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น อันจะเกิดกับเยาวชนของชาติที่จะก่อให้เกิดปัญหาสังคมอื่น ๆ ตามมาอีก โดยการพัฒนาจิตใจให้มีจิตสำนึกที่ดี และเพื่อเป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ให้คงอยู่ต่อไปได้

จากพระราชดำรัสของสมเด็จพระญาณสังวร (2527) ที่ว่า

...พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาตลอดเวลาช้านาน บรรพบุรุษสตรีไทย ตั้งแต่สมัยก่อนได้รับพระพุทธศาสนามาประพฤติปฏิบัติและรักษาส่งเสริมต่อกันมาไม่ขาดสาย พระรัตนตรัยและหลักธรรมปฏิบัติ ในพระพุทธศาสนา ได้ซึมซาบเข้าไปในจิตสันดาน และสายเลือดเนื้อของคนไทยชาติไทย ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน แม้คนไทยในปัจจุบันก็ได้มีจิตใจเลือดเนื้อเป็นพุทธศาสนิกชนมาแต่กำเนิด ต่างก็รักษาส่งเสริมพระพุทธศาสนากันอยู่ แต่ก็มีภาวะการณ์ในปัจจุบัน หลายอย่าง ซึ่งทำให้น่าเป็นห่วงสถานะของพระพุทธศาสนา ทั้งโยงไปถึงให้น่าเป็นห่วงสถานะของคนไทย ชาติไทยด้วย ซึ่งบัดนี้ถึงเวลาแล้วที่ทุกคนจะพากันตื่นตัวตื่นใจ ร่วมมือกันรักษาส่งเสริมพระพุทธศาสนา ให้สถิตสถาพร มั่นคงอยู่คู่กับชาติไทย พระมหากษัตริย์ ประชาชนชาวไทย...

จึงก่อให้เกิดการจัดตั้ง ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทยขึ้น โดยสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงเป็นองค์ประธานคณะกรรมการบริหาร

ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2527 จากการรวมกลุ่มของสมาคมมูลนิธิต่าง ๆ โดยตัวแทนของสมาคมมูลนิธิต่าง ๆ ได้มาร่วมกันจัดงานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาขึ้น โดยจัดงานที่ท้องสนามหลวง วันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ.2527 หลังจากเสร็จงานแล้วคณะกรรมการจัดงานก็ตกลงกันจัดตั้งเป็นมูลนิธิ ชื่อว่า "มูลนิธิพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย" และต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น "ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย" เพื่อดำเนินงานด้าน การศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณสงเคราะห์ และการพิทักษ์ความมั่นคงของพระพุทธศาสนา การทำงานของศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2527 จนถึงปัจจุบัน ได้ขยายงานไปครอบคลุมหลายจังหวัดทั่วประเทศไทย มีการพัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ เพื่อสร้างศาสนทายาทที่มีคุณภาพ ให้เกิดขึ้นใน พระพุทธศาสนา จนบุคคลเหล่านี้พร้อมที่จะทุ่มเทชีวิตจิตใจลงไป เพื่อทำงานรับใช้พระพุทธศาสนา และเป็นการทำงานในนามของพระพุทธศาสนา ดังนั้น การจะทำงานเหล่านี้ก็ต้องเตรียมจัดตั้งเป็นรูปองค์กรที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาบุคคลเพื่อให้มีความรู้ความสามารถรอบด้าน เพราะหลักการรักษาชาติบ้านเมือง หรือพระพุทธศาสนาหรือแม้แต่รักษาชีวิตก็ตามอยู่ในสูตร (ตำราพิชัยสงครามของขุนว) ที่ว่า

ถ้าไม่รู้เขาไม่รู้เรา รบร้อยครั้งก็แพ้ร้อยครั้ง
 ถ้ารู้เขาไม่รู้เรา รู้เราไม่รู้เขา แพ้ชนะก็กำกึ่ง
 ถ้ารู้ทั้งเขารู้ทั้งเรา รบร้อยครั้งก็ชนะได้ทั้งร้อยครั้ง

แนวคิดในการจัดตั้ง

ตามหลักของพระพุทธศาสนานั้น บุคคลจะต้องอยู่ร่วมกันอย่างมีเมตตาจิตที่แสดงออกมา ได้ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางจิตใจ ซึ่งสามารถพิสูจน์ได้ โดยการเฉลี่ย แบ่งปันสิ่งซึ่งเป็นประโยชน์ เกื้อกูลและอำนวยความสุขให้แก่กันและกัน แต่ละฝ่ายต่างอยู่ในระเบียบวินัยที่ติงามด้วยกัน สามารถปรับปฏิญญา ความเห็นของตนให้ลงกัน สมกับหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้คำว่า "สาราณียธรรม" คือ ธรรมะที่จะนำบุคคลผู้ประพฤติให้ระลึกถึงกันด้วยไมตรีจิต และเป็นปัจจัยให้เกิดความรัก ความเคารพ การสงเคราะห์กัน การไม่ทะเลาะวิวาทกันเสริมสร้างให้เกิดสามัคคีเอกภาพขึ้นภายในหมู่คณะนั้น ๆ และในการทำกิจกรรมของพุทธบริษัทที่มีหลักร่วมทางความคิดและหลักร่วมทางผลประโยชน์ คือ พระพุทธศาสนา เช่นเดียวกัน มาทำงานร่วมกันโดยไม่มีความเป็นเขาเป็นเรา เป็นพวกเขา พวกเขา จึงกล่าวได้ว่า ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย เป็นหน่วยงานที่เกิดขึ้นเพื่อประสานความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของปวงศาสนิกชน ในด้านการเสริมสร้างความเสมอภาคกันในประเด็นสำคัญคือ ความเสมอภาคในด้านศีลและความเสมอภาคในด้านปฏิญญา การจะสร้างให้

เสมอทั้ง 2 ด้านนี้ จำต้องอาศัยการย้อนกลับเข้ามา หลักสำคัญนั้นคือ พระพุทธปณิธานของพระพุทธองค์ ในการประดิษฐานพระพุทธศาสนา

1. เพื่อให้พุทธบริษัทได้รับการศึกษาพระสัทธรรม
2. เพื่อให้พุทธบริษัทได้ปฏิบัติตามพระสัทธรรม และให้พุทธบริษัทรับผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามพระสัทธรรม
3. เพื่อให้พุทธบริษัทมีความสามารถในการเผยแผ่พระสัทธรรมที่ตนได้ศึกษาและปฏิบัติแล้ว แก่บุคคลอื่นโดยพิศดาร
4. เพื่อมีการปรวิบาท เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา ให้พุทธบริษัทสามารถแก้ไขปรวิบาทเหล่านั้นให้ยุติลงด้วยความเรียบร้อย

หลักการ

ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย มีเจตจำนงอันแน่วแน่ที่จะย้อนกลับไปสู่พระพุทธศาสนา โดยการให้การศึกษ การเผยแผ่ การสาธารณสงเคราะห์แก่ประชาชน และป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนา โดยการให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่พุทธศาสนิกชน เพื่อช่วยการบริหารบุคคลในพระพุทธศาสนา และเป็นหลักในการป้องกันภัยอันตรายซึ่งจะเกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนา ทั้งจากภายในและภายนอก เพื่อเป้าหมายสำคัญคือ ความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนา โดยผู้กระทำจะต้องมีปัญหา มีความบริสุทธิ์ และมีความเมตตากรุณา ซึ่งเป็นคุณลักษณะเด่นของชาวพุทธ เพราะนั่นคือพระคุณของพระผู้มีพระภาคเจ้า

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสืบทอดเจตนาของบรรพบุรุษไทยในการทำนุบำรุงและส่งเสริมพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านวิชาการและการปฏิบัติ ให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน
2. เพื่อส่งเสริมและเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่ชาวโลกอย่างมีระบบ และเป็นไปในแนวเดียวกัน โดยมีประเทศไทยเป็นศูนย์กลาง
3. เพื่อเป็นองค์กรในการประสานงานและดำเนินการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและการสาธารณสงเคราะห์ อันจะก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา เป็นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม ตามหลักพระพุทธศาสนาให้แก่บุคคลทั่วไป
4. เพื่อเป็นศูนย์กลางดำเนินการพิทักษ์ รักษา พัฒนา และสร้างเสถียรภาพ ความเป็นปึกแผ่นความมั่นคงของพระพุทธศาสนิกชน

การดำเนินงาน

การดำเนินงานของศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทยได้จัดทำเป็น

โครงการต่าง ๆ มากมาย ซึ่งการจัดโครงการนั้นจะมีลักษณะการจัดโครงการที่มุ่งประเด็นต่าง ๆ สำหรับการมุ่งเน้นในด้านการส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนามีดังนี้

1. การจัดที่มุ่งให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร สาธุชนที่มีความสนใจ ตั้งใจทำงานรับใช้พระพุทธศาสนา ในด้านการศึกษาและการเผยแพร่ โดยมีการสมัครเข้ามาเอง มีการเปิดอบรมเป็นชุด ๆ เป็นรุ่น ๆ

2. มีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในรูปเอกสาร เทปคาสเซตส์ รายการวิทยุ โทรทัศน์ตามสมควรแก่โอกาส เพื่อให้ผลการเผยแพร่ธรรมะเหล่านั้นแพร่หลายในเวลารวดเร็ว

3. การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในรูปของการส่งบุคคลไปให้ความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนาแก่กลุ่มบุคคล สถาบัน หน่วยงาน ทั้งของเอกชนและของราชการ

หน้าที่และบทบาทด้านการพัฒนาการศึกษา

ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย มีภาระกิจในการทำงานต่าง ๆ มากมาย และได้ขยายการทำงานออกไปสู่ จังหวัดต่าง ๆ หลายจังหวัด เพื่อดำเนินการตามหลักการของศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย และขยายการทำงานให้ครอบคลุมในประเทศไทย ซึ่งหน้าที่การทำงานของศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ที่ได้ดำเนินการอยู่นั้นมีดังต่อไปนี้

1. ศึกษาหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับศาสนาทุกศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาที่สำคัญ ซึ่งมีเผยแพร่อยู่ในประเทศไทย และรวบรวมจัดทำ เอกสารทางวิชาการ เพื่อเป็นประโยชน์แก่การศึกษา ค้นคว้าและวิจัย

2. จัดทำหลักสูตรการฝึกอบรม และฝึกอบรมบุคลากร ที่ทำหน้าที่ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทุกระดับ

3. จัดหาเก็บรักษา โบราณวัตถุ และวัตถุทั้งปวง ที่มีความสำคัญ เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางศาสนา

4. ให้บริการ ช่วยค้นหาเอกสารและข้อมูล ในห้องสมุด และพิพิธภัณฑ์ของศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย แก่สถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการ สมาคม และบุคคลทั่วไปที่สนใจ

5. ดำเนินการให้มีการประกอบกิจกรรม และพัฒนาวิธีการ เผยแพร่พระพุทธศาสนา ทั้งกิจกรรม และการเผยแพร่ของศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย และกิจกรรมเผยแพร่เสริมตามความเหมาะสม

6. ส่งเสริมและให้การสนับสนุนวิทยากรเกี่ยวกับการเพิ่มขีดความสามารถในการเผยแพร่

7. ประสานการปฏิบัติงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การดำเนินการส่งเสริมและเผยแพร่ พระพุทธศาสนาบรรลุวัตถุประสงค์
8. ให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบภัย และผู้ไร้โอกาส
9. ให้ความร่วมมือกับส่วนราชการหรือองค์กรอื่นใดที่ให้การสงเคราะห์แก่เด็กอนาถา คนชรา และผู้ทุพพลภาพ
10. ช่วยเหลือนักเรียนที่ขาดแคลน และให้ทุนสนับสนุนนักเรียนที่เรียนดี ความประพฤติดีแต่ยากจน ให้มีโอกาสศึกษาสูงขึ้น
11. ให้บริการทางการแพทย์ แก่บุคคลากรและประชาชนทั่วไปตามนโยบายของศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย
12. ให้ความร่วมมือกับองค์กร และวัดทางพระพุทธศาสนาในต่างประเทศ เกี่ยวกับการประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และเผยแพร่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ
13. ประสานงานและให้ความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อดำเนินการแก้ปัญหาที่มีผลต่อเสถียรภาพ ความเป็นปึกแผ่น และความมั่นคงของพระพุทธศาสนาและพุทธศาสนิกชน
14. ดำเนินการเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างพุทธศาสนิกชนกับบุคคลในศาสนาอื่นในทุกระดับและเพื่อลดความกีดกันในการบ่อนทำลายพระพุทธศาสนา
15. จัดทำวารสารของศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาเพื่อเผยแพร่

บทบาทของศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

บทบาทของศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับ การพัฒนาการศึกษานั้นก็มีอยู่มากมาย ดังที่จะกล่าวต่อไปคือ

1. บทบาทในการจัดทำโครงการจัดงานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา ใน เทศกาลวันวิสาขบูชาเป็นการจัดงานทุกปี ตั้งแต่เริ่มจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย จนกระทั่งเมื่อ พ.ศ.2534 ของรัฐบาลได้เห็นความสำคัญของการจัดงานนี้ จึงได้มีคำสั่งของกระทรวงมหาดไทย ให้มีการจัดงานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาในเทศกาลวันวิสาขบูชา ทุกจังหวัด โดย ให้ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย เป็นผู้ดำเนินการจัดการ และควบคุม การจัดงานนี้จะเข้าไปสู่โรงเรียน และหน่วยงานต่าง ๆ ของจังหวัด ส่วนใหญ่จะ เน้นไปที่โรงเรียนและชุมชน มีกิจกรรมมากมายที่โรงเรียนจัดขึ้นตามโครงการนี้ เช่น ประกวด สวดมนต์หมู่ทำนองสรภัญญะ ประกวดวาดภาพพระพุทธศาสนาที่พึงทึ่งทึ่งใจ ประกวดคำขวัญ ประกวดบทหรือยกทรง แข่งขัน ตอบปัญหาทางพระพุทธศาสนา ร่วมกับสถาบันต่าง ๆ จัด เวียนเทียน ฟังเทศน์ หน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ จัดเผยแพร่ธรรม ทางสถานีวิทยุ กระจายเสียงแห่งประเทศไทย จัดให้มีการเผยแพร่ธรรม โดยการฟังเทศน์ อบรมศีลธรรมแก่

ข้าราชการ นักเรียน ผู้ปกครอง จัดจำหน่ายหนังสือทางพระพุทธศาสนา จัดนิทรรศการเรื่อง พุทธประวัติ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

2. บทบาทในการจัดเผยแพร่ธรรมทางโทรทัศน์ และวิทยุกระจายเสียง เพื่อเผยแพร่หลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ให้ประชาชนสามารถนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ไปใช้ในการแก้ไขปัญหา สำหรับการจครายการโทรทัศน์นั้น ปัจจุบันมีการจัดอยู่ 2 รายการ คือ “รายการรู้ธรรมนำชีวิต” “กับรายการอยู่เย็นเป็นสุข” ส่วนรายการวิทยุกระจายเสียง มีการจัด 2 รายการคือ “รายการช่วยการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน” และ “รายการส่งเสริมพระพุทธศาสนา”

3. บทบาทในการเผยแผ่ธรรมะโดยการแสดงธรรมของพระผู้มีความรู้ โดยส่วนใหญ่จะเป็นการแสดงธรรมทางพระราชธรรมนิเทศ ทุกวันเสาร์ ที่วัดบวรนิเวศวิหาร เพื่อแสดงธรรมให้กับประชาชน นักเรียน นักศึกษาที่มาฟังธรรม

4. บทบาทในการช่วยเหลือนักเรียนที่ขาดแคลนและให้การสนับสนุนนักเรียนที่เรียนดี ความประพฤติดี แด่ยากจน ให้มีโอกาสศึกษาสูงขึ้น

5. บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยการจัดทำเป็นหนังสือ เอกสาร วารสารต่าง ๆ รวมทั้งการทำเทปคาสเซต เพื่อสร้างความเข้าใจและเผยแผ่หลักธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธศาสนารวมทั้งประชาสัมพันธ์การทำงาน ของศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาด้วย

6. บทบาทในการเป็นแหล่งข่าวสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ต่าง ๆ โดยการจัดหาจัดทำ และรวบรวม เพื่อเป็นประโยชน์แก่การศึกษา ค้นคว้า วิจัยในด้านต่าง ๆ

7. บทบาทในการพัฒนาบุคลากรที่ทำหน้าที่ส่งเสริม เผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การจัดสัมมนาพระวิทยากรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา

8. บทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การเผยแผ่ธรรมโดยการอบรมพัฒนา คุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็ก เยาวชน และประชาชน ทั่วประเทศ ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ มีหลักสูตรการจครอบรมที่สอดคล้องกับการจัดการศึกษาของประเทศ เพื่อจัดให้ครูและนักเรียน โครงการจครอบรมเป็นโครงการหนึ่งที่ส่งเสริมการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียน จึงได้รับความร่วมมือ และการสนับสนุน จากสถาบัน และหน่วยงานต่าง ๆ อย่างมากมาย ทั้งเอกชน และรัฐบาล เฉพาะหน่วยงานทางการศึกษา

โครงการเพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา
ของศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

จากหลักการและจุดประสงค์ ของศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนานั้น ได้เกิดโครงการต่าง ๆ ขึ้นมากมายซึ่งในปัจจุบันนี้ ได้มีการจัดโครงการ "ช่วยการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน" ขึ้น เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ที่จัดให้มีเพิ่มขึ้นทั้งในหลักสูตรประถมศึกษา จนถึงระดับมัธยมศึกษา สำหรับการทำงานของศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ตามโครงการช่วยการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนก็ได้สอดคล้องเป็นไปตามแผนพัฒนาการศึกษา การศาสนา และการวัฒนธรรมระยะที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) ของกระทรวงศึกษาธิการที่ได้กำหนดนโยบายได้ว่า "ทำนุบำรุงและส่งเสริมศาสนาให้เป็นที่พึงพอใจและเป็นศูนย์รวมในการพัฒนาจิตใจของประชาชน ส่งเสริมให้เยาวชนและประชาชนมีความรู้ความเข้าใจ ศรัทธาและสามารถนำหลักธรรมของศาสนาไปปฏิบัติเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต มุ่งพัฒนาการศึกษาของบุคลากรทางศาสนาทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาและจริยธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนปลูกฝังจิตสำนึกให้เยาวชนและประชาชนมีความรู้ความเข้าใจและเห็นคุณค่าในวัฒนธรรมไทยรวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น และให้มีการอนุรักษ์ ทำนุ บำรุง ฟื้นฟู พัฒนาและเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรมของชาติ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2535) เพื่อเตรียมคนให้พร้อมที่จะปรับตัวทั้งเชิงรับและเชิงรุก โดยก้าวไปข้างหน้าอย่างมีทิศทางและเหตุผล เป็นการพัฒนาจิตใจเพื่อแก้ปัญหาความเสื่อมทางศีลธรรม จรรยา

โครงการช่วยการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนนี้ นับว่าเป็นโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานหลายฝ่ายด้วยกัน โดยเฉพาะหน่วยงานทางการศึกษา เช่น กระทรวงศึกษาธิการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ รวมไปถึงมูลนิธิที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เป็นต้น โครงการนี้เป็นโครงการที่จัดขึ้นเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็กและเยาวชน และเพื่อพัฒนาบุคลากรผู้สอน นับว่ามีส่วนส่งเสริมและช่วยแก้ปัญหาการจัดหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เพราะจากวัตถุประสงค์ของแต่ละโครงการย่อย ๆ นั้น แสดงให้เห็นถึงความประสงค์ที่จะช่วยแก้ปัญหาการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในทุก ๆ ด้าน และยังรวมไปถึงการพัฒนาเยาวชนอีกด้วยในการดำเนินการ โครงการนี้ได้ให้บริการแก่ครู นักเรียน เยาวชนทั่ว ๆ ไป รวมถึงสถาบันการศึกษาต่าง ๆ มาเป็นเวลา 3 ปี แล้วได้ให้บริการและจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะประโยชน์ต่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาโดยตลอด และโครงการนี้ได้ขยายการจัดออกไปทั่วประเทศโดยเฉพาะโครงการจัดอบรมนั้น เป็นโครงการที่ได้รับการยอมรับ และเป็นที่ต้องการของสถาบันต่าง ๆ อย่างมาก

โครงการช่วยการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน
แนวเหตุผลของโครงการ

เหตุการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน คนในสังคมไทย เสื่อมจากคุณธรรมอย่างเห็นได้ชัด จึงมีการเรียกร้องให้ "คุณธรรมจริยธรรม" กลับคืนมาสู่จิตใจของปวงชนชาวไทย เพราะคุณธรรมจริยธรรมเป็นนามธรรม ที่สำคัญยิ่งของมนุษย์ และเป็นสิ่งเดียวเท่านั้นที่จะพัฒนาให้มนุษย์เป็นผู้ไม่เห็นแก่ตัว มีความละเอียดอ่อนปบ เป็นคนดีรู้จักสร้างประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม ฉะนั้นปัญหาความเสื่อมโทรม ทางจิตใจ การขาดคุณธรรมจริยธรรม จึงเป็นปัญหาที่รอช้าไม่ได้ อีกต่อไป เราจึงควรที่จะช่วยกันรณรงค์ แก้ไขปัญหาดังกล่าว เสียแต่เดี๋ยวนี้ โดยเริ่มที่คนรุ่นใหม่ โดยการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็กและเยาวชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเยาวชนในสถานศึกษา โดยอาศัยการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนเป็น แนวทางแก้ไข อันเป็นวิธีที่สะดวก ง่าย รวดเร็ว และสอดคล้องกับสถานการณ์ ในปัจจุบันขณะนี้หลายฝ่ายได้เห็นความสำคัญของการพัฒนาจิตใจแล้ว จึงได้เพิ่มการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ระดับชั้นประถมศึกษา ถึงมัธยมศึกษา เพิ่มเป็นจำนวน 2 คาบ/สัปดาห์ แต่ที่สำคัญ คือ "ปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนายังขาดเอกภาพ ขาดบุคลากรที่มีความสามารถและมีความรู้อย่างแท้จริง อุทิศตัวให้กับงานทางพระพุทธศาสนา จึงจำเป็นต้องพัฒนาบุคลากรผู้สอนให้มีความรู้ที่ถูกต้อง มีศรัทธาในการทำงาน มีแบบแผน มีกระบวนการสอนที่มี ประสิทธิภาพ มีเทคนิคการสอนที่น่าสนใจ มีการวิเคราะห์ วิจัย และประเมินผลทำให้ผู้สอนก็อยากสอนผู้เรียนก็อยากเรียน และ ยังเกิดประโยชน์ต่อการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตจริง อีกทั้งจะต้องมีการพัฒนาเยาวชนควบคู่กันไปด้วยเพื่อสร้างจิตนิสัยที่ดีที่จะพัฒนาตนเองให้เป็นเยาวชนที่มีคุณภาพ สามารถช่วยเหลือตนเอง และสังคมได้โดยเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมอันดี

สำหรับโครงการช่วยการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ที่ได้จัดทำขึ้นนั้น มีอยู่ 3 โครงการ ด้วยกัน คือ

1. โครงการอบรมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมครู
2. โครงการอบรมเยาวชนเข้าค่ายพุทธธรรม
3. โครงการจัดรายการวิทยุกระจายเสียง

โครงการอบรมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมครู

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ครูได้มีความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนาอย่างถ่องแท้ และนำความรู้ที่ได้รับจากการอบรมไปเผยแพร่ยังลูกศิษย์ของตนต่อไป

2. เพื่อพัฒนาจิตสำนึก มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้วยหลักธรรม นำสังคม ให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว สังคม ประเทศชาติ ให้เหมาะสมกับอาชีพ และสภาพแวดล้อมนั้น ๆ

เนื้อหาหลักสูตรโครงการอบรมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมครู

1. ทำไมต้องเรียนพระพุทธศาสนา
2. การวิเคราะห์พฤติกรรมมนุษย์
3. ยุทธวิธีการพัฒนาบุคลากร
4. พระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์และสังคม
5. หลักจริยธรรมที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน
6. เทคนิคการสอนและสื่อการสอนพระพุทธศาสนา
7. นโยบายการศึกษากับการพัฒนาคุณธรรม
8. การวิเคราะห์สภาพปัญหาสังคม
9. การสอดแทรกคุณธรรมให้กับนักเรียนให้ได้ผล
10. อุดมการณ์และวิญญานครู
11. วิญญาน
12. ศิล สมาธิ ปัญญา
13. บุญกริยาวัตถุ 10
14. กฎแห่งกรรม
15. การปฏิรูปพระพุทธศาสนา
16. พุทธประวัติเชิงวิเคราะห์ (พระอรหันต์และพระสัมมาสัมพุทธเจ้า)
17. การปฏิบัติตนในพระพุทธศาสนา

โครงการอบรมเยาวชนเข้าค่ายพุทธธรรม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อช่วยการเรียนรู้การสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนให้เกิดความศรัทธา มีความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนอย่างถูกต้อง
2. เพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ให้รู้จักนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตและรู้จักทำกิจกรรมอันเป็นประโยชน์สุขต่อส่วนรวม
3. เพื่อให้เด็กและเยาวชนเกิดการพัฒนาตนเอง คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็นจนนำไปสู่การพัฒนา ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ

เนื้อหาหลักสูตร โครงการอบรมเยาวชนเข้าค่ายพุทธธรรม

1. พื้นฐานของพระพุทธศาสนา
2. แนวทางการปฏิบัติธรรม
3. การนำพระพุทธศาสนาไปแก้ไขปัญหาชีวิต
4. ไตรสิกขา
5. ลักษณะเด่นของพระพุทธศาสนา
6. บาป-บุญ
7. กฎแห่งกรรมและผลของกรรม
8. หัวใจของพระพุทธศาสนา
9. ความกตัญญูกตเวที
10. กัลยาณมิตร
11. การวิเคราะห์สภาพสังคม
12. ภัยพระพุทธศาสนา
13. การพัฒนาตนเอง การพัฒนาชาติ
14. กำเนิดโลก
15. บทบาทของเยาวชนกับการพัฒนาสังคม
16. การเข้าถึงพระพุทธศาสนา

สำหรับการจัดเนื้อหาหลักสูตร ของทั้ง 2 โครงการนี้ จะคำนึงถึงวัย วุฒิภาวะและความต้องการของผู้เข้ารับการอบรมเป็นสำคัญ ดังนั้น ในการอบรมแต่ละครั้งเนื้อหาหลักสูตรที่จัดให้กับผู้เข้ารับการอบรม อาจจะมีการเน้นที่แตกต่างกันไป โดยการเพิ่มหรือลดความสำคัญของเนื้อหาที่จัดไว้หรืออาจจะเพิ่มเนื้อหาอื่น ๆ นอกเหนือจากที่กำหนดไว้ หรืออาจจะลดเนื้อหาบางเนื้อหาที่กำหนดไว้ แต่ในการอบรมก็จะมีเนื้อหาที่เป็นจุดยืนที่กำหนดไว้ในตารางการอบรมตามหลักสูตร (ดูรายละเอียดในภาคผนวก จ) ในอันที่จะทำให้การดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการจัดอบรมที่กำหนดหลักสูตรไว้ ซึ่งในการจัดอบรมเป็นแบบอยู่ค่ายพักค้างคืน ซึ่งมีกำหนดระยะเวลาไว้ ประมาณ 3-7 วัน ก็แล้วแต่ระดับและความสนใจ ของผู้เข้ารับการอบรม ซึ่งส่วนใหญ่จะกำหนด ไว้ 3-5 วัน สำหรับโครงการจัดอบรมโครงการอบรมเยาวชนเข้าค่ายพุทธธรรม และกำหนด 4-7 วัน สำหรับการจัดอบรมโครงการอบรมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมครูที่อาจจะเพิ่มหรือลดได้ ซึ่งจะมีผู้รับผิดชอบและดำเนินงานอบรม โดยมีหัวหน้าโครงการอบรมเป็นพระภิกษุ มีวิทยากร ทั้งหมด 30 ท่าน ซึ่งจะมีทั้งพระภิกษุและฆราวาส ในการจัดดำเนินโครงการอบรม ทั้ง 2 โครงการนี้ จะใช้วิทยากรในการอบรม ครั้งละประมาณ 5-10 คน โดยจะต้องมีทั้งพระภิกษุและฆราวาสร่วมกัน ซึ่งในการดำเนินงานฝึกอบรมนั้นเนื่องด้วย มีผู้เข้ารับ

การอบรมเป็นจำนวนมากทำให้ต้องมีการแบ่งสายงานของการฝึกอบรม โดยมีศูนย์การทำงานอยู่ที่ ศูนย์วิปัสสนาสลับวัน-เพิ่มพูน ว่องวานิช อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา แนวทางในการดำเนินงาน จัดโครงการฝึกอบรม ทั้ง 2 โครงการ ของศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย จะมี แนวทางเดียวกัน ดังนี้

กระบวนการการดำเนินการฝึกอบรม

การให้ความรู้ในการฝึกอบรมของศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทยเป็นกระบวนการให้ความรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เข้ารับการอบรมให้ดีขึ้น โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1. การประเมินและวิเคราะห์ความต้องการและความจำเป็นของการจัดโครงการอบรม
  2. กำหนดวัตถุประสงค์ของการอบรม ซึ่งวัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุด คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม
  3. กำหนดเนื้อหาสาระของการอบรม ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เข้ารับการฝึกอบรม
  4. กำหนดสถานที่และเวลาให้เหมาะสมกับวิธีการฝึก เนื้อหา ระยะเวลาของการอบรม
  5. กำหนดงบประมาณ เครื่องใช้ สื่อ อุปกรณ์ อาหาร ยานพาหนะ สวัสดิการ อื่น ๆ
  6. กำหนดผู้รับผิดชอบการอบรม ผู้อนุมัติโครงการ ผู้สนับสนุน ผู้ดูแลงาน ซึ่งสำหรับวิทยากรจะต้องมีคุณสมบัติ เป็นผู้ที่ทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดี แต่งกายสะอาดเรียบร้อย คอยเป็นกำลังใจให้ผู้เข้ารับการอบรม ทำงานด้วยความเต็มใจและไม่เรียกร้องผลตอบแทน
  7. กำหนดวิธีการดำเนินงาน ประชาสัมพันธ์ วางแผนการอบรม ภาคทฤษฎี ปฏิบัติ ประชุมสัมมนา จัดอุปกรณ์และสถานที่ฝึกอบรม
  8. ดำเนินการฝึกอบรม เริ่มใช้กระบวนการตั้งแต่ต้นจนจบ โดยมี การเตรียมความพร้อม ใช้กระบวนการฝึกอบรมโดยการปรับพฤติกรรม การเสริมกำลังใจ การปลูกจิตสำนึก ให้เกิดการเรียนรู้ การลดปัญหา โดยการ “แก้ตัว” นำไปสู่ “การแก้ไข” ยอมรับโดยการปรับปรุงพฤติกรรมของตนเอง
  9. การวัดและประเมินผลเพื่อได้ทราบผลการอบรม อุปสรรคข้อขัดข้อง และต้องมีการติดตามพฤติกรรมอย่างต่อเนื่อง
  10. การย้อนกลับมาข้อบกพร่องมาแก้ไขกระบวนการฝึกอบรมต่อไป
- (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก)

เทคนิควิธีการจัดอบรม

สำหรับเทคนิคที่ใช้ในการฝึกอบรมนั้น มีมากมายหลายประเภท เช่น การบรรยาย การระดมสมอง การอภิปราย การใช้กรณีตัวอย่าง การแสดงบทบาทสมมติ การสาธิต การฝึกปฏิบัติหรือแก้ปัญหา เกม สัมมนา ภาพยนตร์และอภิปราย กลุ่มย่อย การประชุมเชิงปฏิบัติการ ฯลฯ

แต่ที่ใช้ในการฝึกอบรมเสมอ คือ การบรรยาย การระดมสมอง การอภิปราย การใช้กรณีตัวอย่าง การแสดงบทบาทสมมติ การฝึกปฏิบัติ หรือแก้ปัญหาในกลุ่มย่อย

ในส่วนของกิจกรรมที่จัดดำเนินงานนั้น ฝ่ายฝึกอบรมของศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ได้กำหนดไว้เป็นแนวทางดังนี้

1. กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ เป็นการละลายพฤติกรรมของผู้เข้ารับการอบรม เพื่อสร้างความคุ้นเคยและสร้างทัศนคติที่ดีต่อกันรวมทั้งเป็นการลดความกดดันของการอบรม เปลี่ยนอารมณ์ไปสู่ความคิดสร้างสรรค์ โดยให้สาระน่ารู้ พร้อมความเบิกบานใจ
2. กิจกรรมสร้างความสามัคคี เป็นการสร้างความรักในหมู่คณะ รักสถาบัน รักประเทศชาติ และเป็นการสร้างความออกทน เสียสละ ให้แก่ผู้เข้ารับการอบรม
3. กิจกรรมสร้างสรรค์แนวความคิด เป็นการพัฒนาความคิดอย่างเป็นระบบ มีเหตุผล เพื่อให้คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น ด้วยคุณธรรม
4. กิจกรรมสร้างภาวะผู้นำ เป็นกิจกรรมที่มุ่งให้ผู้เข้ารับการอบรมกล้าแสดงออกด้วยความจริงใจและเสียสละ กล้าที่จะเป็นผู้นำที่ดี
5. กิจกรรมปลูกฝังคุณธรรมสร้างปณิธานใจ เป็นการปลูกฝังเจตคติ ค่านิยมที่ดี โดยมีหลักธรรม และเป็นการสร้างอุดมการณ์ของชีวิต
6. กิจกรรมอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย เช่น กิจกรรมบายศรีสู่ขวัญ
(ดูรายละเอียดในภาคผนวก ง)

สื่อในการฝึกอบรม

ในการฝึกอบรมประเภทต่าง ๆ สื่อการฝึกอบรม จะมีบทบาทอย่างมากที่จะทำให้การฝึกอบรมนั้น ๆ มีประสิทธิภาพ สามารถบรรลุตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ โดยจะมีส่วนอย่างมาก ในการทำให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดความเข้าใจ มีการประสานความรู้ ให้ความสนใจ และกระตุ้นให้ประสาทสัมผัสทั้งหลายเกิดการรับรู้ อยากจะเรียนรู้ เพื่อพัฒนาความคิดและการกระทำของตน ซึ่งสื่อที่นิยมใช้คือ เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ เครื่องฉายสไลด์

การประเมินผล

เป็นการวัดผลว่า การฝึกอบรมบรรลุเป้าหมายหรือไม่โดยใช้วิธีทางสถิติ และความรู้ทางด้านวิจัย การประเมินผลที่ค้ต้องวัดสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1. ความรู้สึก (ปฏิกิริยา) ของผู้เข้าอบรม
2. การเรียนรู้
3. พฤติกรรม
4. ผลที่ได้รับในปีนปลาย ซึ่งจะแสดงออกในรูปการลดต้นทุน งานคุณภาพดีขึ้น

และปริมาณมากขึ้น การประเมินผลควรทำอย่างน้อย 2 ครั้ง คือ

4.1 ระหว่างการฝึกอบรม โดยถามถึง

- หัวข้อวิชา
- วิธีการสอน
- ตัววิทยากร
- บริการและสิ่งแวดล้อม
- ความคิดเห็นอื่น ๆ

4.2 หลังการฝึกอบรม ควร

- นำแนวคิดที่ได้จากการอบรมไปใช้หรือไม่
- ผลงานดีขึ้นหรือไม่
- ทศนคติดีขึ้นหรือไม่
- กำลังใจในการปฏิบัติงาน
- การประสานงาน
- การตัดสินใจ
- ความคิดริเริ่ม
- ความชำนาญ

โครงการจัดรายการวิทยุกระจายเสียง

มีการจัดแบ่งออกเป็น 2 รายการ คือ

1. รายการ "ช่วยการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน" จัด

รายการออกเป็น 4 ช่วง คือ

เวลา	09.00-09.30 น. รายการระดับประถมศึกษา
	09.30-10.00 น. รายการระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
	10.00-10.30 น. รายการระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
	10.30-11.00 น. รายการตอบข้อข้องใจและแสดงความคิดเห็น

วัตถุประสงค์ของการจัดรายการ

1. เพื่อให้ครูอาจารย์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาได้มีความรู้ ความเข้าใจ ในวิชาที่สอนอย่างถูกต้องตรงตามพระไตรปิฎก ฉบับเถรวาทของไทย
2. เพื่อช่วยให้ครูอาจารย์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาได้มีแนวทางและ วิธีสอนที่น่าสนใจ สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์กับนักเรียนอย่างแท้จริง
3. เพื่อเป็นศูนย์กลางให้ครูอาจารย์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ได้ ร่วมกันคิด ร่วมกันจัดทำและพัฒนาสื่อการสอน วิชาพระพุทธศาสนา ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ในปัจจุบัน
4. เพื่อเป็นสื่อกลางให้ครูอาจารย์ ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ได้มี การแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ อันเกิดจากการเรียนการสอน
5. เพื่อเป็นสื่อกลางให้ครูอาจารย์ นักเรียนและพุทธศาสนิกชน ได้เห็น คุณค่าและความสำคัญของพระพุทธศาสนา ในฐานะที่เป็น "ศาสนาประจำชาติ"

2. รายการส่งเสริมพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป ได้เข้าใจคำสอนของ พระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง
2. เพื่อให้พุทธศาสนิกชน ได้นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ไปใช้ในการแก้ไขปัญหา
3. เพื่อเป็นสื่อกลางประชาสัมพันธ์ ข่าวสารทางพระพุทธศาสนา

รายการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียง กรมการรักษาดินแดน (ร.ค.) ระบบ เอ.เอ็ม. คลื่นความถี่ 739 กิโลเฮิร์ต ทุกวันจันทร์ ถึงวันศุกร์ ตั้งแต่เวลา 21.00-21.30 น.

เรื่องที่น่าออกอากาศนั้น ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และเรื่องทั่ว ๆ ไป เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ตัวอย่างเช่น หน้าที่ของเด็ก วันเข้าพรรษา โหราศาสตร์กับพระพุทธศาสนา ธรรมกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ ความกตัญญูในพระไตรปิฎก เป็นต้น

"ปัจจุบันได้มีการยกเลิกการจัดรายการช่วยการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ในโรงเรียนแล้วยังคงเหลือรายการส่งเสริมพระพุทธศาสนาที่ยังออกอากาศอยู่"